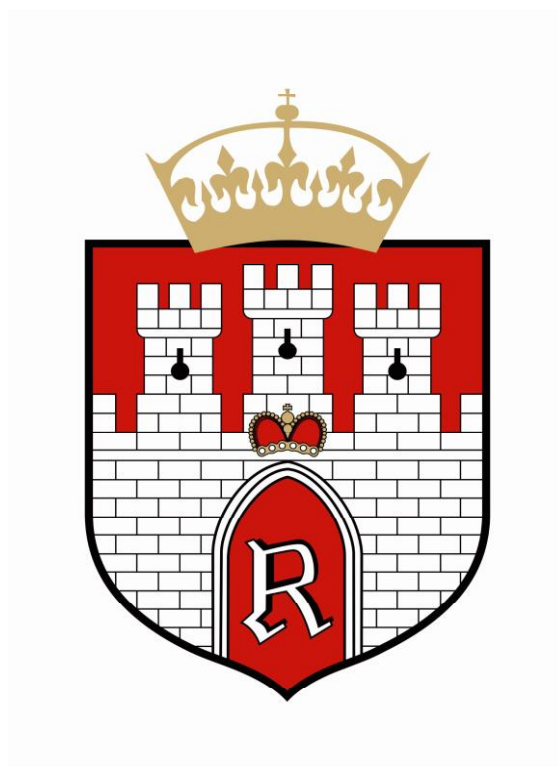

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY MIASTA RADOMIA
NA LATA 2021 - 2024
projekt**

Zaopiniował:

Opracował:

Prezydent Miasta Radomia

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania formalno - prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa mazowieckiego.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych Gminy Miasta Radomia).....	16
5.2. Zarys historii i rozwoju przestrzennego miasta Radomia	20
5.3. Zasoby dziedzictwa kulturowego Radomia.....	25
5.3.1. Zabytki nieruchome	28
5.3.2. Zabytki ruchome	31
5.3.3. Dziedzictwo archeologiczne w świetle najnowszych badań	32
5.3.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	37
6. Zadania z zakresu ochrony zabytków zrealizowane w latach 2017-2020 i ich finansowanie	39
7. Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad zabytkami dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021-2024	45
7.1. Cel strategiczny programu opieki nad zabytkami	45
7.2. Cele szczegółowe i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami ..	46
7.3. Priorytetowe zadania inwestycyjne z zakresu opieki nad zabytkami na lata 2021-2024	47
8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	48

9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	50
10. Podsumowanie	51
11. Aneks.....	53
Zasięg zespołu urbanistyczno-architektonicznego w rejestrze zabytków nieruchomości A (nr rej.: 536/A z 29.12.1969 oraz 410/A/89 z 14.09.1989)	54
Wypis z rejestru zabytków nieruchomości „A” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia	55
Wypis z rejestru zabytków archeologicznych „C” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia	72
Zbiornicze zestawienie stanowisk archeologicznych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Miasta Radomia	73
Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasta Radomia (stan na 3 marca 2021).....	96

1. Wstęp

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest elementem dbałości o nasze szeroko pojęte dziedzictwo kulturowe. Troszczymy się w ten sposób o zachowanie dorobku, zarówno materialnego, jak i niematerialnego, wcześniejszych pokoleń. Troska o zachowanie dziedzictwa przejawia się w podejmowaniu przez administrację publiczną działań wynikających z przepisów powszechnie obowiązującego prawa oraz w mieszczących się w granicach prawa działaniach organizacji społecznych czy też osób fizycznych.

Planowaniu tych działań mają służyć dokumenty programowe - programy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, opracowywane na szczeblu kraju, województwa, powiatu i gminy. Ich celem jest między innymi włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem tych dokumentów jest zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Programy wskazują na potrzebę podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb szeroko rozumianej rewitalizacji oraz wspierania inicjatyw sprzyjających zwiększeniu wydatków na opiekę nad zabytkami. Postulują o uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i zachowaniem równowagi ekologicznej. Zwracają też uwagę na potrzebę określenia warunków współpracy administracji publicznej z właścicielami zabytków oraz tworzenie mechanizmów wsparcia finansowego ze środków publicznych na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach. Istotne też jest należyte wyeksponowanie poszczególnych obiektów oraz walorów krajobrazu kulturowego. Niniejszy program ma za zadanie uwzględnienie powyższych celów oraz wskazanie sposobów ich realizacji w odniesieniu do potrzeb, uwarunkowań i potencjału miasta.

W Radomiu problematyka ochrony zabytków jest ściśle powiązana z podjętym przez władze miasta procesem rewitalizacji. Obszar rewitalizacji obejmuje bowiem Śródmieście wraz z Miastem Kazimierzowskim, a więc teren, na którym występuje najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W ramach procesu rewitalizacji przeprowadzono w latach 2017-2020 modernizację wraz ze zmianą przeznaczenia tzw. kamienicy Deskurów, wyremontowane zostały także rogatka warszawska, kamienice należące do spółki „Rewitalizacja” oraz zabytkowy ratusz, do którego w 2019 roku - po 65 latach przerwy - wrócili radomscy radni.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kwestie z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są zadaniem własnym gminy - zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm). Przepis ten w sposób ogólny wskazuje na kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowy zakres kompetencji i obowiązków organów administracji publicznej w tej kwestii reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2021.710 t.j), zwana dalej ustawą, wraz z aktami wykonawczymi. Przywołana ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Zgodnie z art. 87 tejże ustawy gmina ma obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Program ten sporządza odpowiednio wójt, burmistrz, prezydent miasta na okres czterech lat.

3. Uwarunkowania formalno - prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązek ochrony zabytków przez państwo i każdego obywatela wywodzi się z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z jej zapisami, Rzeczypospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest wymieniona wcześniej ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Definiuje ona pojęcie zabytku, jego ochrony i opieki. Zgodnie z tą definicją, zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawa wyróżnia trzy kategorie zabytków, którymi są zabytki nieruchome, zabytki ruchome i zabytki archeologiczne.

Zabytkami nieruchomymi są w szczególności:

- krajobrazy kulturowe;
- układy urbanistyczne i zespoły budowlane;
- dzieła architektury i budownictwa;
- dzieła budownictwa obronnego;
- obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe;

- cmentarze;
- parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni;
- miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Zabytkami ruchomymi są w szczególności:

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery;
- wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiały biblioteczne;
- instrumenty muzyczne;
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne;
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytkami archeologicznymi są w szczególności:

- pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyska;
- kurhany;
- relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać też nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z art. 4 ustawy, ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Z kolei zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawodawca w art. 7 ustawy ustanowił formy ochrony zabytków, którymi są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (mpzp) albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr dla zabytków znajdujących się na terenie danego województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Analogicznie dokonuje się wpisu do rejestru zabytku ruchomego. Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego zabytku.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Za pomnik historii może zostać uznany zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury o określonych granicach. Uznania takiego dokonuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w drodze rozporządzenia na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, który składa wspomniany wniosek po zasięgnięciu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Utworzenie parku kulturowego następuje w drodze podjęcia uchwały przez radę gminy, po uprzednim zasięgnięciu przez radę opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także odpowiednie zakazy i ograniczenia. Wójt, burmistrz, prezydent miasta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego. Plan ten wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. Szczególnie praktyczne znacznie dla ochrony zabytków mają wymienione wyżej formy ochrony, które występują na etapie planistycznych prac urbanistycznych bądź też projektowych związanych przygotowaniem inwestycji. W związku z powyższym ustawodawca w art. 19 ustawy zawarł niżej wymienione postanowienia. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione wyżej, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W wymienionych wcześniej studium i planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Dokumenty te uwzględniają również ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. Zgodnie z art. 21 ustawy,

podstawą sporządzenia wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami są ewidencje zabytków.

Jak określa art. 22, na poziomie gminy wójt, burmistrz, prezydent miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, reguluje szczegółowo rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2021.56 t.j.). Ochrona zabytków i opieka nad nimi, zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r poz. 713 z późn. zm.), jest zadaniem własnym gminy.

Zakres prac przy zabytkach wymagających pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków lub ministra określa art. 36 ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z tym przepisem, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu [art. 2 pkt 16b](#) i [16c](#) ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U.2020.293 t.j z późn. zm.) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Natomiast na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz badania konserwatorskie przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa pozwolenie musi wydać minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W przypadku obiektów nie będących w rejestrze zabytków, ale włączonych do gminnej ewidencji zabytków oraz objętych ochroną konserwatorską na podstawie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, prowadzenie prac wymaga zgody organu budowlanego, w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U.2021.81 t.j. z późn. zm.)

Reguluje ono tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie:

- a) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- b) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- c) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- d) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

- e) robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej "robotami budowlanymi",
- f) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- g) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- h) badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej "badaniami architektonicznymi";

Rozporządzenie określa tryb dotyczący

- przemieszczenia zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej "przemieszczeniem zabytku nieruchomego";
- trwałego przeniesienia zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, zwane dalej "przeniesieniem zabytku ruchomego";
- dokonywania podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwanego dalej "podziałem zabytku nieruchomego";
- zmiany przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku, zwaną dalej "zmianą przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku";
- umieszczania na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu [art. 2 pkt 16b](#) i [16c](#) ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów;
- prowadzenia badań archeologicznych;
- poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, zwane dalej "poszukiwaniem zabytków";
- wykonywania robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- podejmowania innych działań niż określone w pkt 1-6 oraz 8 i 9, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej "podejmowaniem innych działań".

Rozporządzenie wskazuje również, jakie dane i informacje powinny zawierać wnioski o wydanie pozwoleń, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, a także dane i informacje, które zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym

wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

Aktami powszechnie obowiązującego prawa zawierającymi regulacje odnoszące się do ochrony zabytków są m. in. następujące ustawy:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U.2021.741 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (t.j. Dz.U.2020.1333 z późn. zm)
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U.2020.1219 z późn. zm);
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U.2020.55 z późn. zm);
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U.2020.1990 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. 2020.902);
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. 2019.1479);
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020.164).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi

Wyjściowym dokumentem, który w skali kraju wyznacza strategiczne cele państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest narodowa strategia rozwoju kultury. W trakcie opracowywania projektu niniejszego programu, nie było aktualnej wersji strategii – poprzednia zakończyła się w 2020 roku.

Na poziomie kraju, zasadniczym dokumentem programowym odnoszącym się bezpośrednio do kwestii ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 - 2022”. Program ten przyjęła Rada Ministrów uchwałą nr 82 z dnia 13 sierpnia 2019 r. Celem głównym programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Jego realizacji służą trzy cele szczegółowe:

- 1) optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 2) wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
- 3) budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Dla realizacji pierwszego celu szczegółowego przyjęto następujące kierunki działań:

- Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

- Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

W celu wsparcia działań w zakresie opieki nad zabytkami przyjęto następujące kierunki działań:

- Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
- Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Dla realizacji trzeciego celu szczegółowego ustalono następujące kierunki działań:

- Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
- Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa mazowieckiego

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 została przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 158/13 z dnia 28 października 2013 roku. W części dotyczącej kultury i dziedzictwa dokument ten wskazuje na potrzebę wykorzystania potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju potencjału gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Przyjętymi w tym celu kierunkami działań są:

- wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- upowszechnianie kultury i twórczości;
- kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- wspieranie rozwoju sektora kreatywnego;
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

Do wybranych działań w ramach przyjętych kierunków należy m. in.:

- poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze w szczególności w obszarach pasm turystycznych;
- wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenie nowych produktów turystycznych;
- ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej);
- rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej);
- rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów;
- promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu;
- wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

W omawianej strategii zwrócono uwagę na działania ukierunkowane na tworzenie mechanizmów synergicznego wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, które służą

ochronie tegoż dziedzictwa, ale też pozwalają na czerpanie określonych korzyści z tej ochrony. Podkreślono potrzebę stałej konserwacji i renowacji historycznych obiektów i zespołów zabytkowych, z możliwością adaptacji wybranych obiektów na cele użyteczności publicznej. Zwrócono uwagę na potrzebę ochrony układów przestrzennych oraz ochronę dziedzictwa przez tworzenie parków kulturowych.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 22/18 z dnia 19 grudnia 2018 r. Zawarta tam zintegrowana polityka opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej obejmuje następujące elementy:

- opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;
- opracowanie kryteriów oceny wartości i wyboru dóbr kultury współczesnej;
- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej charakterze ponadlokalnym oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- rozszerzenie listy miejsc objętych statusem pomnika historii o:
 1. obszar Twierdzy Modlin,
 2. zespół sakralny z d. opactwem Kanoników Regularnych w Czerwińsku nad Wisłą,
 3. śródmiejski układ urbanistyczny Radomia i Siedlec,
 4. zespół urbanistyczno-krajobrazowy Łży oraz układ Szydłowca.
- zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez:
 1. ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych; kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca,
 2. eksponowanie w strukturze przestrzennej ośrodków miejskich i wiejskich najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu (zwłaszcza obszaru Historycznego Centrum Warszawy wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO oraz obszarów uznanych za pomnik historii),
 3. kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych.
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;

- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu: Brochów, Brok, Chlewiska, Ciechanów, Czarnolas, Czersk, Czerwińsk nad Wisłą, Góra Kalwaria, Iłża, Kadzidło, Korczew, Kozienice, Liw, Łyse, Maciejowice, Modlin, Myszyniec, Niepokalanów, Opinogóra, Orońsko, Ostrołęka, Otwock, Płock, Przysucha, Pułtusk, Radom, Sanniki, Siedlce, Sierpc, Solec nad Wisłą, Sucha, Sycyna, Szydłowiec, Ślężany, Warszawa, Wyszaków, Węgrów, Wyszogród, Zwoleń, Żelazowa Wola, Żyrardów.

Dokumentem określającym plany samorządu województwa wobec dziedzictwa kulturowego jest „Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018-2021” przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 174/2018 z dnia 13 listopada 2018 roku. W odniesieniu do zdiagnozowanych wyzwań wskazano na cztery obszary strategiczne, na których zdecydowano się skoncentrować działania. Są to:

- A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy;
- B. Optymalizacja systemu dostępu do środków;
- C. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania;
- D. Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej.

W ramach obszaru A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy określono dwa cele, które mają wpływać na kształtowanie świadomości i postaw:

- A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym - w edukacji powszechnej;
- A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.

Obszar B skoncentrowany jest na zwiększeniu efektywności finansowania dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zabytków poprzez realizację celów:

- B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich;
- B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.

W ramach obszaru C dotyczącego poprawy narzędzi służących ochronie zabytków zidentyfikowano cele:

- C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa;
- C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa;
- C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

Obszar D koncentrujący się na wzmocnieniu wiedzy fachowej koncentruje się na celach:

- D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym

D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych

Opisana wyżej struktura obszarów oraz przyporządkowanych im celów ma służyć realizacji misji programu, która brzmi „Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych Gminy Miasta Radomia)

Wiodącym dokumentem strategicznym wskazującym na możliwe cele i kierunki rozwoju miasta jest strategia jego rozwoju. W trakcie opracowywania niniejszego programu trwały prace nad strategią dla Radomia do 2030 roku.

Aktualnym programem rewitalizacji jest program przyjęty uchwałą nr 346/2016 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 29 sierpnia 2016 roku w sprawie uchwalenia programu rewitalizacji pod nazwą „Program Rewitalizacji Gminy Miasta Radomia na lata 2014 - 2023”. Celem nadrzędnym tego programu jest ożywienie społeczno - gospodarcze Śródmieścia wraz z Miastem Kazimierzowskim. Wspomniany obszar śródmiejski został bowiem zidentyfikowany jako obszar zdegradowany, charakteryzujący się szczególną koncentracją zjawisk negatywnych, mierzonych wskaźnikami społecznymi, gospodarczymi i technicznymi. Z drugiej zaś strony, jest to obszar odgrywający kluczową rolę dla rozwoju miasta o strategicznym znaczeniu dla zachowania i wzmocnienia jego tożsamości, charakteryzującym się wysokim potencjałem instytucjonalnym do przeprowadzenia działań rewitalizacyjnych. Jest też szczególnie wartościowy pod względem historycznym. Ustanowiono tu strefę ochrony konserwatorskiej zabytkowego zespołu urbanistyczno-architektonicznego wpisanego do rejestru zabytków byłego województwa radomskiego.

W omawianym programie wyodrębnione zostały trzy cele szczegółowe, tj.:

- poprawa warunków zamieszkania w Śródmieściu;
- aktywizacja społeczno - gospodarcza Śródmieścia;
- poprawa jakości przestrzeni publicznej i stanu zabudowy w Śródmieściu.

Dla ochrony zabytków szczególnie istotna jest realizacja trzeciego z wymienionych wyżej celów. Kierunkiem priorytetowym działań wyznaczonym dla osiągnięcia tego celu są bowiem prace modernizacyjne, restauratorskie i konserwatorskie w obiektach zabytkowych oraz obiektach w strefie ochrony konserwatorskiej, ich otoczeniu, w historycznych przestrzeniach publicznych, ich zabezpieczenie wraz z nadaniem im nowych funkcji, w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych.

„Program Rewitalizacji Gminy Miasta Radomia na lata 2014 - 2023” zawiera listę planowanych, podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych - 24 opisane szczegółowo zadania. Połowa tych przedsięwzięć dotyczy przeprowadzenia w okresie realizacji programu prac konserwatorskich, robót remontowych i termomodernizacyjnych w budynkach zabytkowych. Z pozostałych należy odnotować działania w celu redukcji zanieczyszczeń przez realizację programu obniżenia niskiej emisji i wprowadzeniu zmian w komunikacji zbiorowej.

Oprócz powyższych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych omawiany program wskazuje na dodatkowe rodzaje przedsięwzięć. Do kierunków działań grupujących przedsięwzięcia o szczególnie dużym znaczeniu dla ochrony zabytków i opieki nad nimi należą:

- poprawa stanu technicznego wielorodzinnych budynków mieszkalnych, remonty, adaptacje oraz prace konserwatorskie, wyposażenie w infrastrukturę techniczną, w tym termomodernizacja budynków;
- prace modernizacyjne, restauratorskie i konserwatorskie w obiektach zabytkowych, ich otoczeniu, historycznych przestrzeniach publicznych, ich zabezpieczenie wraz z nadaniem im nowych funkcji, w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- poprawa stanu technicznego obiektów użyteczności publicznej, w tym ich termomodernizacja.

Do realizacji programu zostały włączone zarówno jednostki organizacyjne gminy, jak i przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe, mieszkańcy obszaru rewitalizacji, a także wszyscy zainteresowani programem.

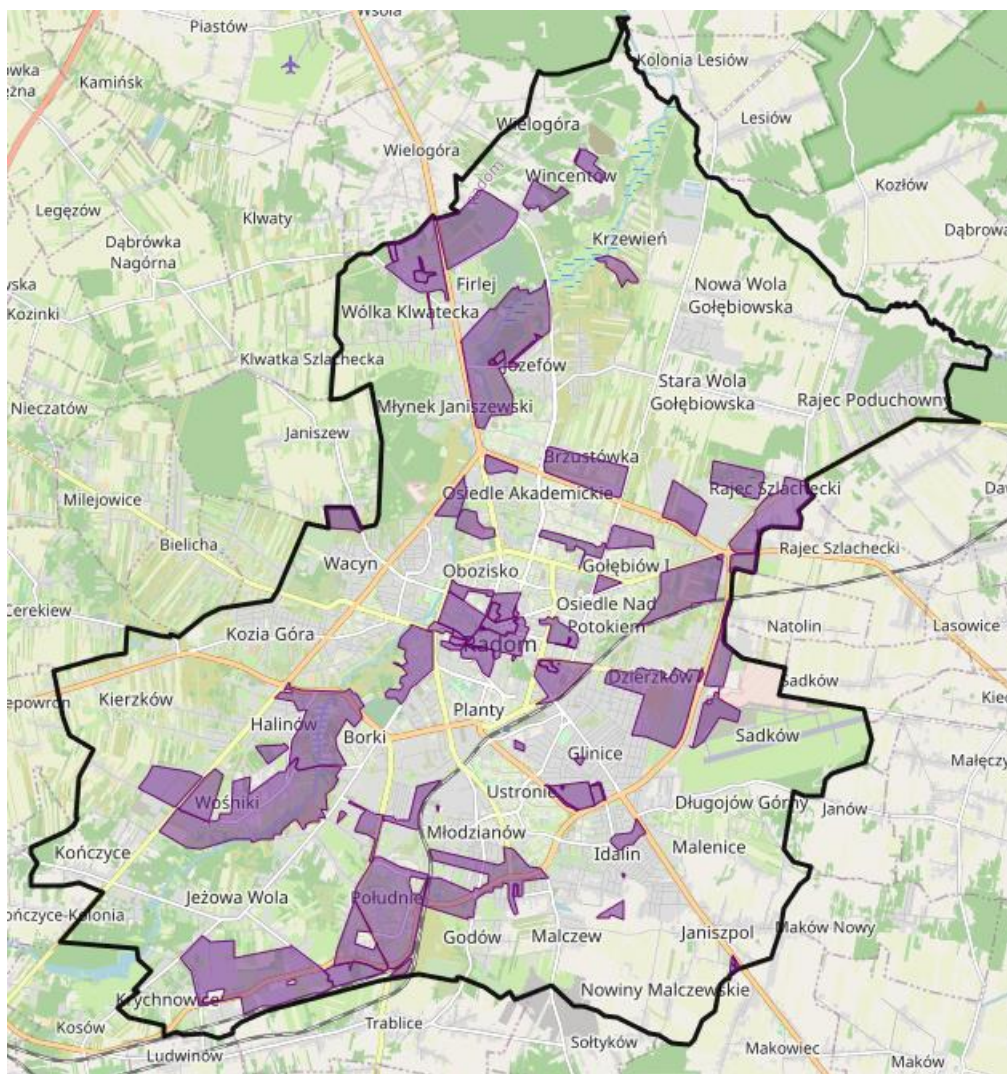
Istotną rolę w działaniach na rzecz opieki nad zabytkami odgrywają urbanistyczne opracowania planistyczne. Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w dokumentach planistycznych uwzględnia się m.in. walory architektoniczne i krajobrazowe, wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zgodnie z zapisami w dokumentach strategicznych gminy. Polityka przestrzenna uwzględnia działania w kierunku zachowania ładu przestrzennego, jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez: ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych elementów miasta w oparciu np. o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych, kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca, eksponowanie w strukturze przestrzennej zasobów dziedzictwa, kształtowanie i ochronę zróżnicowanych krajobrazów kulturowych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego podkreśla znaczenie układu przestrzennego zabudowy śródmiejskiej, obrazującego historyczny rozwój miasta na przestrzeni wieków. Studium uchwalone w 1999 roku utraciło w części swą aktualność. Stwierdza to uchwała nr 814/2014 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 27 października 2014 roku

w sprawie aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy miasta Radomia oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także uchwała nr 728/2018 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 27 sierpnia 2018 r. w sprawie aktualności stadium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radom oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Uchwały te stwierdzają ponadto całkowitą lub częściową utratę aktualności niektórych planów zagospodarowania przestrzennego. Dla znacznej części Śródmieścia i Miasta Kazimierzowskiego, gdzie obiektów zabytkowych jest najwięcej, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zostały w znacznej części opracowane.

Mapa nr 1. Obowiązujące mpzp

Źródło: <https://mpu.radom.pl/mapa/> (dostęp 17.02.2021)

W 2018 roku zostały uchwalone następujące plany miejscowe:

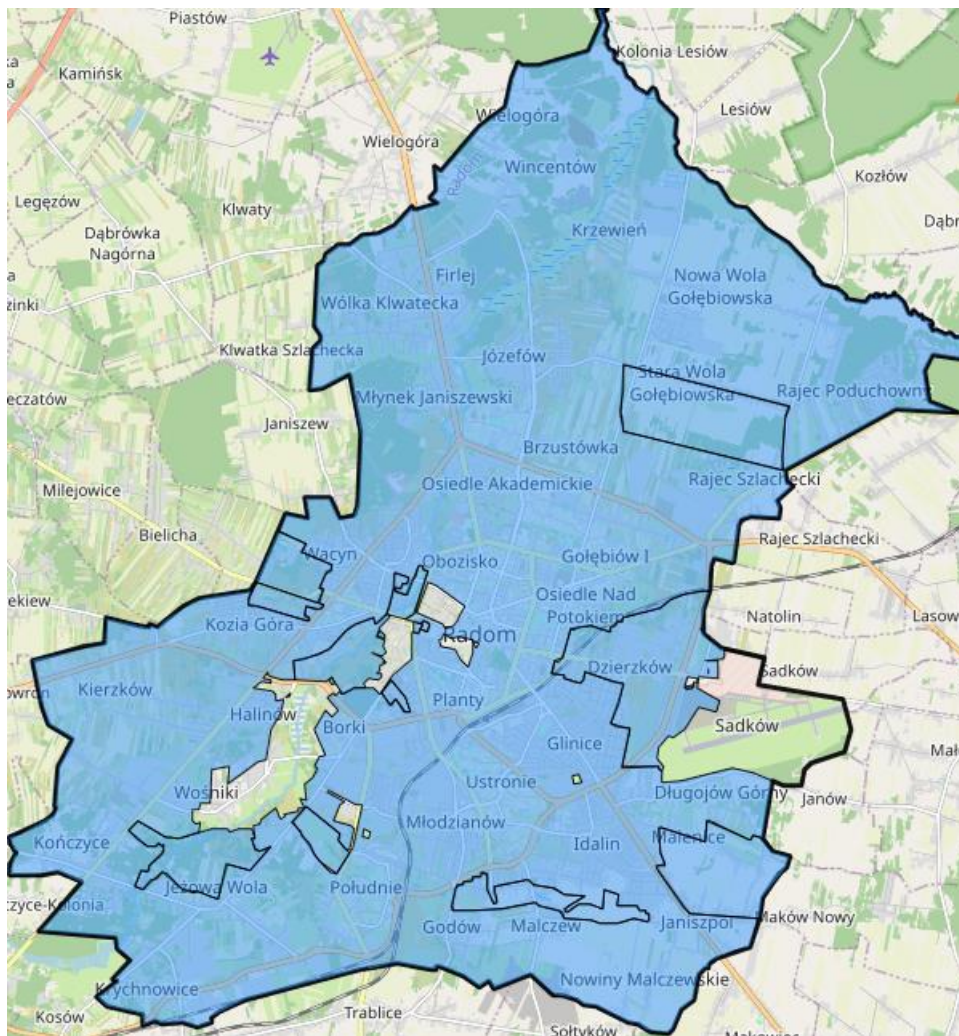
- mpzp „Stare Miasto” (uchwała nr 607/2018 z dnia 27.02.2018 r.)
- mpzp „Woźniki” (uchwała 748/2018 z dnia 24.09.2018 r.)

Rok wcześniej przyjęto też uchwałę w sprawie przyjęcia Planu Ochrony Parku Kulturowego Stary Radom (uchwała nr 590/2017 z dnia 18.12.2017 r.)

W 2019 roku uchwalono mpzp „Reja, Mireckiego, Wenera, Malczewskiego (uchwała nr XXVIII/235/2019 z dnia 28.10.2019). Na terenie objętym tym opracowaniem znajduje się zespół urbanistyczno-architektoniczny wpisany do rejestru zabytków województwa mazowieckiego pod nr 410/A/89, a także obiekty wpisane do rejestru, w tym m.in.: kościół p.w. św. Trójcy, budynki przy ul. Malczewskiego 5, 7, kamienice przy ul. Dzikiej 2/4 oraz Reja 26 a także dziesięć obiektów wpisanych do GEZ: domy przy ul. Reja: 4, 8, 16, 22, 24, ul. Mireckiego: 12, 14, Malczewskiego 9/11, Koszarowej 11 i 13 i Tybla 1.

Obecnie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są opracowywane dla terenów znajdujących się w różnych częściach miasta.

Mapa nr 2. Plany miejscowe w opracowaniu

Źródło: <https://mpu.radom.pl/mapa/> (dostęp 17.02.2021)

Zasięg przestrzenny planów będących w trakcie opracowania określają Uchwała nr XLVI/413/2020 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 30 listopada 2020 roku w sprawie

przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Strefa przylotniskowa” oraz Uchwała nr XLVII/435/2020 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 14 grudnia 2020 roku w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszarów miasta Radomia.

5.2. Zarys historii i rozwoju przestrzennego miasta Radomia

Okolice dzisiejszego Radomia były penetrowane przez różne grupy ludzkie od końca paleolitu - starszej epoki kamienia (ok. 10 000 lat p.n.e.), aż po okres wpływów rzymskich (do 400 r. n.e.). Dzięki przepływającym tu rzekom, zaczęły być zasiedlane już w pierwszej fazie okresu wczesnośredniowiecznego. Ówczesne okolice Radomia można zaliczyć do strefy przejściowej - leśno-polnej, gdzie dominowały gleby lekkie, niezbyt urodzajne, ale łatwe do uprawy. Dolina rzeki Mlecznej, głównego ciek wodnego na tym obszarze, porośnięta była lasem rosnącym na podłożu piaskowo-żwirowym. W okresie zasiedlania doliny las został wytrzebiony i wypalony, dzięki czemu powstała warstwa próchnicy ornej, doskonale nadającej się pod uprawę. Lasy położone nieco dalej zapewniały dostęp do łownej zwierzyny, rzeka Mleczna umożliwiała rozwój rybołówstwa, a nadbrzeżne łąki - hodowli.

Tereny pierwotnego osadnictwa na obszarze obecnego Radomia, położone w dolinie rzeki Mlecznej, znajdują się obecnie niemal w centrum miasta. Są to grunty pozbawione zabudowy, obecnie nie uprawiane, porośnięte trawą i krzewami. Dzięki temu stanowią niemal unikalną strefę archeologiczną, w której możliwe są badania naukowe nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem ziem polskich. Były one tu przeprowadzane wielokrotnie, na największą skalę w latach sześćdziesiątych XX w. i kilka lat temu. Warto przy tym podkreślić, że badania przeprowadzone w latach 2009-2013 przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie zostały w całości sfinansowane przez Gminę Miasta Radomia. Przyczyniły się one zarówno do zweryfikowania wcześniejszych ustaleń, jak też nowych odkryć, dotyczących rozwoju osadnictwa na obszarze miasta.

Według badań archeologicznych najstarsza osada wczesnośredniowieczna nad Mleczną powstała około połowy IX w. (stanowisko nr 2). Obejmowała dużą 7 - 8 hektarową powierzchnię po obu stronach koryta rzeki, leżącą na północ od wzgórza Piotrówka. Wykopiska z 2010 r. potwierdziły, iż odkryte w latach sześćdziesiątych XX w. relikty zabudowy zachowały się dzięki podmokłym gruntom w bardzo dobrym stanie. Zabudowa miała tu charakter nieregularny, z niewielkimi, luźno rozproszonymi domostwami i budynkami gospodarczymi. Nowością okazały się tu odnalezione przez archeologów studnia (datowana metodą dendrochronologiczną na 888 r.) oraz pomost. Siedlisko funkcjonowało do końca IX w., kiedy to na skutek podniesienia się poziomu wody w Mlecznej, ludność przeniosła się na tereny położone nieco wyżej (stanowisko

4 przy obecnej ul. Limanowskiego). Druga radomska osada funkcjonowała krótko, bowiem już w XI w. ulokowano na jej obszarze cmentarz. W X w. powstała trzecia osada, mająca charakter wybitnie produkcyjny, związany z wytopem żelaza i wyrobem ceramiki. Zajmowała obszar ok. 2 ha (stanowisko 3), a rozciągała się na południe od obecnego rynku Starego Miasta.

W drugiej połowie wieku X, na wzgórzu w pobliżu osad (stanowiska 3 i 4), został wzniesiony gród obronny (stanowisko 1). Powstał na miejscu wcześniej niezasiedlonym, w trakcie jednej akcji budowlanej, a jego wały obejmowały obszar o powierzchni około 2 ha. Według badań z lat 2009-2013, budowie grodu towarzyszyły prace zmieniające kształt wzgórza. Jego stoki zniwelowano prawie do poziomu podstawy, tworząc płaszczyznę, na której posadowiono fortyfikacje i zabudowę grodu, skoncentrowaną wzdłuż wewnętrznego lica wału. Ten ostatni składał się z dwóch rzędów drewnianych skrzyń wypełnionych ziemią, od zewnętrznej strony umocnionych nasypem wykonanym z poziomo układanych warstw belek przesypywanych piaskiem. Między XI a XIII w. wał kilkakrotnie przebudowywano i poszerzano. Ostatecznie, jego podstawa osiągnęła ok 14 m szerokości i 10 m wysokości. Nie udało się jak dotąd zlokalizować bramy (bram) grodu, ale ustalono ostatnio, iż zabudowa jego majdanu była dość skromna - składała się z niewielkiej ilości budynków. Podstawowym elementem zabudowy wnętrza grodu były niewielkie domy zrębowe o wymiarach ok. 4 x 4 m., którym towarzyszyły różnego rodzaju wykopane w ziemi jamy gospodarcze. Przypuszcza się, że już w XI stuleciu w obrębie radomskiego grodu mógł zostać wzniesiony kościół p.w. św. Piotra, od którego wzięła się później nazwa grodziska - Piotrówka (reliktyw świątyni nie udało się odnaleźć). Gród nad Mleczną leżał na ważnym szlaku handlowym, prowadzącym z Rusi na Zachód Europy, toteż urosł z czasem do rangi centrum administracyjnego regionu. Przypuszczalnie już w XII stuleciu był stolicą kasztelanii (źródła pisane wspominają pierwszego kasztelana radomskiego nieco później, bo pod rokiem 1230).

Obok grodu na Piotrówce rozwinęła się w XIII w. duża osada targowa, w której centrum wzniesiono jeszcze w tym samym lub następnym stuleciu kościół św. Wacława. W ten sposób rozpoczął się drugi etap rozwoju przestrzennego Radomia, charakteryzujący się stopniowym przesuwaniem centrum osadniczego w kierunku wschodnim. Być może przed końcem XIII w., lub co bardziej prawdopodobne w początkach XIV w. osada, zwana obecnie Starym Radomiem, zyskała prawo miejskie średzkie. Gdy w połowie XIV w. Kazimierz Wielki przeniósł miasto na nowe miejsce, Stary Radom spadł do rangi osady podmiejskiej. Jak wykazały badania z lat 2009-2013 wtedy też zostały zniszczone fortyfikacje grodu, a siedzibą kasztelana stał się zamek, wzniesiony w obrębie murów Nowego Miasta. Wzgórze Piotrówka, na którym nie było już wałów, nie straciło jednak swojego znaczenia - w XV i XVI w. powstało tu zaplecze gospodarcze dla zamku. Przez cały czas funkcjonował również kościół św. Piotra, przekształcony w kaplicę

obsługiwaną przez benedyktynów sieciechowskich, a w latach 1795-1812 był tu cmentarz (eksplorowany w trakcie ostatnich badań). Kościółek rozebrano ostatecznie w 1819 r., ze względu na zły stan oraz kasatę klasztoru w Sieciechowie.

Trzecia faza rozwoju przestrzennego Radomia związana jest z polityką gospodarczą i akcją lokacyjną, prowadzona przed wiekami przez Kazimierza Wielkiego. Król ten przyłączył do Polski Ruś Halicką, a wówczas Radom znalazł się na ważnych drogach tranzytowych, biegnących ze wschodu na zachód Europy oraz na Pomorze. Mógł pełnić rozliczne funkcje gospodarczo-administracyjne, a także obronne. Biorąc to pod uwagę ok. 1350 r. Kazimierz Wielki polecił założyć Nowy Radom (dziś Miasto Kazimierzowskie), a w roku 1364 przeniósł go z prawa średzkiego na magdeburskie. Ośrodek okalający kościół św. Wacława spadł do rangi osady podmiejskiej, choć tamtejsza świątynia zachowała rangę parafialnej.

Nowe Miasto założono na północny-wschód od Starego Radomia, na płaskim cyplu otoczonym mokradłami i dopływami Mlecznej. Regularne rozplanowanie przestrzenne nadało mu kształt owalu o wymiarach około 230-430 m. Zasadźcą był Konrad z Warszawy. Przy prostokątnym rynku wytyczono 40 działek, a 80 przy ulicach przecinających się pod kątem prostym. Rozpoczęto wznoszenie z kamienia i cegły murów miejskich, przez które prowadziły trzy bramy: Lubelska, Piotrkowska i Krakowska (Iłżecka). Na środku rynku stanął ratusz, a w południowo-wschodniej części miasta wzniesiono zamek. Między zamkiem a ulicą Rwańską usytuowano kościół farny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, którego budowę datuje się na lata 1360-1370. Wkrótce Radom stał się siedzibą starosty i urzędu grodzkiego, a tym samym stolicą rozległego powiatu, rozciągającego się od Wisły po Pilicę. Był to ośrodek miejski średniej wielkości (ok. 800-1000 mieszkańców), który okres świetności przeżył w czasach Jagiellonów, stając się ważnym przystankiem na trasie podróży władców pomiędzy dwoma stolicami monarchii – Krakowem i Wilnem.

Miasto Kazimierzowskie w Radomiu zachowało do dziś niezmienny układ przestrzenny, charakterystyczny dla ośrodków lokowanych na prawie niemieckim. Przetrwały również nazwy większości ulic, które istniały dawniej na tym obszarze, a także wiele zabytków. Wśród tych ostatnich należy zwrócić uwagę na fragment muru obronnego od strony ulicy Wałowej z relikdami Bramy Krakowskiej (Iłżeckiej), przebudowany w początkach XX w. kościół farny św. Jana Chrzciciela oraz zamek królewski. Budynki zamkowe zostały zniszczone w trakcie „potopu szwedzkiego”, a w ciągu kolejnych lat ulegały dalszej degradacji. W wieku XVIII i XIX założenie zamkowe kilkakrotnie remontowano i przebudowywano. Zachowały się pozostałości tzw. Domu Wielkiego (obecna plebania kościoła farnego) oraz XIX-wieczny budynek tzw. kamienicy starościńskiej wybudowany na fundamentach dawnej kuchni królewskiej – Dom wedle Bramy. Po badaniach archeologiczno-architektonicznych (1999-2002, 2005-2010) przeprowadzonych

przez spółkę miejską „Rewitalizacja” wykonana została w formie makiety hipotetyczna rekonstrukcja założenia zamkowego z czasów renesansu (makieta znajduje się obok budynku przy ul. Grodzkiej 8). W trakcie badań pozyskano również wiele zabytków prezentowanych w wyremontowanej kamienicy starościńskiej. Spółka „Rewitalizacja” przeprowadziła w 2013 roku badania archeologiczno-architektoniczne okolic zamku, które pozwoliły ustalić przebieg południowego odcinka zewnętrznych murów miejskich oraz lokalizację jednej z wież założenia tzw. Wieży Białej (rekonstrukcja tej części fortyfikacji została zaprezentowana na Skwerze Unii Wileńsko-Radomskiej). Wsparcie finansowe Gminy Miasta Radomia pozwoliło archeologom z „Rewitalizacji” na przeprowadzenie w 2014 roku badań fundamentów nieistniejącego dziś średniowiecznego ratusza na Nowym Rynku. Kompleksowe badania prowadzone były również w innych rejonach Miasta Kazimierzowskiego i przyczyniają się do zabezpieczenia znajdujących się na jego obszarze zabytków (przy ul. Wałowej, Rwańskiej, na Rynku m.in. kamienice Gąski i Esterki).

Czwarty okres rozwoju przestrzennego Radomia przypadł na wiek XIX, czyli czasy zaborów. Awans społeczny, administracyjny i gospodarczy Radomia, połączony z jego rozbudową, nastąpił po roku 1815. Miasto stało się stolicą rozległego województwa sandomierskiego, przemianowanego potem na gubernię. Pociągnęło za sobą usytuowanie tutaj licznych urzędów administracyjnych różnych szczebli, a także jednostek wojskowych. Już na przełomie XVIII i XIX w. przeprowadzono szereg zmian na obszarze nazywanym dziś Miastem Kazimierzowskim - wyburzono mury miejskie, zasypano okalające je fosy, zlikwidowano stary ratusz. W 1818 r., pod kierunkiem budowniczego województwa sandomierskiego Ignacego Ebertowskiego, zainicjowano prace mające na celu kompleksową przebudowę przestrzenną i urbanistyczną Radomia. Działania te, zmieniły wizerunek miasta, przesuując jego centrum na wschód, a rynek Miasta Kazimierzowskiego na ubocze. Główną osią komunikacyjną stała się ulica wytyczona na Przedmieściu Lubelskim (obecnie ul. Żeromskiego). Na jej krańcu wzniesiono gmach Komisji Województwa Sandomierskiego, w którym po dziś dzień mieszczą się siedziby urzędów administracji państwowej i samorządowej.

W tej sytuacji, niemal do końca XIX w. Radom rozwijał się przede wszystkim w kierunku wschodnim, co jest do dziś czytelne w jego układzie urbanistycznym. Dopiero po przeprowadzeniu przez Radom w 1885 r. linii kolejowej z Iwangorodu (Dęblina) do Dąbrowy Górniczej, zaczęła się rozwijać zabudowa przemysłowa i mieszkalna w rejonie dworca kolejowego. Na przełomie XIX i XX w. w granice administracyjne Radomia włączono oficjalnie tereny przedmieść Mariackie i Nowy Świat oraz wioski: Glinice, Młodzianów, Obozisko, Ustronie i inne. W 1916 r. miasto osiągnęło powierzchnię 2193 ha. W przeciągu XIX stulecia liczba

mieszkańców miasta wzrosła ponad czterokrotnie z 3869 osób w 1820 r. do 11 002 w 1864 r., a w początkach XX w. osiągnęła 55 107 (przy strukturze wielowyznaniowej i wielonarodowej).

Już pod koniec XIX w. Radom odszedł od jednoosiowego rozwoju przestrzennego, a zabudowa miejska zaczęła zyskiwać bardziej zdekoncentrowany charakter. Można to uznać za początek ostatniego, trwającego do dziś etapu rozbudowy miasta. W okresie międzywojennym Radom stał się stolicą jednego z 16 powiatów województwa kieleckiego. Według spisu z 1931 r. liczył 77 902 mieszkańców (wyznanie mojżeszowe deklarowało ponad 32% z nich), natomiast w roku 1938 liczba mieszkańców osiągnęła 90 000. Mimo pewnej degradacji administracyjnej, ze względu na korzystne położenie, sieć komunikacyjną oraz dobrą infrastrukturę, Radom stał się ważnym ośrodkiem gospodarczym. Było to zasługą prężnie rozwijającego się przemysłu, tworzonego m.in. w związku z włączeniem miasta w granice Centralnego Okręgu Przemysłowego. Największy zakład, Fabrykę Broni, zaczęto wznosić już w 1922 r., a rozbudowywano nieprzerwanie aż do wybuchu II wojny światowej. Wytwarzano tutaj m.in. słynne pistolety „Vis”, rewolwery „Nagant”, karabiny „Mauser” i bagnety. Udaną inwestycją stało się też osiedle Planty, stworzone dla pracowników Fabryki Broni. Powstało kilka monumentalnych i ciekawych gmachów użyteczności publicznej, np. kościoły na Glinicach i na Borkach. Ponadto Radom był jednym z nielicznych dużych ośrodków byłego zaboru rosyjskiego, w których nie wyburzono cerkwi (usytuowanej na obecnym Placu Konstytucji 3. Maja). Przekształcono ją w kościół rzymskokatolicki, oddany następnie pod opiekę miejscowemu garnizonowi wojskowemu.

Podczas okupacji hitlerowskiej Radom stał się stolicą dystryktu Generalnej Guberni. Niemcy utworzyli w mieście dwie dzielnice zamknięte: „duże getto” w Śródmieściu (ulice: Wałowa, Bóźnicza, Podwalna, Stare Miasto i inne) oraz „małe getto” na Glinicach. Zlikwidowano je w 1942 r., wywożąc ludność do obozów koncentracyjnych. Na Firleju, nazywanym „radomskim Katyniem”, rozstrzeliwani byli mieszkańcy miasta, dystryktu, a także innych rejonów okupowanego kraju (Powstańcy Warszawscy). Ogólna liczba zmordowanych tam osób jest szacowana na 5 000 do 14 000. Wydarzenia te są upamiętnione w przestrzeni miejskiej, m.in. na cmentarzu na Firleju oraz na obszarze dawnej dzielnicy żydowskiej, w rejonie ul. Wałowej.

Rozwój przestrzenny powojennego Radomia wiązał się z tworzeniem tutaj nowoczesnej zabudowy i koniecznością przekształceń w układzie komunikacyjnym. Radykalną zmianę wizerunku przyniosła budowa Osiedla „XV-Lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. W kolejnych dekadach na obrzeżach miasta stworzono jeszcze kilka dużych osiedli mieszkalnych, opartych o technologię tzw. wielkiej płyty: „Ustronie”, „Gołębiów”, „Południe” i in. W latach dziewięćdziesiątych na obrzeżach miasta (np. Halinów, Malczew) powstały duże osiedla domów jednorodzinnych, a rozbudowa przedmieść to zjawisko bardzo wyraźnie zauważalne w obecnym

budownictwie mieszkaniowym. Wszystkie większe zakłady przemysłowe zostały po wojnie upaństwowione. Wizytówką miasta pozostawały przez długie lata Fabryka Broni (Zakłady Metalowe im. gen. Waltera), a ponadto utworzone w kolejnych dekadach: Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór”, Zakłady Przemysłu Tytoniowego i Radomska Wytwórnia Telefonów. Radom zyskał wówczas miano typowo robotniczego ośrodka miejskiego. Do historii przeszedł protest robotniczy z 25 czerwca 1976 r., spowodowany decyzją władz o podwyżce cen żywności. Został on stłumiony przez brutalną pacyfikację, przeprowadzoną przez siły milicyjne, stosujące katowanie zatrzymanych („ścieżki zdrowia”). W latach 1975 - 1998 Radom był miastem wojewódzkim, pełniącym funkcję „stolicy” ówczesnego województwa radomskiego.

W wyniku kolejnej reformy administracyjnej, 1 stycznia 1999 roku Radom przestał być ośrodkiem wojewódzkim, otrzymał zaś rangę powiatu grodzkiego i stolicy powiatu ziemskiego w granicach województwa mazowieckiego.

W 2019 roku, wg danych Głównego Urzędu Statystycznego, Radom liczył 211 371 mieszkańców. Jest ośrodkiem szkolnictwa wyższego (Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny) i choć utracił już charakter ośrodka przemysłowego, w podstrefie Tarnobrzskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, rozwijają się nowe zakłady przemysłowe. Natomiast dawne zakłady przemysłowe i inne budynki zagospodarowywane są na inne cele (np. na prywatne uczelnie wyższe (np. obiekt po Radomskiej Fabryce Wytworów Metalowych „Polmetal” przy ul. 1905 Roku), w dawnej elektrowni, wzniesionej w 1900 r. mieści się Mazowieckie Centrum Sztuki Współczesnej) lub remontowane (budynek dworca kolejowego). Dziedzictwo przemysłowe Radomia, jako świadectwo dawnej rangi miejscowego przemysłu, jest otaczane opieką konserwatorską na równi z najstarszymi zabytkami.

5.3. Zasoby dziedzictwa kulturowego Radomia

Na zasoby dziedzictwa kulturowego składa się szereg elementów tworzących krajobraz kulturowy danej gminy, miasta lub też regionu. Są to zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory działalności ludzkiej. Zakres przedmiotowy zasobów kulturowych obejmuje pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzennego, krajobraz miejski i wiejski, miejsca pamięci narodowej, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną. Są to zatem m. in. zdefiniowane ustawowo zabytki ruchome, zabytki nieruchome, zabytki archeologiczne, inne zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Są to też np. pomniki przyrody i dziedzictwo niematerialne. Ponieważ wskazaną przez ustawodawcę podstawą gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków, niniejsze opracowanie skoncentruje się na zagadnieniu zabytków nieruchomych, tworzących wspomnianą ewidencję. Podkreślić tu należy, że szczególną wartość

dla miasta Radomia stanowi jego historyczny urbanistyczno - architektoniczny układ zabudowy, odzwierciedlający rozwój miasta na kierunku zachód - wschód, od Starego Miasta (Piotrówki), przez Miasto Kazimierzowskie, wzdłuż obecnej ulicy Żeromskiego. Ten śródmiejski obszar zabudowy objęty został szczególną ochroną przez organy ochrony zabytków i wpisany jest do rejestru „A” zabytków obecnego województwa mazowieckiego. Jego obszar przedstawia mapa nr 1 zamieszczona w Aneksie niniejszego opracowania.

W ślad za utworzeniem „Parku Kulturowego Stary Radom” (uchwała nr 170/2011 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 29 sierpnia 2011 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą „Park Kulturowy Stary Radom”) przyjęto uchwałę nr 590/2017 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 18 grudnia 2017 roku w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Parku Kulturowego Stary Radom. Dokument, po części diagnostycznej, określa cele i kierunki działań, jakie należy podjąć, by zachować walory krajobrazowe, kulturowe, przyrodnicze terenu przy jednoczesnym rozwoju jego funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz poprawie jakości życia mieszkańców.

„Park Kulturowy Stary Radom” został ustanowiony na terenie części doliny rzeki Mlecznej wraz z grodziskiem „Piotrówka” i „Starym Ogrodem”.

Jego teren podzielono na:

strefę A - obejmującą tereny zielone w dolinie rzeki Mlecznej łącznie z obszarem grodziska „Piotrówka”,

strefę B - pozostałe tereny w granicach Parku Kulturowego nie zakwalifikowane do strefy A,

W obu strefach wprowadzono zakazy dotyczące:

- wykonywania robót budowlanych, które mogą prowadzić do niekorzystnych zmian walorów kulturowych i krajobrazowych Parku Kulturowego,
- wprowadzania nowych lub adaptacji istniejących obiektów do funkcji użytkowych z zakresu: przemysłu, rolnictwa, hodowli, usług i handlu o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m² wymagających lokalizacji i urządzania placów składowych i magazynowych,
- wprowadzania nowych lub adaptacji istniejących obiektów do funkcji użytkowych z zakresu: przemysłu, rolnictwa, hodowli, usług i handlu o powierzchni sprzedaży powyżej 400 m² zaliczanych, w myśl przepisów szczególnych i odrębnych, do przedsięwzięć mogących zawsze lub potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko,
- wprowadzania nowych lub adaptacji istniejących obiektów do funkcji użytkowych o uciążliwości „trudno mierzalnej” (woń, hałas, światło, wibracje) o ewentualnej uciążliwości nie zaliczanej na podstawie przepisów szczególnych i odrębnych do kategorii

Dodatkowo wprowadzono odrębne zakazy dla strefy A i B.

W „Planie Ochrony Parku Kulturowego Stary Radom” na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz prognozy wskazano następujące cele:

- Ochrona walorów krajobrazowych i kulturowych
- Ochrona elementów zasobu przyrodniczego
- Rozwój funkcji turystycznej, rekreacyjnej, i edukacyjnej zapewniających poznanie walorów krajobrazowych oraz kulturowych
- Podniesienie jakości życia mieszkańców

W dokumencie określono również wytyczne dla dokumentów planistycznych.

5.3.1. Zabytki nieruchome

Zbiór zabytków nieruchomych stanowią budynki architektury sakralnej, budynki mieszkalne, budynki użyteczności publicznej, zabytkowe parki i cmentarze, obiekty małej architektury i miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne.

Najstarszą, zachowaną do dnia dzisiejszego świątynią miasta jest kościół p.w. św. Wacława. Kościół wzniesiony w 1276 roku ufundował Leszek Biały w miejsce drewnianej świątyni z początku XIII w. Na początku XIX wieku władze austriackie zamieniły budynek kościoła na magazyn, a następnie władze rosyjskie na więzienie. Obiekt pełnił rozmaite funkcje aż do 1985 roku, kiedy odprawiono tu pierwszą mszę świętą. Obecny wygląd kościołowi nadał prof. Wiktor Zinn.

Jednym z najcenniejszych zabytków Radomia i jednym z najlepiej zachowanych w Polsce średniowiecznych zespołów klasztornych jest Zespół Klasztorny oo. Bernardynów z kościołem p.w. św. Katarzyny. Pierwotne, drewniane zabudowania zastąpiono na przełomie XV i XVI wieku murowanymi z fundacji podczaszego koronnego i starosty radomskiego Dominika z Kazanowa. Na uwagę zasługuje niewielki budynek z piramidalnym kominem, przylegający od południa do klasztoru - to pochodzący z początku XVI wieku tzw. piekarnik. Mieściła się tu kuchnia klasztorna oraz warzelnia wosku. Jest to jedyny tego typu obiekt w kraju i jeden z nielicznych na świecie. Na teren kościoła prowadzi charakterystyczna, osiemnastowieczna brama z rzeźbą Chrystusa upadającego pod krzyżem.

Obszar Miasta Kazimierzowskiego założonego około 1350 roku wieku przez Kazimierza Wielkiego jest szczególnie cenny ze względu na zachowany układ historycznej zabudowy i występujące tam liczne zabytki nieruchome. Należą do nich fragmenty murów obronnych, jakimi w połowie XIV wieku Kazimierz Wielki obwarował ówczesny nowy Radom, dzisiejsze Miasto Kazimierzowskie. Mury miejskie bieły na długości 1100 m, miały ponad 20 baszt i 3

bramy. W mury miejskie wbudowana była budowla Zamku Królewskiego, którego pozostałości możemy zobaczyć pomiędzy ul. Wałową i ul. Grodzką.

Jednym z najcenniejszych zabytków Radomia, zlokalizowanym na terenie Miasta Kazimierzowskiego, jest kościół p.w. św. Jana Chrzciciela. Gotycka budowla wzniesiona została w latach 1360 - 1370 z fundacji Kazimierza Wielkiego. Do kościoła przylega od strony południowo-wschodniej późnorennesansowa Kaplica Kochanowskich, nakryta kopułą - wzniesiona w latach 1630 - 1633. Dzisiejszy wygląd świątynia zawdzięcza przebudowie wg projektu Józefa Piusa Dziekońskiego na początku XX wieku. Na placu przy farze znajdują się trzy charakterystyczne rzeźby: kamienny krzyż, dziewiętnastowieczna rzeźba Chrystusa u słupek oraz figura św. Jana Nepomucena. Tę ostatnią ufundował w 1752 roku biskup warmiński, prezes ówczesnego Trybunału Radomskiego Adam Grabowski. Figura wykonana przez Piotra Coudraya, nadwornego rzeźbiarza Augusta III, stanowi najstarszy pomnik naszego miasta.

W rynku Miasta Kazimierzowskiego na uwagę zasługuje Dom Gąski i Dom Esterki, stanowiący dwie barokowe, szczytowo ustawione do placu kamieniczki.

Kamieniczka pod nr 5 zwana Domem Esterki, powstała w XVII w. Budynek został zniszczony w czasie II wojny światowej i odbudowany w latach 1954 - 1956. Kamieniczka pod numerem 4 to Dom Gąski - piekarza i rajcy miejskiego Adama Gąski, który mieszkał tu w XVII w. W zabudowie rynku wzniesiony został neorenesansowy zespół ratusza z oficyną i odwachem. Budynek ratusza z niewysoką, kwadratową wieżą i boniowanymi ścianami architekturą przypomina pałace włoskiej Toskanii za sprawą włoskiego architekta Henryka Marconiego. Budowlę postawiono w 1848 r. Należy też zwrócić uwagę na zespół budynków byłego Kolegium Pijarów, obecnie Muzeum im. Jacka Malczewskiego, wzniesiony w XVIII - XIX w., częściowo według projektu Antonio Solariego. Od dziedzica widoczna jest nawa dawnego kościoła pijarów p.w. św. Jana Kantego. Do starszych zabytków z terenu Miasta Kazimierzowskiego należy budynek kościoła ewangelicko - augsburskiego wzniesionego w latach 1784 - 1785 jako rzymskokatolicki kościół benedyktynów. Po przebudowie w latach 1893 - 1895 otrzymał dzisiejszy wygląd. Z obszarem Miasta Kazimierzowskiego sąsiaduje dawny Zespół Klasztorny Benedyktynów z kościołem p.w. Świętej Trójcy. Powstał on w początkach XVII wieku jako kompleks drewniany. Zniszczony przez Szwedów w 1656 roku, został odbudowany jako zespół murowany w latach 1678 - 1733, według projektu słynnego architekta niderlandzkiego Tylmana z Gameren. Kolejna odbudowa po pożarze miała miejsce w 1776 roku. W XIX wieku kościół zamieniono na cerkiew, a następnie na magazyny. Odremontowany został w latach 1924 - 1927 według projektu architektów Kazimierza Prokulskiego i Alfonsa Pinno.

Ulica Żeromskiego z Placem Konstytucji 3-go Maja wpisuje się w zabytkowy zespół urbanistyczno - architektoniczny, skupiający liczne zabytkowe budynki. Należy do nich budynek

Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego wybudowany przed 1852 rokiem u zbiegu ulicy Focha z ulicą Żeromskiego, prawdopodobnie według projektu Henryka Marconiego i Ludwika Radziszewskiego, z elementami stylu neorenesansowego i neobarokowego. Okazałym budynkiem jest tzw. pałac Karschów i Wickenhagenów przy Placu Konstytucji 3-go Maja. Budowla została wzniesiona w latach 1881-1882 w stylu nawiązującym do renesansu i baroku francuskiego z mansardowym dachem.

Jednym z najbardziej okazałych budynków w mieście jest dawny gmach Komisji Województwa Sandomierskiego wzniesiony w latach 1825 -1827 według projektu wybitnego architekta włoskiego Antonio Corazziego. Uwagę zwraca też budynek przy ul. Żeromskiego 43/45, w którym mieściła się siedziba Narodowego Banku Polskiego, wybudowany w latach 1910 - 1919 według projektu Zygmunta Słomińskiego. Wspomnieć też należy o budynku roгатki lubelskiej z charakterystycznym arkadowym portykiem. Rogatka została wybudowana w 1829 roku w miejscu dawnego wjazdu do miasta od strony Lublina oraz od Skaryszewa. Zaprojektowana przez Henryka Marconiego, w latach 1921 - 1926 została przebudowana i adaptowana na łaźnię miejską. Zwrócić uwagę należy także na zabudowę ulic Piłsudskiego, Sienkiewicza, Moniuszki. Zlokalizowane są tam takie budynki zabytkowe jak np. gmach Sądu Okręgowego z 1894 roku, o okazałej eklektycznej architekturze, opartej na wzorcach renesansowych; Pałacyk wzniesiony w 1898 roku dla notariusza Władysława Kulczyckiego - siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej; budynek Powiatowego Związku Samorządowego - dzisiejszy „Pałac Ślubów”, wzniesiony w 1927 roku w stylu klasycystycznym wg projektu Alfonsa Pinno; ceglany budynek Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Radomskich z 1897 r. w stylu neogotyckim - obecnie siedziba banku; monumentalny kościół katedralny p.w. Opieki Najświętszej Maryi Panny, budowany w latach 1899 - 1911 w stylu neogotyckim według projektu Józefa Dziekońskiego.

Do starszych budynków zabytkowych należą m. in. zaprojektowany w stylu neorenesansowym przez Ludwika Radziszewskiego budynek „Resursy Obywatelskiej” wzniesiony w 1852 roku, dawny szpital św. Aleksandra z 1828 roku przy ul. Limanowskiego 23, budynek dworca kolejowego z 1885 roku projektu Adolfa Schimmelpfenninga, neoklasycystyczny budynek poczty z 1820 roku przy ul. Malczewskiego 5, budynek „łóż masońskiej” obecnie Prokuratury Okręgowej z 1818 r.

Osobną grupę obiektów stanowią zabytki techniki. Wymienić należy wśród nich odrestaurowany budynek zakładu energetycznego z końca XIX wieku przy ul. Kopernika 1, w którym obecnie mieści się Mazowieckie Centrum Sztuki Współczesnej „Elektrownia”, dawną garbarnię wraz z kominem przy ul. Warszawskiej, wobec której trwa postępowanie o wpis obiektu do rejestru zabytków czy obiekt dawnych winiarni przy ul. Struga 57 oraz browaru Filipa Keplera przy ul. Wałowej 45 (Limanowskiego/Staromiejska), co do których również trwa takie

postępowanie. Zabytkiem techniki, wciąż użytkowanym, jest dawny młyn wodny, obecnie elektryczny znajdujący się przy ul. Janiszewskiej 13. Warto zwrócić również uwagę na dworzec kolejowy z końca XIX wieku, ale także mniejsze obiekty fabryczne przy ul. Głównej 9, Staromiejskiej 8, obiekty Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego obok wiaduktu przy ul. Słowackiego czy wieżę ciśnień przy ul. Słowackiego.

Na uwagę zasługuje o wiele więcej budynków, niż podane wyżej przykłady. Dlatego też wymienione zostały one w zamieszczonym w Aneksie wypisie z rejestru „A” zabytków nieruchomości z terenu miasta Radomia oraz w gminnej ewidencji zabytków.

Wspomnieć należy jeszcze o zabytkowym cmentarzu rzymskokatolickim przy ulicy Limanowskiego, założonym w 1812 roku, który jest najstarszą, czynną nekropolią radomską. Zaprojektowany przez inż. Macieja Beyera, w 1849 roku prawie trzykrotnie powiększony, a przed 1856 rokiem otoczony murem z bramą. Wówczas także wzniesiono budynek kaplicy, pełniący również funkcję kostnicy. W latach 1889 - 1890 teren cmentarza podzielono na kwatery i wytyczono aleje. Część zabytkowa cmentarza uzyskała obecny wygląd. Na cmentarzu znajduje się wiele zabytkowych kamiennych i żeliwnych grobowców. Przykładem jest zlokalizowany w alei głównej grób Konstantego Mireckiego z rzeźbą „Anioła Ciszy”.

Oprócz ww. cmentarza rzymskokatolickiego w rejestrze „A” zabytków nieruchomości wpisane są też cmentarze: tzw. wojskowy u zbiegu ulic Obrońców i Limanowskiego 45, cmentarz ewangelicko - augsburski przy ul. Kieleckiej 44, cmentarz prawosławny przy ul. Warszawskiej 15 i cmentarz żydowski przy ul. Towarowej. Do tegoż rejestru wpisany jest też teren Muzeum Wsi Radomskiej przy ul. Szydłowieckiej z licznymi przykładami zabudowy zagrodowej, dworkami ziemiańskimi, wiatrakami i licznym wyposażeniem.

Przykładem wpisu do rejestru miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne są dwa miejsca pamięci narodowej z pomnikami ku czci pomordowanych w czasie II wojny światowej przez niemieckiego okupanta pracowników Fabryki Broni, zlokalizowane przy obecnej ulicy Biznesowej. W rejestrze znajdują się także zabytkowe parki miejskie: Park im. Tadeusza Kościuszki, Stary Ogród, Park Leśniczówka, a także teren parkowy przy szpitalu przy ul. Krychnowickiej i teren parkowy przy zespole dworskim na Wośnikach przy ul. Wośnickiej 123.

5.3.2. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie miasta wpisane do rejestru zabytków to przede wszystkim wyposażenie kościołów. Składają się na nie w szczególności: ołtarze główne i boczne, ambony, chóry muzyczne, organy, polichromie, witraże, stalle, ławy, konfesjonały, meble, naczynia liturgiczne, wota, rzeźby, obrazy, epitafia, świeczniki, tabernakula, feretrony, szaty liturgiczne. W rejestrze znajdują się również zabytkowe nagrobki na cmentarzach przy ul. Kieleckiej,

Warszawskiej oraz Limanowskiego, kapliczki m.in. przy ul. Kwiatkowskiego/Białej, Malczewskiego, Przechodniej, Szydłowieckiej, Słowackiego, Żeromskiego czy Wierzbickiej, a także krzyże, w tym przy ul. Limanowskiego, Osiedlowej, Okulickiego. Część obiektów, dla zapewnienia właściwej ochrony, została przeniesiona - np. kamienny zegar z parku im. Tadeusza Kościuszki do Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul. Piłsudskiego czy cztery tablice pamiątkowe z dawnego szpitala urazowo-ortopedycznego przy ul. Malczewskiego do szpitala przy ul. Tochtermana. W sumie w rejestrze zabytków ruchomych prowadzonym przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zarejestrowanych jest około tysiąc obiektów - wykaz znajduje się w Aneksie.

5.3.3. Dziedzictwo archeologiczne w świetle najnowszych badań

Na obszarze Gminy Radom znajduje się wiele stanowisk archeologicznych, jednakże znaczna część spośród nich to pojedyncze znaleziska. Najcenniejszym ze względów historycznych, bo wiążący się z początkami miasta jest zespół osadniczy składający się z grodziska Piotrówka, wieńca otaczających go osad otwartych, oraz cmentarzysk. Pierwsze osady datowane są na IX wiek, zaś stałe osadnictwo rozwinęło się tu w X wieku. Badania archeologiczne na obszarze radomskiego kompleksu osadniczego prowadzone były już od lat 30-tych XX wieku (st. 4). Ekspedycja naukowa IHKM PAN rozpoczęła planowe badania w latach 1959-74 w ramach prac nad początkami państwa polskiego. Kolejnym etapem stały się sfinansowane przez Gminę, kompleksowe badania archeologiczne realizowane od 2009 do 2013 r. przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN, przy współpracy z Instytutem Archeologii UW oraz Instytutem Archeologii UKSW.

Z badań wynika, że gród założono u schyłku X w. na naturalnej wydmy w obrębie doliny rzeki Mlecznej. Wewnętrzna powierzchnia wynosiła ok. 1,5 ha. Wokół majdanu wzniesiono w trakcie jednej akcji budowlanej wał obronny w konstrukcji skrzyniowo-przekładkowej. Z biegiem czasu linię wałów przebudowywano i poszerzono od strony wewnętrznej, a w kolejnych fazach rozbudowywano na zewnątrz, stabilizując w ten sposób fortyfikacje. Łączna szerokość po przebudowach dochodziła do ok. 11 m, a wysokość wynosiła 7-8 m. Do budowy umocnień ziemię pozyskano z eksploatacji wydmy, przez co zmieniono formę wzniesienia. Teren otaczający gród był podmokły, stanowił zatem naturalną barierę obronną. W pierwszej fazie organizacji grodu - do końca XI w. - obiekty mieszkalne i gospodarcze znajdowały się głównie w strefie przywałowej. Natomiast od XII w. zauważalna jest zmiana układu przestrzennego. Na skutek niwelacji i przebudowy wałów następuje intensyfikacja zabudowy na całej powierzchni. Typowe budynki stanowiły chaty o konstrukcji zrębowej posadowione na poziomie gruntu, towarzyszyły im jamy gospodarcze oraz kamienne paleniska.

Najpewniej tylko centralna część grodu nie została obniżona. Przestrzeń ta mogła mieć wyjątkowe znaczenie, bowiem już w XII w. zgodnie z przypuszczeniami historyków radomskich prawdopodobnie wzniesiono tu kościół. Podczas badań w 2013 r. w centralnej części majdanu udało się odkryć pochówek kobiety, datowany na podstawie zestawu biżuterii, na koniec XII - początek XIII w. Jest to pierwsza realna przesłanka istnienia kościoła grodowego. Niestety precyzyjnej lokalizacji i wyglądu świątyni możemy się tylko domyślać, bowiem podczas badań nie natrafiono na jej relikty.

Różnorodny zestaw znalezisk pozyskanych podczas badań grodziska oraz najstarszych osad, umożliwia przybliżenie obrazu życia mieszkańców Radomia we wczesnym średniowieczu. O wyjątkowym, ponadlokalnym charakterze tego miejsca, świadczy duża ilość pokonsumpcyjnych szczątków zwierząt dzikich. Polowania były jednym z ważniejszych przywilejów zarezerwowanych dla władcy i jego dworu.

Radomski gród znajdował się na ważnych szlakach kupieckich, biegnących z Rusi Kijowskiej na Zachód Europy. Aktywne powiązania handlowe mieszkańców prezentują liczne importy z Rusi. Unikatowym a zarazem szczególnym znaleziskiem na obszarze pogranicza Mazowsza i Małopolski jest krzyż relikwiarzowy pochodzący z bizantyńsko - ruskiego kręgu kulturowego. Świadectwem istnienia rozwiniętej wymiany handlowej, także na lokalnym rynku, są znaleziska monet, płacideł, brązowej wagi, odważników a także plomb towarowych. Znaczenie grodu jako centrum administracyjnego dodatkowo podkreśla obecność rzadkich w skali kraju emisji denarów Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. Koniec funkcjonowania grodu przypada na translokację miasta, której dokonał Kazimierz Wielki w połowie XIV w. Gród stracił wówczas swoją rolę administracyjną, zaś siedzibą kasztelana został zamek zbudowany w obrębie murów miejskich. Spalono wówczas wały, ale po niedługim czasie powrócono na obszar grodziska na nowo organizując przestrzeń tego miejsca. W XV-XVI wieku istniał tam kompleks dużych podpiwniczonych budynków o konstrukcji szkieletowej, lokowanych w niewielkich odległościach od siebie. Przy budynkach znajdowały się ceglane lub kamiennie - gliniane piece chlebowe i browarnicze. Ponadto, z tego okresu pochodzi bogaty zestaw militariów. Charakter obiektów i znalezisk wskazuje na istnienie w dolinie Mlecznej zaplecza gospodarczego m. in. dla obradujących sejmów oraz obsady dworu królewskiego podczas regularnych wizyt władców w mieście.

Obszar grodziska ponownie opuszczono po połowie XVI w., pozostał jedynie kościół św. Piotra, przekształcony XVIII w. w kaplicę, nad którą opiekę sprawowali benedyktyni sieciechowscy. W latach 1795-1812 na plateau grodziska założono pierwszy cmentarz komunalny. W XIX w. na grodzisku znajdowała się rosyjska prochownia, miejsce to też było używane do ćwiczeń wojskowych, podczas których kopano okopy, co mocno naruszyło

powierzchnię majdanu. W czasie II wojny światowej, teren ten znalazł się w latach 1941-1942 w granicach żydowskiej dzielnicy zamkniętej (getto w Śródmieściu).

Pierwszym etapem badań była dokumentacja współczesnego stanu zachowania grodziska w postaci ortofotomapy oraz numerycznego modelu terenu. W tym celu wykonano pomiary topograficzne z zastosowaniem GPS RTK oraz wykonano serię zdjęć z powietrza. Dane uzyskane w wyniku pomiarów geodezyjnych i prospekcji powietrznej były podstawą do stworzenia rektyfikowanego zdjęcia oraz trójwymiarowych reliefów powierzchni grodziska. Następnie przeprowadzono badania geofizyczne. Ich wyniki potwierdziły znaczne przekształcenie powierzchni majdanu, ale wskazały także na możliwość istnienia dobrze zachowanych układów wielowarstwowych. Badania archeologicznie pozytywnie zweryfikowały te przypuszczenia.

Interesującym punktem projektu stał się program badań antropologicznych, związanych z cmentarzem katolickim, funkcjonującym na majdanie grodziska w latach 1795-1812. Pochówki szkieletowe pochodzące z badań prowadzonych w latach sześćdziesiątych XX w. oraz z najnowszych prac, umożliwią przygotowanie biologicznej charakterystyki populacji zamieszkującej Radom. Cmentarz miejski został założony w okresie niezwykle ważnym w dziejach Radomia (i nie tylko), mianowicie w okresie postępującej industrializacji przemysłowej, kiedy to kształtowały się nowoczesne struktury społeczne (napływ ludności wiejskiej do miast, rozwój przemysłu, klasa robotnicza i rozwój medycyny). W programie badań antropologicznych zawierają się analizy osteologiczne i paleopatologiczne, które określą schemat struktury płci, wieku, stanu zdrowia oraz zmienności warunków życia ówczesnej ludności.

Ponadregionalny charakter radomskiego kompleksu osadniczego podkreśla wysoki udział kości zwierząt dzikich, m.in: dzika, niedźwiedzia, sarny, jelenia, tura i bobra. Radomski kompleks osadniczy, położony wśród gęstych lasów, pełnych zwierzyny, stanowił dogodne miejsce łowów, zaspokajając zarówno potrzebę rozrywki jak i potrzeby pokarmowe. Szczególnie duża seria kości pochodzi z wykopów lokalizowanych na grodzisku. Materiały kostne to zarówno odpadki pokonsumpcyjne jak i półfabrykaty i odrzuty pochodzące z warsztatów zajmujących się produkcją przedmiotów z kości i rogu.

Jednocześnie z porządkiem prac archeologicznych przygotowano program badań paleośrodowiskowych. Badania paleogeograficzne dostarczyły danych do rekonstrukcji ekologii całego zespołu osadniczego oraz ukazały uwarunkowania środowiskowe mające wpływ na przemiany przestrzenne w zagospodarowaniu terenu. Rezultatem tej złożonej pracy jest wieloaspektowa historia przemian środowiska naturalnego doliny, ze szczególnym naciskiem na skutki działalności człowieka. W 2010 i 2011 roku przeprowadzono badania sondażowe na

stanowisku nr 2. Ich zamierzeniem było odnalezienie kontynuacji wczesnośredniowiecznej drewnianej drogi, odkrytej podczas badań „millenijnych”, rozpoznanie stanu zachowania zabudowy w centralnej części osady oraz pozyskanie materiałów do datowań dendrochronologicznych. W wykopie założonym na osi przebiegu drogi, w pobliżu obecnego koryta rzeki Mlecznej natrafiono na stosunkowo dobrze zachowane konstrukcje drewniane, które są najpewniej pozostałością mostu zbudowanego nad rzeką. Elementy składowe (okrągłaki, półokrągłaki, ćwierćokrągłaki, deski) poddano badaniom dendrochronologicznym, a kwestia datowania mostu pozostaje jeszcze otwarta. Na podstawie analiz ceramiki zalegającej w warstwach akumulujących, można ostrożnie określić wiek konstrukcji na XII - XIII w. Zestawienie lokalizacji reliktyw drogi i odkrytego w 2010 r. mostu wskazuje, że mogą one być powiązane funkcjonalnie. Niezwykle interesującego odkrycia dokonano również w 2010 r. podczas prac na zachodnich peryferiach st. 2. Odślonięto wówczas studnię na planie kwadratu z sosnowych i dębowych desek, dno jej było wyłożone kamieniami. Z desek studni uzyskano daty dendrochronologiczne, wskazujące, że wybudowano ją po roku 888. Jest to pierwsza realna przesłanka dopuszczająca możliwość określenia początków osadnictwa nad Mleczną na okres „plemienny”.

Większość prób ziemi pozyskanych do analiz paleobotanicznych pobrano właśnie z obrębu osady na stanowisku nr 2 w 2010 i 2011 roku. Analizy paleobotaniczne pozwalają na rekonstrukcję krajobrazu, a także na lepsze poznanie gospodarki dawnych społeczeństw. Wyniki badań palinologicznych wykazały obecność w dolinie rzeki Mlecznej łągów olszowych, które wraz z przypadającym na okres wczesnego średniowiecza początkiem aktywności osadniczej w tym rejonie, znalazły się w regresie. Daje to świadectwo prowadzenia upraw polowych jak i gospodarki leśnej - wyręb w celu pozyskania opału, materiału budowlanego i/lub zwiększenia areалу ziemi poddawanej uprawie bądź wypasowi.

Prócz badań palinologicznych prowadzone są badania makroskopowych szczątków roślinnych. Analizy te dostarczają informacji o florze bezpośrednio porastającej stanowisko lub jego bliską okolicę. Odnalezione diaspory (owoce i nasiona) roślin stanowiły dowód na występowanie w obrębie osady typowych antropogenicznych zbiorowisk roślinnych. Podczas badań archeologicznych odkryto także pozostałości roślin uprawnych (prosa, żyta, pszenicy zwyczajnej oraz soczewicy) oraz roślin, których owoce były pozyskiwane ze stanu dzikiego prawdopodobnie w celach konsumpcyjnych (malina, borówka, bez czarny i jarzębina). Podczas badań osad otaczających grodzisko, główny wysiłek skoncentrowano na weryfikacji ich chronologii. Dokumentacja archiwalna z badań na stanowisku nr 6 była niekompletna, zaś zagadnienie było tym bardziej zajmujące, że stanowisko zostało określone jako wyspecjalizowana osada produkcyjna związana z obróbką żelaza. Badania terenowe na

stanowisku 6 w 2009 roku wykazały, że teren w części północnej i centralnej jest całkowicie przekształcony i zdegradowany na skutek współczesnych prac ziemnych. Zasadnicza partia materiałów wczesnośredniowiecznych odsłonięta została w warstwach niwelacyjnych, najpewniej narzuconych na obszar stanowiska przed połową XX w. Wydaje się, że ziemia pochodziła z obszaru położonego na południe od st. 6 (silnie obniżonego), być może istniały tam nieskartowane stanowiska archeologiczne, zniszczone w XIX i XX w. podczas kopania stawów rybnych. Taki stan rzeczy skłonił autorów badań do stwierdzenia, że „osada hutnicza” na stanowisku 6, w kształcie postulowanym przez autorów starszych badań, nigdy nie istniała.

Badania archeologiczne istotne dla poznania dziedzictwa kulturowego miasta prowadzono również w okresie obowiązywania poprzedniego programu opieki nad zabytkami - 2017-2020. Były one realizowane m.in. przez Rewitalizacja sp. z o.o. W związku z zadaniem pn. „Remont i przebudowa wraz z nową zabudową na obszarze rewitalizacji w Radomiu przy ul. Wałowej 19, 21 i 21A i ul. Bóżnicznej 4, 6 i 6 A”. na działce nr 13 przy ul. Wałowej 19/ Bóżnicznej 4 przeprowadzone zostały wyprzedzające sondażowe badania archeologiczne. Teren, na którym odbyły się prace ziemne, znajduje się w ścisłej strefie konserwatorskiej na terenie chronionego układu urbanistyczno - architektonicznego miasta Radomia wpisanego do rejestru zabytków. Kolejnym terenem objętym badaniami archeologicznymi, zamieszkiwanym głównie przez ludność żydowską, był teren zwany podwalem żydowskim. Prace prowadzono przy ul. Wałowej 21 - 21A/ Bóżniczna 4 -6 od 15 października do 15 listopada 2017 roku. Badania miały na celu odsłonięcie pozostałości średniowiecznej zabudowy drewnianej oraz warstw kulturowych związanych z okresem założenia miasta, jak również późniejszych zabudowań.

Ostatnim etapem wieńczącym badania prowadzone w latach 2017 - 2018 była organizacja wystawy pt. „Odkryj archeologiczne tajemnice Miasta Kazimierzowskiego”, związanej z wykopaliskami prowadzonymi przez archeologów „Rewitalizacja” sp. z o.o. w latach 2006 - 2016. Ekspozycja czynna od maja do grudnia 2017 roku obejmowała eksponaty znalezione podczas prac prowadzonych m. in. na płycie radomskiego rynku, skwerze Unii Wileńsko - Radomskiej, dziedzińcu kamienicy Deskurów, a także działce przy ul. Rwańskiej 17/ Szewskiej 20. W 2020 roku prowadzono badania archeologiczne na terenie kościoła św. Jana przy ul. Rwańskiej. Były one prowadzone pod nadzorem spółki Rewitalizacja.

Zdjęcie nr 1. Prace archeologiczne przy kościele farnym w 2020 roku

Źródło: Urząd Miejski w Radomiu

Po zdjęciu 50 cm nawierzchni odśloniono pojedyncze detale ceramiki naczyniowej przemieszanej, fragmenty kafli piecowych, kilka boratynek, czyli monet z czasów Kazimierza Wielkiego. Odślonięto także fragmenty starego bruku, który znajduje się metr poniżej nawierzchni placu. Natrafiono również na szkielety ludzkie. Pochówki na cmentarzu przy kościele św. Jana odbywały się do 1795 roku. Zostały odślonięte pochówki szkieletowe, zachowane są również pochówki w całości. Podczas prac na placu przykościelnym odkryto także mur najprawdopodobniej oddzielający zamek od kościoła św. Jana.

5.3.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ustawodawca wskazał gminną ewidencję zabytków jako podstawę opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z wymogami ustawowymi radomska ewidencja zabytków obejmuje zabytki z terenu miasta wpisane do rejestru zabytków nieruchomych, wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wskazane przez Prezydenta Miasta Radomia w uzgodnieniu z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Zawartość ewidencji podlega sukcesywnym zmianom - część danych, np. dane adresowe, numery działek - podlega bieżącej aktualizacji. W szczególnie uzasadnionych wypadkach

dokonywane są wyłączenia obiektów z gminnej ewidencji zabytków, po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W latach 2017-2020 do ewidencji nie włączono żadnego obiektu. Natomiast Prezydent Miasta Radomia, po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wyłączył w tym czasie z gminnej ewidencji zabytków 8 obiektów. Był to cmentarz ewangelicki przy ul. Wiejskiej oraz budynki:

1. przy ul. Reja 27,
2. przy ul. Szewskiej 10,
3. przy ul. Grodzkiej 4,
4. przy ul. Rwańskiej 10,
5. przy ul. Słowackiego 115/ Tadeuszowskiej,
6. przy ul. Struga 17,
7. przy ul. Żytniej 5,
8. przy ul. Waryńskiego 4
9. przy ul. Górnej 7
10. przy ul. Giserskiej 3

Należy podkreślić, że w trakcie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Miasta Radomia na lata 2017-2020 zmieniła się jednostka odpowiedzialna za jego wdrażanie. Od marca 2019 roku kwestie związane z ochroną zabytków w Radomiu, w tym prowadzenie i aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Miasta Radomia znajdują się w kompetencjach Biura Rewitalizacji w Urzędzie Miejskim w Radomiu. Problematyka związana z udzielaniem dotacji dla właścicieli zabytkowych obiektów pozostały w Wydziale Kultury UM.

Z inicjatywy Biura Rewitalizacji w 2019 rozpoczęto proces aktualizacji gminnej ewidencji zabytków. W tym celu został powołany interdyscyplinarny Zespół ds. aktualizacji gminnej ewidencji zabytków, w skład którego wchodzi przedstawiciele: Miejskiej Pracowni Urbanistycznej, służb konserwatorskich, Wydziału Architektury, Wydziału Obsługi Nieruchomości Publicznych, Biura Rewitalizacji. Celem prac zespołu jest opiniowanie wniosków zgłaszanych przez mieszkańców, w tym właścicieli nieruchomości, dotyczących wyłączenia obiektu z GEZ, włączenia do ewidencji oraz opiniowanie zmian w kartach adresowych obiektów. Opinie Zespołu są elementem przygotowania wniosków Prezydenta Miasta Radomia do Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie opinii konserwatorskiej w opisanych wyżej zakresach.

6. Zadania z zakresu ochrony zabytków zrealizowane w latach 2017-2020 i ich finansowanie

W latach 2017-2020 zadania z zakresu ochrony zabytków realizowała zarówno Gmina Miasta Radomia, miejska spółka „Rewitalizacja”, parafie jak i właściciele prywatnych obiektów. Wśród zrealizowanych w latach 2017-2020 przez Gminę Miasta Radomia zadań o charakterze inwestycyjnym, które mają szczególnie istotne znaczenie dla zachowania zabytkowej substancji miasta należy wymienić:

- Rewitalizację obiektów po Archiwum Państwowym przy ul. Rynek 1 (zadanie dotyczy renowacji zabytkowego zespołu dawnego ratusza) - prace zakończono w 2019 roku. W obiekcie swą siedzibę ma Rada Miejska w Radomiu, biura Urzędu Miejskiego, zaś w oficynach Związek Harcerstwa Polskiego;
- Rewitalizacja nieruchomości przy ul. Rwańskiej 2 / Rynek 15 / oraz Rwańska 4 / Rynek 14 /Grodzka 1 (zadanie dotyczy renowacji zabytkowego zespołu „kamienicy Deskurów”) - zadanie realizowane od 2017 roku zakończono w 2020 roku;
- Remont i przebudowa kamienicy na obszarze Miasta Kazimierzowskiego w Radomiu przy ul. Rwańskiej 17 wraz z nową zabudową od ul. Szewskiej 20 wraz z otoczeniem - zadanie zrealizowano w 2019 roku (Rewitalizacja sp. z o.o.);

Zdjęcie nr 2. Kamienica Deskurów przed remontem

Źródło: Urząd Miejski w Radomiu

Zdjęcie nr 3. Kamienica Deskurów po remoncie

Źródło: Urząd Miejski w Radomiu

- Remont rogatki warszawskiej - prace przeprowadzono w latach 2019-2020, w obiekcie mieści się galeria Wydziału Sztuki Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu;
- Przebudowę schodów awaryjnych oraz infrastruktury technicznej zewnętrznej na dziedzińcu budynku administracyjnego przy ul. Żeromskiego 53 oraz likwidacja barier architektonicznych w budynku administracyjnym przy ul. Moniuszki 9;
- Wykonano iluminację mostka zakochanych w zabytkowym parku Stary Ogród (na trzech słupach oświetleniowych oraz pod mostkiem, pomalowano jego żelbetową konstrukcję oraz stalowe poręcze);
- Wyeksponowano najcenniejszy zabytek Miasta Radomia - Klasztor Ojców Bernardynów przy ul. Żeromskiego 6/8 w Radomiu - poprzez jego iluminację (projekt z Budżetu Obywatelskiego);
- Przeprowadzono adaptację budynku przy ul. J. Kilińskiego 20 na potrzeby Publicznego Przedszkola nr 4 w Radomiu. Zakres prac obejmował przebudowę istniejącego budynku, składającego się z trzech kondygnacji, oraz dwukondygnacyjnych zabytkowych oficyn.

W zabytkowych oficynach wykonano prace budowlane obejmujące przebudowę dachów, ścian działowych i otworów drzwiowych, przebudowę instalacji elektrycznej, wymianę instalacji wodociągowej, wymianę instalacji kanalizacyjnej, wykonanie nowych kominów wentylacyjnych, wykonanie nowej instalacji c.o. i c.w.u., wymianę stolarki okiennej, drzwiowej wewnętrznej i zewnętrznej;

- W 2019 przeprowadzono prace remontowo-renowacyjne zabytkowej kapliczki przy ul. Limanowskiego/Przechodniej, pomnika pomordowanych na Firleju oraz remont mogił wraz z zagospodarowaniem terenu kwatery wojennej na cmentarzu na Firleju;
- Spółka Rewitalizacja rozpoczęła w 2019 roku remont i przebudowę kamienic przy ul. Rynek 12 i Wałowej 22 wraz z otoczeniem;
- Rozpoczęto prace związane z remontem i przebudową kamienicy przy ul. Wałowej 21, 21a i Bóźnicznej 6, 6a wraz z nową zabudową przy ul. Wałowej 19 i Bóźnicznej 4 (Rewitalizacja sp. z o.o.);
- Prywatny właściciel w 2019 roku rozpoczął remont kamienicy przy ul. Rynek 8;
- Prywatny właściciel rozpoczął prace remontowe w zabytkowym obiekcie przy placu Konstytucji 3 Maja, w którym mieścił się niegdyś hotel Europa;
- W 2019 roku zakończyły się prace prowadzone przez Parafię Rzymskokatolicką pw. św. Jana Chrzciciela przy renowacji malowideł wewnątrz kościoła - wykonano izolację pionową ścian fundamentowych kościoła, zainstalowano bramę oraz ażurowe przesłona ogrodzenia od ul. Grodzkiej;
- Miejski Zarząd Lokalami w Radomiu w 2020 roku przeprowadził prace polegające na malowaniu tynków zewnętrznych oraz nałożeniu na nie powłoki zabezpieczającej przed graffiti w budynkach przy ul.: Moniuszki 10/Sienkiewicza 7, Miłej 11, Żeromskiego 30, Reja 5 oraz Rwańskiej 25.

Gmina Miasta Radomia na renowację zabytków wydatkowała zarówno własne fundusze jak i sięgała po wsparcie zewnętrzne: krajowe oraz unijne. Modernizacja zabytkowego ratusza została przeprowadzona w latach 2017-2019 z własnych funduszy Gminy Miasta Radomia.

Gmina w latach 2019-2020 udzieliła również dotacji dla placówek kultury:

- Miejskiej Biblioteki Publicznej na przeprowadzenie I i II etapu robót budowlanych w budynku MBP przy ul. Piłsudskiego;
- opracowanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej robót budowlanych i modernizacji wnętrza budynku Radomskiego Klubu Środowisk Twórczych i Galerii „Łaźnia” przy ul. Żeromskiego 56;

- wkład własny Ośrodka Kultury i Sztuki „Resursa Obywatelska” na remont dachu i schodów wejściowych - prace te były również dotowane przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W przypadku największej inwestycji samorządu Radomia w zakresie ochrony zabytków - rewitalizacji nieruchomości przy ul. Rwańskiej 2 / Rynek 15 / oraz Rwańska 4 / Rynek 14 / Grodzka 1 gmina uzyskała dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa. Remont rogatki warszawskiej został zaś wsparty przez Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Dla prywatnych właścicieli zabytków szczególne znaczenie ma system dotacji przyznawanych na dofinansowane prace konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacje takie właściciele zabytków na terenie Radomia mogli uzyskać od Gminy Miasta Radomia na podstawie uchwały nr 409/2016 z dnia 19 grudnia 2016 roku. W 2017 roku Gmina Miasta Radomia przyznała cztery dotacje wnioskodawcom, którzy złożyli prawidłowo przygotowany wniosek. Dotacje otrzymali:

- Klasztor oo. Bernardynów przy ul. Żeromskiego 6/8 na wymianę okien zewnętrznych zespołu klasztorowego (110 tys. zł);
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jana Chrzciciela przy ul. Rwańskiej 6 na prace konserwatorskie i restauratorskie polichromii sklepienia i ścian w II i III przęśle nawy głównej (120 tys. zł);
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jana Chrzciciela przy ul. Rwańskiej 6 na remont więźby dachowej nad nawami bocznymi i zakrystią z wymianą pokrycia dachowego i ociepleniem stropu (120 tys. zł);
- Właściciel kamienicy przy ul. Moniuszki 18 na remont frontowej elewacji kamienicy (120 tys. zł).

Łączna kwota dotacji udzielonych w 2017 roku wyniosła więc 470 tys. zł. Natomiast w latach 2018-2020 w budżecie gminy nie ujęto środków przeznaczonych na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych, więc nie było możliwe udzielenie dotacji.

Kolejnym narzędziem wsparcia Gminy Miasta Radomia dla właścicieli lub posiadaczy zabytkowych budynków, a także budynków zlokalizowanych na terenie zabytkowego zespołu urbanistycznoarchitektonicznego miasta Radomia (nr rej. 410/A/89 z dn. 14.09.1989r) była uchwała nr 753/2014 Rady Miejskiej w Radomiu z dnia 30 czerwca 2014 roku w sprawie udzielenia zwolnienia od podatku od nieruchomości na odnowę budynków (obowiązywała do 31 grudnia 2016 roku). Zwolnienie z podatku dotyczyły osób, które wykonały remont frontowej elewacji z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki, przy czym wartość

wykonanego remontu nie mogła być niższa niż 10 tys. zł. W latach 2017-2019 z tej formy wsparcia skorzystało 21 podatników z tytułu remontu elewacji trzech kamienic. Były to zarówno osoby fizyczne jak i podmioty prawa handlowego.

Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą być przyznawane również przez Samorząd Województwa Mazowieckiego, Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W 2018 roku Sejmik Województwa Mazowieckiego udzielił dwóch dotacji podmiotom z terenu Radomia:

- właścicielowi kamienicy przy ul. Moniuszki 18 na remont dachu wraz z więźbą dachową oraz wymianę pokrycia dachowego i obróbkę blacharskich (100 tys. zł);
- Parafii Rzymskokatolickiej p. w św. Teresy od Dzieciątka Jezus na remont elewacji w zakresie wątku ceglanego oraz kamiennych betonowych dekoracji elewacji (85 tys. zł).

W 2019 roku sejmik udzielił dotacji:

- Parafii Rzymskokatolickiej p.w. św. Jana Chrzciciela na konserwację -restaurację polichromii ścian i sklepienia w kaplicy Różańcowej oraz malowidła ze sceną Wniebowzięcia NMP w nawie głównej;
- Gminie Miasta Radomia na modernizację zabytkowej roгатki przy ul. Malczewskiego;
- Właścicielowi kamienicy Hoppenów przy ul. Rynek 8 na jej rewitalizację;
- Właścicielowi kamienicy przy ul. Moniuszki 18 na wykonanie drenażu opaskowego i izolację ścian piwnic.

W 2020 roku dotacje otrzymali natomiast:

- Klasztor oo. Bernardynów na konserwację polichromii w kaplicy Matki Bożej Anielskiej;
- Parafia Ewangelicko-Augsburska na naprawę bramy i zewnętrznej strony muru cmentarza od ul. Kieleckiej;
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jana Chrzciciela na prace konserwatorsko-restauratorskie przy wystroju renesansowej kaplicy Kochanowskich w kościele farnym.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w 2017 roku udzielił dwóch dotacji dla Towarzystwa Jezusowego Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej na remont organów z kościoła p.w. św. Trójcy oraz remont balustrady chóru w tym kościele.

Natomiast w 2018 roku MWKZ udzielił siedmiu dotacji, które otrzymali:

- Łaźnia Radomski Klub Środowisk Twórczych i Galeria - na roboty remontowe budynku przy ul. Żeromskiego 56 w zakresie odnowienia i odtworzenia więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien, okien dachowych,, tynków na gzymsach, tynków zewnętrznych,

montażu instalacji odgromowej, izolacji przeciwwilgociowej oraz odnowienia drzwi zewnętrznych;

- Prokuratura Okręgowa na roboty remontowe budynku przy ul. Malczewskiego 7 w zakresie renowacji elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej, remontu schodów zewnętrznych, pochylni, rynien i rur spustowych, balustrad, bramy i ogrodzenia zewnętrznego;
- Właściciele budynku przy ul. Kelles-Krauza 32 na remont budynku w zakresie renowacji elewacji, obróbkę blacharskich, rynien, zadaszenia nad wejściem, odwodnienia, rewaloryzacji i uzupełnienia elementów sztukatorskich;
- Parafia Rzymskokatolicka p. w św. Teresy od Dzieciątka Jezus na remont elewacji kościoła;
- Kuria Diecezji Radomskiej na konserwację rzeźby gotyckiej Tronującej Matki Boskiej z Dzieciątkiem (z dawnej bramy krakowskiej)
- Parafia Ewangelicko-Augsburska na renowację grobowca rodziny Arnekkerów na cmentarzu przy ul. Kieleckiej
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jana Chrzciciela na renowację polichromii autorstwa Wacława Taranczewskiego w IV przęśle nawy głównej kościoła wraz z chórem.

W 2019 roku dotacje konserwatorskie przyznano na przeprowadzenie prac:

- w budynku Łaźni przy ul. Żeromskiego 56;
- w kamienicy Hoppenów przy ul. Rynek 8;
- w kościele p.w. św. Jana Chrzciciela na renowację polichromii;
- na cmentarzu przy ul. Limanowskiego na renowację 335 nagrobków.

W 2020 roku dzięki wsparciu MWKZ przeprowadzono następujące prace:

- renowację nagrobka F. Guzewicz w parafii św. Wacława;
- renowację nagrobka Błochowicza na cmentarzu przy ul. Limanowskiego;
- renowację polichromii w klasztorze oo. Bernardynów;
- prowadzenie prac w Kaplicy Kochanowskich w kościele p.w. św. Jana Chrzciciela;
- pokrycie dachu na budynku OKiSz Resursa Obywatelska;
- renowację stalli w klasztorze oo. Bernardynów.

Dotacje samorządów oraz konserwatorskie są istotnym wsparciem dla prywatnych właścicieli podejmujących się remontów zabytków. Jak wynika z danych GUS, wydatki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami Gminy Miasta Radomia w okresie realizacji programu na lata 2017-2020 systematycznie rosły. W 2017 roku wynosiły one 11 481 701 zł, w 2018 - 14 763 145 zł, zaś w 2019 - 23 138 880¹.

¹ W trakcie przygotowywania niniejszego sprawozdania brak danych za 2020 rok.

Pomimo nakładów ze środków publicznych i prywatnych, wciąż wiele obiektów wymaga działań chroniących przed dalszą degradacją. W najlepszym stanie znajdują się obiekty sakralne - prace konserwatorskie były prowadzone zarówno w katedrze, farze, jak i kościołach parafii Najświętszego Serca Jezusowego przy ul. Kościelnej oraz Parafii Rzymskokatolickiej p. w św. Teresy od Dzieciątka Jezus na Borkach. W gorszym stanie są zabytki techniki - z wyjątkiem siedziby Mazowieckiego Centrum Sztuki Współczesnej „Elektrownia” czy młyna przy ul. Janiszewskiej. Zarówno obiekty ZNTK przy ul. Słowackiego, jak dawna winiarnia przy ul. Struga, drukarnia przy ul. Żeromskiego, browar przy ul. Limanowskiego czy garbarnia przy ul. Warszawskiej wymagają pilnego podjęcia prac konserwatorskich.

Stan zabytkowych kamienic jest bardzo różny. Obok obiektów, w których przeprowadzono prace konserwatorskiej, są takie, które wymagają pilnego podjęcia prac. Przykładem zróżnicowanego stanu mogą być zabytki na terenie Miasta Kazimierzowskiego - wyremontowano kamienice przy ul. Grodzkiej i Małej, Rynek 2 i Rynek 3, Rynek 14 i Rynek 15, Rwańskiej 17, remontowane obiekty przy ul. Rynek 4 i 5, 8, 12 sąsiadują z budynkami w fatalnym stanie technicznym - przy ul. Rynek 16/Rwańskiej 1, Rwańskiej 13 czy Rwańskiej 15, przy ul. Szewskiej, Szwarlikowskiej czy Żytnej. W złym stanie jest również część kamienic przy ul. Żeromskiego, a zwłaszcza ich oficyny. Obiekty będące w złym stanie mają w większości prywatnych właścicieli. Wymagają one nie tylko prac zabezpieczających przed dalszym zniszczeniem, ale pilnych prac remontowych i konserwatorskich, przywracających do użytkowania obiekty, w znacznej części wyłączone obecnie z użytkowania z uwagi na stan techniczny.

7. Założenia programowe Gminnego Programu Opieki nad zabytkami dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021-2024

Programy opieki nad zabytkami, sporządzane przez jednostki samorządu terytorialnego oraz na szczeblu kraju, mają na celu wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawę stanu ich zachowania.

7.1. Cel strategiczny programu opieki nad zabytkami

Programy opieki nad zabytkami mają za zadanie wypracowanie instrumentów służących w praktyce realizacji ww. celu. Ustawodawca zdefiniował w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami otwarty katalog celów, które są priorytetami dla opracowywanych programów:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Mając na uwadze ww. zapisy a także zbieżny z nimi cel nadrzędny „Programu Rewitalizacji Gminy Miasta Radomia na lata 2014 - 2023”, tj. ożywienie społeczno - gospodarcze Śródmieścia wraz z Miastem Kazimierzowskim, sformułowano **cel strategiczny** niniejszego programu:

Zachowanie dziedzictwa kulturowego Radomia i poprawa jego stanu
dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.

Dla osiągnięcia celu strategicznego i realizacji ustawy określono cele szczegółowe, a w ich ramach kierunki działań.

7.2. Cele szczegółowe i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Realizacji celu strategicznego będą służyć trzy **cele szczegółowe**:

1. **Zachowanie historycznej zabudowy miasta oraz ochrona zabytków;**
2. **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i promowanie jego walorów na rzecz rozwoju miasta;**
3. **Poprawa wiedzy mieszkańców na temat dziedzictwa kulturowego miasta oraz świadomości jego wpływu na rozwój Radomia.**

Cele szczegółowe będą realizowane za pomocą kierunków działań.

Kierunki służące osiągnięciu celu szczegółowego 1. Zachowanie historycznej zabudowy miasta oraz ochrona zabytków to:

- 1.1 Aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe;

1.2 Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach stanowiących własność gminy;

1.3 Sukcesywna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków.

W ramach celu szczegółowego nr 2 Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i promowanie jego walorów na rzecz rozwoju miasta zaplanowano kierunki działań:

2.1 Współpraca gminy z właścicielami zabytkowych obiektów, a także stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi działającymi na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami;

2.2 Dostosowanie funkcji rewaloryzowanych obiektów zgodnie z potrzebami lokalnej społeczności; w celu ożywienia społeczno-gospodarczego i kulturalnego rewitalizowanych obszarów miasta;

2.3 Prowadzenie procesu rewitalizacji z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego.

Realizacja celu szczegółowego nr 3 Poprawa wiedzy mieszkańców na temat dziedzictwa kulturowego miasta oraz świadomości jego wpływu na rozwój Radomia nastąpi poprzez kierunki działań:

3.1 Organizowanie wydarzeń promujących Radom i jego dziedzictwo kulturowe;

3.2 Edukacja dzieci i młodzieży na temat dziedzictwa kulturowego miasta;

3.3 Popularyzacja ochrony i opieki nad zabytkami w środkach masowej komunikacji.

7.3. Priorytetowe zadania inwestycyjne z zakresu opieki nad zabytkami na lata 2021-2024

W latach 2021-2024 będą kontynuowane zadania związane z ochroną radomskich zabytków.

Gmina Miasta Radomia planuje w 2021 roku opracowanie dokumentacji projektowej na przebudowę sali koncertowej Radomskiej Orkiestry Kameralnej przy ul. Żeromskiego 53. Środki finansowe zabezpieczone w 2021 roku to 200 000 zł. Kolejny etap to realizacja zadania. Planowany zakres prac obejmuje poprawę akustyki, przebudowę instalacji elektrycznych, ogrzewania, wentylacji mechanicznej i klimatyzację w sali widowiskowej, scenie oraz na zapleczu.

W 2022 roku ma być przeprowadzony remont kapitalny i przebudowa ogrodzenia Miejskiej Biblioteki Publicznej od strony zachodniej. Dla zadania została opracowana dokumentacja projektowa w 2018 roku. Prace, których szacunkowy koszt wyniesie 600 000 zł., obejmą: wzmocnienie fundamentów, przemurowanie, uzupełnienie części murów ogrodzenia, konserwację elementów kamiennych i metalowych, wymianę zniszczonych nakryw z piaskowca. Biblioteka zamierza w latach 2021-2022 przeprowadzić prace poprawiające stan budynku przy ul. Piłsudskiego 12. Zakres prac obejmuje wykonanie zewnętrznej instalacji wodociągowej z przyłączem, zewnętrznej kanalizacji sanitarnej, izolacji pionowej ścian fundamentowych oraz

wykonanie drenażu opaskowego. Kolejny etap to wykonanie kanalizacji deszczowej oraz robót drogowych.

W 2022 roku rozpocznie się remont siedziby Radomskiego Klubu Środowisk Twórczych i Galerii „Łaźnia” przy ul. Żeromskiego. Wymienione zostaną instalacje elektryczne, wodno-kanalizacyjne, wentylacyjne, podłogi, wyremontowane pomieszczenia, obiekt zostanie docieplony i podłączony do miejskiej sieci ciepłowniczej.

„Rewitalizacja” sp. z o.o. planuje w okresie realizacji niniejszego programu dokończenie remontu i przebudowy kamienic przy ul. Rynek 12 i Wałowej 22 wraz z otoczeniem a także dokończenie remontu, przebudowy oraz budowy nowych obiektów przy ul. Wałowej 19, 21, 21A i ul. Bóżnicznej 4, 6, i 6A. Pierwsza z inwestycji ma się zakończyć w marcu 2021, druga w czerwcu 2022, a ich szacowany koszt wynosi odpowiednio 7,5 mln zł. (w tym 2,8 mln zł dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a 2,5 mln zł pożyczka z Polskiego Funduszu Rozwoju) oraz 17,5 mln zł. (w tym 12,6 mln zł. pożyczki z PFR).

Dzięki możliwości dotowania przez samorząd gminy, województwa oraz Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prac konserwatorskich przy zabytkowych obiektach, prace będą kontynuować ich prywatni właściciele.

8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Dla oceny efektów realizacji programu wprowadzono do niego system wskaźników wynikający z celów (strategicznego i szczegółowych) oraz kierunków działań. Ponieważ sprawozdania z realizacji programu są przygotowywane co dwa lata, poziom osiągnięcia wskaźników - w odniesieniu do wartości zaplanowanych - będzie monitorowany w takich samych odstępach czasu (wg. stanu na 31 grudnia, narastająco).

Tabela nr 1. Osiągnięcie celu szczegółowego 1 „Zachowanie historycznej zabudowy miasta oraz ochrona zabytków” będą monitorowane za pomocą wskaźników:

l.p.	Nazwa wskaźnika	Zakładana wartość XII 2022 r.	Zakładana wartość XII 2024 r.	Osiągnięta wartość XII 2022 r.	Osiągnięta wartość XII 2024
1	Powierzchnia miasta pokryta planami miejscowymi	17%	25%		
2	Liczba obiektów zabytkowych Gminy	3	4		

	Miasta Radomia poddanych pracom konserwatorskim				
3	Liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków poddanych analizie przez Zespół ds. aktualizacji GEZ	150	300		

Opracowanie własne

W ramach celu szczegółowego nr 2 zaproponowano wskaźniki:

Tabela nr 2. Osiągnięcie celu szczegółowego nr 2 „Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego I promowanie jego walorów na rzecz rozwoju miasta” zaplanowano wskaźniki monitorowania:

I.p.	Nazwa wskaźnika	Zakładana wartość XII 2022 r.	Zakładana wartość XII 2024 r.	Osiągnięta wartość XII 2022 r.	Osiągnięta wartość XII 2024
1.	Liczba informacji przekazanych właścicielom zabytkowych obiektów na temat możliwości dofinansowania prac konserwatorskich	4	8		
2.	Liczba opracowanych Gminnych Programów Rewitalizacji	1	1		

Opracowanie własne

Tabela nr 3. Osiągnięcie celu szczegółowego nr 3 „Poprawa wiedzy mieszkańców na temat dziedzictwa kulturowego miasta oraz świadomości jego wpływu na rozwój Radomia” będą służyć wskaźniki:

I.p.	Nazwa wskaźnika	Zakładana wartość XII 2022 r.	Zakładana wartość XII 2024 r.	Osiągnięta wartość XII 2022 r.	Osiągnięta wartość XII 2024
1.	Liczba wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe	12	24		
2.	Liczba publikacji, w tym w środkach masowej komunikacji na temat dziedzictwa kulturowego.	20	40		

Opracowanie własne

Monitoring programu będzie prowadzony przez Biuro Rewitalizacji koordynujące wdrażanie programu. Pracownicy biura będą uzyskiwać informacje od wydziałów i biur Urzędu Miejskiego, jednostek Gminy Miasta Radomia, a także Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz prywatnych właścicieli zabytkowych obiektów. Będą również śledzić wydarzenia dotyczące ochrony zabytków oraz identyfikować publikacje związane z tą problematyką. Za pośrednictwem Biura informacji prasowej i publicznej będą przekazywane informacje do mediów dotyczące dziedzictwa kulturowego Radomia. Sprawozdania z realizacji programu będą przedkładane Prezydentowi Miasta Radomia a następnie Radzie Miejskiej. Informacje uzyskane w trakcie monitorowania programu będą służyć do jego ewentualnej aktualizacji oraz do opracowania projektu dokumentu na kolejne lata.

9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Instrumenty finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można podzielić na dwa zasadnicze źródła, którymi są źródła publiczne i źródła prywatne.

Na źródła publiczne składają się w szczególności:

- środki budżetu państwa;
- środki budżetów jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli;
- środki Unii Europejskiej;
- inne źródła zagraniczne;

Na źródła prywatne składają się w szczególności:

- środki osób fizycznych;
- środki organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji;
- środki kościelnych osób prawnych.

Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne. Głównym źródłem finansowania działań zawartych w programie jest budżet Gminy Miasta Radomia. Są to środki na wydatki bieżące planowane na dany rok budżetowy, a także środki na wydatki majątkowe ujęte w Wieloletniej Prognozie Finansowej. Gmina Miasta Radomia będzie również przygotowywać wnioski o dofinansowanie inwestycji związanych z ochroną zabytków z funduszy europejskich.

Aby wesprzeć właścicieli obiektów zabytkowych, Rada Miejska podjęła uchwałę nr XLVII/438/2020 z dnia 14 grudnia 2020r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub do gminnej ewidencji zabytków.

Kolejny zaplanowany przez samorząd element wsparcia to uchwała zezwalająca na udzielanie zwolnienia w podatku od nieruchomości dla właścicieli lub posiadaczy zabytkowych budynków, a także budynków zlokalizowanych na terenie zespołu urbanistyczno-architektonicznego miasta Radomia wpisanego do rejestru zabytków pod numerem rejestru 410(A)89 na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nr KL-II-5340a)410)89 z dnia 14 września 1989r w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków lub znajdujących się w dniu zgłoszenia zamiaru rewaloryzacji budynku lub jego części w gminnej ewidencji zabytków prowadzonej przez Prezydenta Miasta Radomia - projekt taki zostanie opracowany niezwłocznie po podjęciu uchwały w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021-2024.

10. Podsumowanie

Przedstawiona w aneksie do niniejszym opracowaniu gminna ewidencja zabytków obrazuje skalę zasobów materialnego dziedzictwa kulturowego miasta. Zasoby te znajdują się w różnym stanie technicznym. Część z obiektów zabytków wymaga przeprowadzenia prac remontowo - konserwacyjnych. Dlatego też bardzo istotny jest aspekt finansów przeznaczanych na utrzymanie dobrego stanu zachowania zabytkowej substancji. Należy zwrócić uwagę, że w grupie zabytków stanowiących własność prywatną występuje najwięcej obiektów wymagających remontu. Stąd też najistotniejsze jest powrót do instrumentów wsparcia dla właścicieli zabytków, którymi dysponuje Gmina Miasta Radomia: dotacji z budżetu gminy na prace

przy zabytkach oraz zwolnienia z podatku od nieruchomości za przeprowadzenie remontu elewacji budynku.

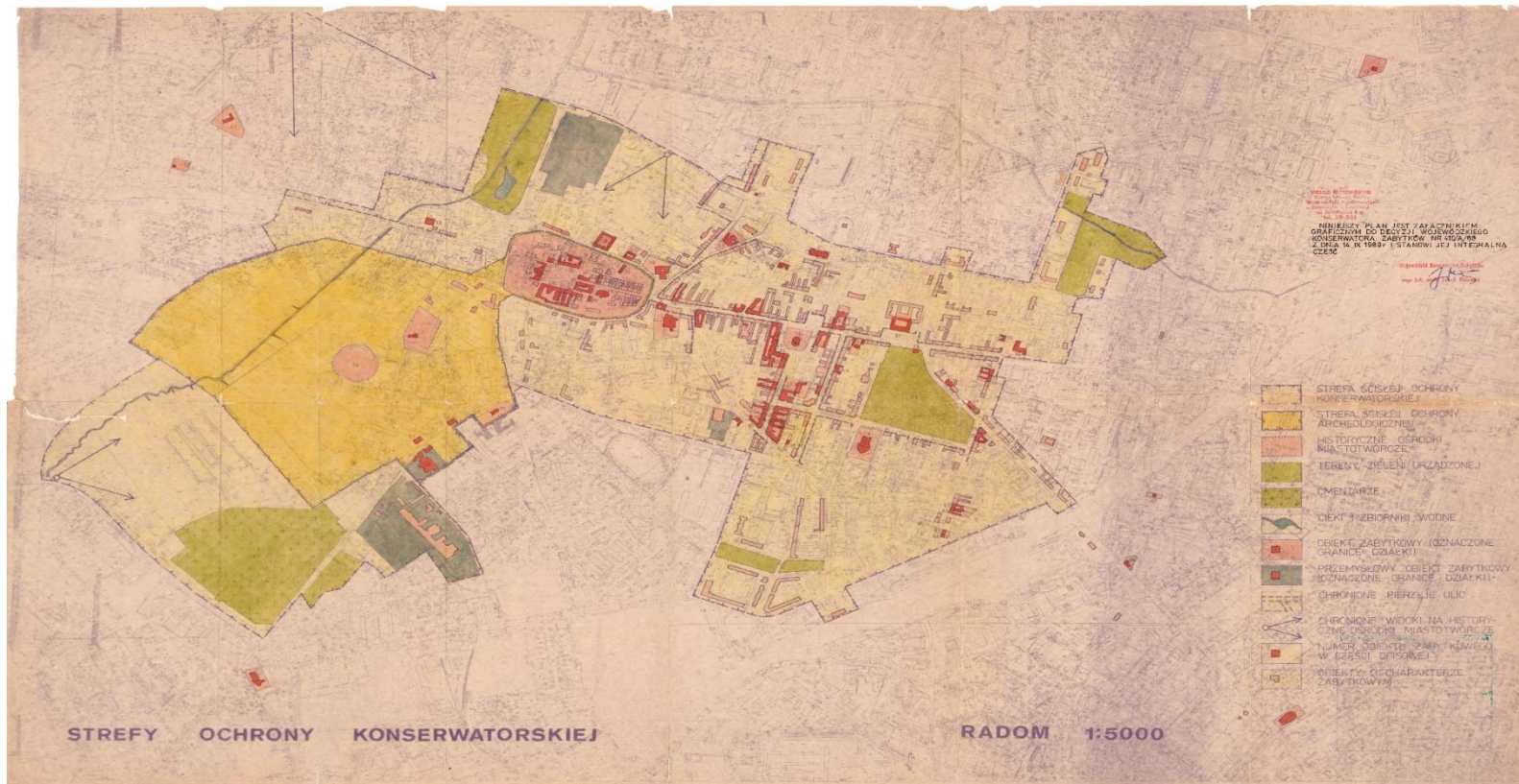
Równie istotne są zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Niezbędna jest więc ich aktualizacja i obejmowanie nimi kolejnych terenów nie mających tych opracowań.

Poprawie atrakcyjności miasta służą działania rewitalizacyjne podjęte przez Gminę Miasta Radomia w 2017 roku na terenie Miasta Kazimierzowskiego. Efekty tych prac to nie tylko większa atrakcyjność kulturalna i turystyczna, związana z funkcjami np. kamienicy Deskurów. Celem samorządu miasta są też efekty gospodarcze wynikające z nowych funkcji rewitalizowanych obiektów, w tym generujących ruch na terenie Miasta Kazimierzowskiego oraz poprawa stanu zatrudnienia mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Przywracanie Miastu Kazimierzowskiemu funkcji centrum musi odbywać się we współpracy samorządu, stowarzyszeń i środowisk zainteresowanych ochroną zabytków, ich wykorzystaniem w rozwoju miasta, wspólnych działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego miasta. Ważne jest również podnoszenie wiedzy mieszkańców na temat zabytków Radomia i opieki nad nimi, w tym edukacja skierowane nie tylko do dzieci i młodzieży, ale do pozostałych grup wiekowych, zwłaszcza do właścicieli zabytków. Realizacja celu strategicznego „Zachowanie dziedzictwa kulturowego Radomia i poprawa jego stanu dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta” oraz wynikających z niego celów szczegółowych wymaga współpracy wszystkich partnerów zainteresowanych ochroną zabytków i opieką nad nimi oraz zachęcania do tych działań kolejnych pokoleń.

11. Aneks

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Zasięg zespołu urbanistyczno-architektonicznego w rejestrze zabytków nieruchomych A

Wypis z rejestru zabytków nieruchomości „A” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
zespół urbanistyczno-architektoniczny		IX -XIX w.	nr rej.: 536/A z 29.12.1969 oraz 410/A/89 z 14.09.1989
teren Muzeum Wsi Radomskiej	ul. Szydłowiecka		nr rej.: 453/A/91 z 17.01.1991
kościół farny p.w. św. Jana Chrzciciela z kaplicą Kochanowskich	ul. Rwańska 6		nr rej.: 313 z 1.12.1956, 380 z 23.06.1967 oraz 105/A/81 z 06.04.1981
kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusa	ul. Słowackiego / Kościelna 1	1931-1951	nr rej.: 280/A/85 z 22.02.1985
kościół p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny	ul. Sienkiewicza 16	1903-1909	nr rej.: 61/A/81 z 06.06.1981
kościół p.w. św. Teresy	ul. Wierzbicka 1	pocz. XX w.	nr rej.: 236/A/84 z 05.01.1984
kościół p.w. św. Wacława	Plac Stare Miasto 13		nr rej.: 839 z 11.02.1959, 282 z 23.06.1967 oraz 106/A/81 z 08.04.1981
kościół ewangelicko-augsburski,	ul. Reja 5	1784, 1818, 1893	nr rej.: 170/A/82 z 03.05.1982
dawny sobór, obecnie kościół garnizonowy p.w. św. Stanisława	Plac Konstytucji 3-go Maja	1902	nr rej.: 108/A/81 z 06.04.1981

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dawny zespół klasztorny Benedyktynek obecnie Kuria Diecezji Radomskiej kościół p.w. św. Trójcy klasztor	ul. Malczewskiego 1	1 poł. XVII, XIX w.	nr rej.: 223/A/83 z 27.08.1983 nr rej.: 453 z 28.02.1957 nr rej.: 840 z 11.02.1959
zespół klasztorny oo. Bernardynów kościół par. p.w. św. Katarzyny klasztor kaplica budynek gospodarczy z kuchnią brama i mur klasztorny	ul. Żeromskiego 6	1480-1516	nr rej. 312 z 1.12.1956 nr rej. 379 z 23.06.1967, nr rej. 104/A/81 z 06.04.1981:
zespół klasztorny Pijarów dawny kościół skrzydła kolegium z fragm. murów obronnych obecnie Muzeum im. J. Malczewskiego	Rynek 11 / ul. Wałowa	1 poł. XVIII w.	nr rej. 749 z 5.05.1972 nr rej. 230/A/83 z 15.12.1983:
zespół Towarzystwa Dobroczynności p.w. św. Rodziny kościół p.w. św. Rodziny dom pracy	ul. Kelles-Krauza 19	1881-1903	nr rej.: 396/A/88 z 07.12.1988:

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
cmentarz rzymskokatolicki mur z 2 bramkami kancelaria kostnica kaplica przedpogrzebowa	ul. Limanowskiego 72	1813	nr rej.: 248/A/84 z 20.03.1984:
cmentarz ewangelicko-augsburski	ul. Kielecka 44	pocz. XIX w.	nr rej.: 173/A/82 z 03.05.1982
cmentarz prawosławny brama stróżówka kostnica	ul. Warszawska 15	1839, 2 poł. XIX w.	nr rej.: 362/A/87 z 27.11.1987:
cmentarz żydowski	ul. Towarowa	1831	nr rej.: 400/A/89 z 03.04.1989
cmentarz wojskowy, kaplica cmentarna	ul. Obrońców	1915	dec. 830/2015 z 27.08.2015, nr rej A 1307
park miejski im. Tadeusza Kościuszki altana	ul. Żeromskiego	poł. XIX w.	nr rej.: 800/A z 14.10.1972 nr rej. 212/A/83 z 02.05.1983:
park miejski „Stary Ogród”	ul. Mireckiego	pocz. XIX w.	nr rej.: 211/A/83 z 02.05.1983
park miejski „Leśniczówka”	ul. 25 Czerwca	poł. XX w.	nr rej.: 210/A/83 z 02.05.1983

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
zespół ratusza ratusz oficyna odwach	Rynek 1	1 poł. XIX w.	nr rej.: 310 z 1.12.1956, 381 z 23.06.1967 oraz 198/A/83 z 14.04.1983:
miejsca upamiętniające zamordowanych przez hitlerowców pracowników Fabryki Broni w Radomiu wraz z wybudowanymi pomnikami	ul. 1905 - Roku obecnie ul. Biznesowa	1958 i 1981 r.	dec. MWKZ w Warszawie Nr 719/08 z dnia 11.06.2008 r. nr rej. A-805 nadany 18.07.2008 r.
dworzec kolejowy	ul. Beliny- Prażmowskiego 2	1884-85	nr rej.: 376/A/88 z 04.04.1988
kamienica	ul. M. Curie- Szkłodowskiej 15	1890	nr rej.: 516/A/92 z 21.02.1992
dom	ul. 25 Czerwca 2	1 ćw. XX w.	nr rej.: 261/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 4	XIX w.	nr rej.: 262/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 12	poł. XIX w.	nr rej.: 263/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 14	poł. XIX w.	nr rej.: 264/A/84 z 21.03.1984
budynek	ul. 25 Czerwca 18	koń. XIX w.	dec. MWKZ nr 1124/08 z dn. 27.08.2008 r. nr rej.: A-838
kamienica	ul. 25 Czerwca 20	1934	nr rej.: 517/A/92 z 21.02.1992

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
kamienica	ul. 25 Czerwca 27	1880	nr rej.: 492/A/91 z 09.09.1991
dom	ul. 25 Czerwca 38	poł. XIX w.	nr rej.: 265/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 40	poł. XIX w.	nr rej.: 266/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 41	1895	nr rej.: 267/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 43	1 ćw. XIX w.	nr rej.: 268/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 45	XIX w.	nr rej.: 269/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. 25 Czerwca 53	XIX w.	nr rej.: 270/A/84 z 21.03.1984
dom (dawna Miejska Szkoła Rzemiosł)	ul. 25 Czerwca 66	1903	nr rej.: 334/A/86 z 03.04.1986
budynek stacji pomp Wodociągu Miejskiego	ul. 25 Czerwca / Filtrowa	1926-1928	nr rej.: A-1091 z 20.08.2012
budynek Dyrekcji Lasów Państwowych	ul. 25 Czerwca 68	1938	dec. 173/14 z 26.02.2014
dom	ul. Dzika 2/4	1 poł. XIX w.	nr rej.: 413/A/89 z 21.09.1989
dom	ul. Focha 10	XIX/XX w.	nr rej.: 457/A/91 z 22.02.1991
kamienica	ul. Focha 11	1890	nr rej.: 498/A/91 z 14.11.1991

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dom	ul. Focha 13	1890	nr rej.: 495/A/91 z 10.10.1991
dom	ul. Grodzka 8	XIX w.	nr rej.: 251/A/84 z 21.03.1984
dawny zamek (Dom Wielki) obecnie plebania kościoła farnego p.w. św. Jana Chrzyciela	ul. Grodzka 10	1364, XVI w. XVIII i XIX w.	nr rej.: A-74 z dn. 24.09.2001 oraz w nowej księdze rej. Nr 15-A z dn. 24.04.2003 r.
budynek szkoły (bez późniejszych dobudówki)	ul. Grzeczmarowskiego 13	1926-1927	dec. MWKZ 1409/2011 z 20.12.2011 nr rej.: A -
dawne hale targowa, (Dom Towarowy „Senior”)	Plac Jagielloński 8	1897, XIX/XX w.	nr rej.: 158/A/82 z 18.03.1982 oraz z 16.07.1993
dom	ul. Kelles-Krauza 4	1925	nr rej. 538/A/93 z 23.11.1993
kamienica	ul. Kelles-Krauza 27	1931	nr rej.: 535/A/93 z 21.09.1993
dom mieszkalny	ul. Kelles-Krauza 32	1905	nr rej.: 536/A/93 z 29.10.1993
kamienica	ul. Kilińskiego 8	1899	nr rej.: 532/A/93 z 15.01.1993
dom (Resursa Rzemieślnicza)	ul. Kilińskiego 15/17	1907	nr rej.: 434/A/90 z 24.08.1990
dom,	Plac Konstytucji 3-go Maja 1	1890	nr rej.: 233/A/84 z 05.01.1984
dom	Plac Konstytucji 3-go Maja 3	1890	nr rej.: 234/A/84 z 05.01.1984

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dom	Plac Konstytucji 3-go Maja 5	1881-82	nr rej.: 17/A/79 z 15.10.1979
dom	Plac Konstytucji 3-go Maja 6	po 1930	dec. 175/2013 z 5.03.2013
dom	Plac Konstytucji 3-go Maja 8	1890	nr rej.: 235/A/84 z 05.01.1984
willa Park (pierwotnie Radom - Żakowice) zmiana nazwy na „Krychnowice”	ul. Krychnowicka 1	1925 XIX w.	nr rej.: 445/A/90 z 06.08.1990 nr rej.: 748 z 19.12.1957 dec. MWKZ 373/A/06 z 12.06.2006 oraz dec. 329/DR/11 z dnia 27.05.2011 r. - uzupełniająca treść decyzji w zakresie ustalenia granic i obszaru parku
dawny szpital św. Aleksandra ogród	ul. Limanowskiego 23	1829	nr rej.: 332/A/86 z 07.03.1986 nr rej.: j.w.
dawny browar	ul. Limanowskiego 29	koniec XIX w.	nr rej.: 191/A/82 z 20.10.1982
pałacyk	ul. Limanowskiego 42	koniec XIX w.	nr rej.: 244/A/84 z 19.03.1984
poczta	ul. Malczewskiego 5	1820, 1865	nr rej.: 365/A/87 z 03.12.1987
kamienica	ul. Malczewskiego 6	koniec XIX w.	nr rej.: 433/A/90 z 18.06.1990

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
budynek siedziby dawnej loży masońskiej, obecnie siedziba Prokuratury	ul. Malczewskiego 7	1818	nr rej.: 364/A/87 z 03.12.1987
kamienica	ul. Malczewskiego 8	1 poł. XIX	nr rej.: 496/A/91 z 06.11.1991
budynek „Resursa Obywatelska”	ul. Malczewskiego 16	1851-52	nr rej.: 222/A/83 z 27.08.1983
dom	ul. Malczewskiego 17	1875-80	nr rej.: 451/A/91 z 17.01.1991
dom	ul. Malczewskiego 19		nr rej.: 515/A/92 z 14.02.1992
rogatka miejska	ul. Malczewskiego 20	XIX	nr rej.: 243/A/84 z 19.03.1984
trzy budynki dawnej gwoździarni	ul. Miła 10	pocz. XX	nr rej.: 397/A/88 z 08.12.1988
willa	ul. Młodzianowska 120	1930	nr rej.: A-49 z 22.05.2000
budynek „Pałac Ślubów”, Urząd Miejski	ul. Moniuszki 9	1927	nr rej.: A - 1043 z 19.07.2011
dom	ul. Moniuszki 11	XIX	nr rej.: 253/A/84 z 21.03.1984
kamienica	ul. Moniuszki 14 a	1925	nr rej.: 494/A/91 z 10.10.1991
dom	ul. Moniuszki 17	koniec XIX w.	nr rej.: 449/A/90 z 28.12.1990
kamienica wraz z oficynami	ul. Moniuszki 18	XIX/XX w.	dec. MWKZ 1180/2012 z 09.11.2012 nr rej.: A -

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dom	ul. Moniuszki 19	1890	nr rej.: 456/A/91 z 22.02.1991
dom	ul. Moniuszki 20	XIX w.	nr rej.: 254/A/84 z 21.03.1984
budynek	ul. Moniuszki 24	koniec XIX w.	nr rej.: 528/A/92 z 30.03.1992 (<i>patrz dec- dom, ul. Żeromskiego 44 / Moniuszki 26, 1910, nr rej.: 16/A/79 z 15.10.1979</i>)
dom	ul. Nowogrodzka 10	1918	nr rej.: 549/A/97 z 18.04.1997
dom	ul. Okulickiego 8	koniec XIX w.	nr rej.: 209/A/83 z 14.04.1983
dom	ul. Okulickiego 9	2 poł. XIX w.	nr rej.: 388/A/88 z 01.07.1988
zespół dróżniczówki: dróżniczówka, „konduktorka”, studnia z kołowrotem, piwnica	ul. Okulickiego 88/90	1819-30	nr rej.: 1/A/76 z 08.03.1976:
dom	ul. Piłsudskiego 1/Traugutta 42	po 1890	nr rej.: 255/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. Piłsudskiego 2 / Traugutta 40	pocz. XX w.	nr rej.: 847/A z 15.03.1975 oraz 497/A/91 z 06.11.1991
dom	ul. Piłsudskiego 3/5	XIX/XX w.	nr rej.: 331/A/86 z 07.03.1986

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dom	ul. Piłsudskiego 4	poł. XIX w.	nr rej.: 256/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. Piłsudskiego 6	1 ćw. XIX w.	nr rej.: 257/A/84 z 21.03.1984
dom	ul. Piłsudskiego 7	koniec XIX w.	nr rej.: 324/A/85 z 07.10.1985
dom	ul. Piłsudskiego 8	po 1890	nr rej.: 258/A/84 z 21.03.1984
kamienica,	ul. Piłsudskiego 9	koniec XIX w.	nr rej.: 442/A/90 z 06.08.1990
budynek, Sąd Okręgowy	ul. Piłsudskiego 10	1894	nr rej.: 231/A/84 z 05.01.1984
dom	ul. Piłsudskiego 11	po 1890	nr rej.: 259/A/84 z 21.03.1984
budynek, dawne muzeum, obecnie Biblioteka ogród grodzienie ogrodu (od frontu)	ul. Piłsudskiego 12	1898	nr rej.: 232/A/84 z 05.01.1984 nr rej.: 537/A/93 z 25.11.1993 nr rej.: j.w.
dom	ul. Piłsudskiego 13	2 poł. XIX w.	nr rej.: 452/A/91 z 17.01.1991
budynek, dawna Kasa Przemysłowców Radomskich	ul. Piłsudskiego 15	1897	nr rej.: 335/A/86 z 03.04.1986
dom	ul. Piłsudskiego 19	1 ćw. XIX w.	nr rej.: 260/A/84 z 21.03.1984

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Nazwa zabytku	Lokalizacja	Datowanie	Numer Rejestru
dom	ul. Reja 1 / Szewska 17	1 poł. XIX w.	nr rej.: 394/A/88 z 31.10.1988
zespół domu dom oficyna budynek gospodarczy ogród z dziedzińcem	ul. Reja 6	XVIII / XIX w.	nr rej.: 171/A/82 z 03.05.1982:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

dom	ul. Reja 26	po 1820	nr rej.: 493/A/91 z 10.10.1991
dom	ul. Rwańska 3 / Szewska 6	1823, 2 poł. XIX w.	nr rej.: 195/A/82 z 15.12.1982
dom mieszkalny	ul. Rwańska 8	2 poł. XIX w.	nr rej.: A 1042 z 07.07.2011
kamienica	ul. Rwańska 19	1868	nr rej.: 499/A/91 z 19.11.1991
dom z oficynami	ul. Rwańska 23	XVIII w.	nr rej.: 530/A/92 z 30.07.1992
dom	Rynek 2	poł. XIX w.	nr rej.: 224/A/83 z 06.09.1983, 752 z 5.05.1972
dom „Gąski i Esterki”	Rynek 4/5	XVII, XX w.	nr rej.: 36 z 23.06.1947, 753 z 5.05.1972 oraz 197/A/83 z 14.04.1983
dom z oficyną	Rynek 6	XVIII w.	nr rej.: 754 z 5.05.1972 oraz 225/A/83 z 06.09.1983
dom z oficyną	Rynek 7	XVIII w.	nr rej.: 755 z 5.05.1972 oraz 226/A/83 z 06.09.1983
dom	Rynek 8	2 poł. XIX w.	nr rej.: 756 z 5.05.1972 oraz 423/A/90 z 14.02.1990
dom	Rynek 9	pocz. XIX w.	nr rej.: 757 z 5.05.1972 oraz 227/A/83 z 06.09.1983
dom	Rynek 10	koniec XIX w.	nr rej.: 758 z 5.05.1972 oraz 414/A/89 z 11.12.1989
dom z oficynami	Rynek 12	1824, 1 poł. XIX w.	nr rej.: 759 z 5.05.1972 oraz 228/A/83 z 06.09.1983 (w dec. dom w Radomiu, Rynek nr 12 wraz z oficyną od ul. Wałowej oraz oficyną z budynkiem gospodarczym przy zachodniej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

			granicy działki" , dot. ul. Wałowej 22)
kamienica, Rynek 13	Rynek 13	przed 1808, 2 poł. XIX w.	nr rej.: 760 z 5.05.1972 oraz 417/A/90 z 14.02.1990
oficyny	Rynek 13 / Wałowa 20	j.w.	nr rej.: j.w.
dom	ul. Wałowa 20	j.w.	nr rej.: j.w.
kamienica z oficynami	Rynek 14 / Grodzka 1	1824/1830	nr rej.: 761 z 5.05.1972 oraz 418/A/90 z 14.02.1990 - <i>dec. MKiDN z dn. 09.06.2009 r. - odmawiająca skreślenia z rej. zabytków w/w obiekcie</i>
dom z oficyną	Rynek 15 / Rwańska 2	1 poł. XIX w.	nr rej.: 762 z 5.05.1972 oraz 422/A/90 z 14.02.1990 - <i>dec. MKiDN z dn. 09.06.2009 r. - odmawiająca skreślenia z rej. zabytków w/w obiekcie</i>
dom z oficyną	Rynek 16 / Rwańska 1a	koniec XVIII w. 1817/1830	nr rej.: 763 z 5.05.1972 oraz 419/A/90 z 14.02.1990
kamienica Glogierów z oficynami	ul. Sienkiewicza 11	koniec XIX w.	nr rej.: 411/A/89 z 18.09.1989
budynek	ul. Sienkiewicza 12	1914	nr rej.: A-885 z 27.07.2008
dom	ul. Sienkiewicza 34	1911	nr rej.: 374/A/88 z 18.01.1988
dom	ul. Sienkiewicza 36 / 25 Czerwca 31	koniec XIX w.	nr rej.: 383/A/88 z 15.05.1988

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

kapliczka kubaturowa p.w. św. Rocha	ul. Słowackiego (dz. nr ew. 3/72)	1748	dec. MWKZ 471/2011 z 28.04.2011 nr rej. A - 1011
dwa budynki, byłej Dyrekcji Zakładów Napraw Taboru Kolejowego oraz Straży Przemysłowej, wchodzące w skład zabudowy kolejowej	ul. Słowackiego (dz. nr ew. 3/72)	koniec XIX w.	dec. MWKZ 180/2011 z 24.02.2011 nr rej.: A - 1011
kamienica	ul. Słowackiego 9	XIX	nr rej.: 192/A/82 z 15.12.1982
dom	ul. Słowackiego 17	XIX/XX	nr rej.: 330/A/85 z 07.11.1985
dom	ul. Słowackiego 19	1899	nr rej.: 438/A/90 z 07.11.1990
kamienica	ul. Słowackiego 25	koniec XIX w.	nr rej.: 519/A/92 z 28.02.1992
dom	ul. Słowackiego 33	pocz. XX	nr rej.: 461/A/91 z 30.07.1991
wieża ciśnień, budynek mieszkalny przy wieży ciśnień	ul. Słowackiego 112	1926 1928 / 1930	nr rej.: 431/A/90 z 25.05.1990 nr rej.: j.w.
dom	ul. Staromiejska 12/14	po 1920	nr rej.: 380/A/88 z 30.03.1988
dom	ul. A. Struga 81	1925	nr rej.: 20/A/79 z 18.12.1979
dom	ul. Traugutta 36	pocz. XX w.	nr rej.: 323/A/85 z 10.09.1985
dom z oficyną	ul. Traugutta 38	1 ćw. XX w.	nr rej.: 11/A/79 z 15.10.1979
dom	ul. Traugutta 40	1911	nr rej.: 10/A/79 z 15.10.1979
kamienica	ul. Traugutta 43	1900	nr rej.: 529/A/92 z 01.06.1992
dom	ul. Traugutta 45	XIX/XX w.	nr rej.: 500/A/91 z 10.12.1991
dom	ul. Traugutta 51	1896	nr rej.: 19/A/79 z 15.10.1979
dom	ul. Witolda 2 / Żeromskiego 23	koniec XIX w.	nr rej.: 14/A/79 z 15.10.1979

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

dom	ul. Witolda 9	2 poł. XIX w.	nr rej.: 336/A/86 z 30.07.1986
kamienica	ul. Witolda 10		nr rej.: 172/A/82 z 03.05.1982
dom	ul. kard. Wyszyńskiego 14	1880	nr rej.: 491/A/91 z 09.09.1991
budynek, dawny szpital ogród	ul. Zielona 19	pocz. XX w.	nr rej.: 221/A/83 z 06.07.1983 oraz decyzja 933/DR/10 z dnia 10.12.2010 r. - uzupełnienie treści o określenie obszaru i granic zabytkowego terenu nr rej.: j.w.
dom	ul. Żeromskiego 1	pocz. XX w.	nr rej.: 436/A/90 z 24.08.1990
kamienica	ul. Żeromskiego 2	pocz. XIX w.	nr rej.: 501/A/92 z 11.02.1992
dom	ul. Żeromskiego 3	po 1820	nr rej.: 502/A/92 z 11.02.1992 (oraz oficyna wschodnia pozostawiona w rej. zabytków - Dec. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 27.03.2007 r.) + dec. MKiDN z dn. 20.10.2008 r. utrzymująca w mocy dec. Ministra Kultury z 2002 r. o odmowie skreślenia z rej. zabytków oficyny wschodniej.
dom	ul. Żeromskiego 4	1830	nr rej.: 13/A/79 z 15.10.1979
dom	ul. Żeromskiego 5	1830	nr rej.: 273/A/84 z 07.06.1984
kamienica	ul. Żeromskiego 7	po 1820	nr rej.: 503/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 9	1 poł. XIX	nr rej.: 504/A/92 z 12.02.1992 (dec.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

			uchylona w 1992 r.)
kamienica	ul. Żeromskiego 10	1882	nr rej.: 505/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 11	1 poł. XIX	nr rej.: 506/A/92 z 12.02.1992
dom (narożny)	ul. Żeromskiego 12 / Traugutta	1840	nr rej.: 538 z 705.1970 oraz 420/A/90 z 14.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 13	po 1870	nr rej.: 508/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 14	1 poł. XIX	nr rej.: 509/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 18	1860	nr rej.: 447/A/90 z 06.08.1990
kamienica	ul. Żeromskiego 19	1 poł. XIX	nr rej.: 507/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 20	poł. XIX	nr rej.: 510/A/92 z 12.02.1992
dom (narożny)	ul. Żeromskiego 21 / Witolda	koniec XIX w.	nr rej.: 12/A/79 z 15.10.1979
dom	ul. Żeromskiego 22	1 poł. XIX	nr rej.: 375/A/88 z 18.01.1988
dom	ul. Żeromskiego 23	koniec XIX w.	nr rej.: 18/A/79 z 15.10.1979
kamienica	ul. Żeromskiego 24	1835	nr rej.: 511/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 25	II ćw. XIX w.	nr rej.: 512/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 26	1828	nr rej.: 513/A/92 z 12.02.1992
kamienica	ul. Żeromskiego 27	1822-23	nr rej.: 514/A/92 z 12.02.1992
dom, drukarnia	ul. Żeromskiego 28	1918	nr rej.: 9/A/79 z 15.10.1979
dom	ul. Żeromskiego 29	poł. XIX	nr rej.: 379/A/88 z 30.03.1988
budynek	ul. Żeromskiego 33	3 ćw. XIX	nr rej.: 527/A/92 z 30.03.1992
budynek dawnej Dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego	ul. Żeromskiego 35	poł. XIX	nr rej.: 366/A/87 z 03.12.1987

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

dom, pałac	ul. Żeromskiego 36	z 1820-1830 r.	nr rej.: 750/A/72 z 5.05.1972 oraz 416/A/90 z 14.02.1990
kamienica	ul. Żeromskiego 37	2 poł. XIX	nr rej.: 427/A/90 z 11.05.1990
zespół budynków mieszkalnych	ul. Żeromskiego 38-40 / Plac. Konstytucji 3 Maja 8	2 poł. XIX	nr rej.: 428/A/90 z 14.05.1990
dom	ul. Żeromskiego 39	1862	nr rej.: 328/A/86 z 06.01.1986
kamienica,	ul. Żeromskiego 40	koniec XIX w.	nr rej.: 432/A/90 z 14.05.1990
dom z oficynami,	ul. Żeromskiego 41	XIX w.	nr rej.: 15/A/79 z 15.10.1979
budynek Sądu Rejonowego, dawny Bank Państwa	ul. Żeromskiego 43/45	I ćw. XX w.	nr rej.: A - 1038 z 06.07.2011
dom	ul. Żeromskiego 44 / Moniuszki 26	1910	nr rej.: 16/A/79 z 15.10.1979
pałacyk z 2 oficynami	ul. Żeromskiego 46	2 ćw. XIX w.	nr rej.: 361/A/87 z 01.07.1987
dom	ul. Żeromskiego 49	XIX w.	nr rej.: 458/A/91 z 25.03.1991
dom,	ul. Żeromskiego 51	3 ćw. XIX w.	nr rej.: 235/A/84 z 05.01.1984
gmach byłej Komisji Województwa Sandomierskiego	ul. Żeromskiego 53	1825	nr rej.: 311 z 1.12.1956, 732/72 z 9.04.1972 oraz 199/A/83 z 14.04.1983
dawna łaźnia miejska (z fragmentem d. roгатki miejskiej), ob. Klub Środowisk Twórczych „Łaźnia”	ul. Żeromskiego 56	1922-25	nr rej.: 213/A/83 z 30.05.1983
dom	ul. Żeromskiego 57	koniec XIX w.	nr rej.: 454/A/91 z 17.01.1991
kamienica	ul. Żeromskiego 66	po 1880	nr rej.: 448/A/90 z 06.08.1990
dom	ul. Żeromskiego 69	po 1880	nr rej.: 359/A/87 z 14.05.1987
dom	ul. Żeromskiego 70	po 1880	nr rej.: 435/A/90 z 15.03.1990

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

dom	ul. Żeromskiego 71	koniec XIX w.	nr rej.: 459/A/91 z 25.04.1991
kamienica	ul. Żeromskiego 72	koniec XIX w.	nr rej.: 426/A/90 z 17.04.1990
kamienica	ul. Żeromskiego 73	koniec XIX w.	nr rej.: 429/A/90 z 28.05.1990
biurowiec, budynek byłego WOE	ul. Żeromskiego 75	1950-58	nr rej.: 325/A/85 z 06.11.1985
kamienica	ul. Żeromskiego 87	1882	nr rej.: 518/A/92 z 21.02.1992
zespół dworski Radom - Woźniki - dwór park	ul. Woźnicka 123	XVIII / XIX w.	nr rej.: 751 z 5.05.1972 oraz 141/A/82 z 15.03.1982; dec. 249/R/09 z dnia 05.06.2009 r. - uzupełniająca treść dec. o granice i obszar zespołu dworsko- parkowego
budynek mieszkalny	ul. Niedziałkowskiego 24	1939 r.	nr rej. A - 1442 Decyzja 912/2017 z 14.07.2017

Wypis z rejestru zabytków archeologicznych „c” województwa mazowieckiego dla miasta Radomia

Radom - Piotrówka - grodzisko wczesnośredniowieczne „PIOTRÓWKA”	IX - XIV w.	nr rej. 123/A/81 z 04.11.1981
--	-------------	-------------------------------

Teren gminy Radom znajduje się na 5 obszarach AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski), przebadanych w części powierzchniowo, w części przez wykopaliska archeologiczne:

- AZP 73-68 - AZP 74-67 - AZP 74-68 - AZP 75-67 - AZP 75-68

Zbiornicze zestawienie stanowisk archeologicznych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Miasta Radomia

aktualny układ według numeracji obszarów AZP z r.

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
1	Józefów st.1	73-68/1	Cmentarzysko	Wczesna Epoka Żelaza
2	Radom - Brzustówka st.1	73-68/8	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Epoka Kamienia Kultura Łużycka, Okres Halsztacki Okres Rzymski

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
3	Radom - Brzustówka st. 2	73-68/9	Ślad osadnictwa	Kultura Łużycka, Okres Halsztacki
4	Radom - Brzustówka st.3	73-68/10	Osada	Okres Halsztacki
5	Radom - Wincentów st.1	73-68/28	Ślad obozowiska	Epoka Kamienia
6	Radom - Brzustówka st.4	73-68/29	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Kultura Przeworska - Okres Wpływów Rzymskich Średniowiecze - Nowożytność
7	Radom st.1 Piotrówka	74-67/1	Grodzisko/ podgrodzie	wczesne Średniowiecze IX - XII w. Późne średniowiecze XIII - XIV w. Nowożytność XVIII/XIX w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
8	Radom st. 2 Piotrówka	74-67/2	Osada Osada	Kultura Grobów Kloszowych - Wczesna Epoka Żelaza Wczesne Średniowiecze - IX - XII w.
9	Radom st. 3.A Kościół Św. Wacława	74-67/3	Osada Cmentarzysko Kościół	Wczesne Średniowiecze XI - XIII w. Wczesne Średniowiecze XI - XIII w.
				Późne Średniowiecze / Nowożytność XIII - XVIII w.
10	Radom st. 3B Kościół Św. Wacława	74-67/4	Cmentarzysko Cmentarzysko	Wczesne Średniowiecze XI - XIII w. Późne Średniowiecze / Nowożytność XIII - XVIII w.

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
11	Radom st. 3C Stary Radom	74-67/6	Osada targowa	Wczesne Średniowiecze XI - XIII w. Nowożytność XV - XVIII w.
12	Radom st. 4 Stare Miasto	74-67/5	Punkt osadniczy Cmentarzysko Osada Cmentarzysko Punkt osadniczy	Epoka Kamienia Kultura Grobów Kloszowych - Okres Halsztacki / Wczesny Okres Lateński Epoka Żelaza Wczesne Średniowiecze X w. Wczesne Średniowiecze XI / XII w. Nowożytność XVI - XVII w.
13	Radom st. 5A Zamek	74-67/7	relikty d. zamku	Późne Średniowiecze

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
14	Radom st. 5B Miasto Kazimierzowskie	74-67/8	Mury miejskie	Późne Średniowiecze XIV - XV w.
15	Radom st. 5C Kościół Farny	74-67/9	Kościół - posadzki, pochówki	Nowożytność XVII w.
16	Radom st. 5D Dom Gąski i Esterki	74-67/10	Kamienica Kamienica	Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność XVI - XVII w.
17	Radom st. 5E /dziedziniec ratusza/	74-67/11	Miasto	Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność
18	Radom st. 5F Ul. Reja 5	74-67/12	Mury obronne i fosa	Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność XVI - XVII w.
19	Radom st. 5G Ul. Szpitalna - Brama Piotrkowska	74-67/13	Miasto	Późne Średniowiecze XIV - XV w.

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
20	Radom st. 5H Miasto Kazimierzowskie	74-67/14	Miasto	Późne Średniowiecze
21	Radom st. 5I Miasto Kazimierzowskie Kolegium Pijarów	74-67/15	Miasto Kolegium Pijarów	Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność XVII - XVII - XX w.
22	Radom st. 6	74-67/16	Osada produkcyjna	Wczesne Średniowiecze IX - XIII w.
23	Radom st. 7	74-67/17	Znalezisko luźne	Wczesne Średniowiecze
24	Radom st. 8 Ul. Staromiejska -szkoła	74-67/18	Punkt osadniczy Osada	Epoka Brązu V okres Wczesne Średniowiecze XII w.
25	Radom - Kozia Góra st. 1 , ul. Topiel	74-67/19	Znalezisko luźne	Okres Wpływów Rzymskich Epoka Żelaza

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
26	Radom - Halinów st. 1	74-67/20	Osada	Okres Wpływów Rzymskich Epoka Żelaza
27	Radom - Halinów st. 2	74-67/21	Osada	Kultura Przeworska - Okres Wpływów Rzymskich Epoka Żelaza
28	Radom - Borkist. 3	74-67/22	Osada	Okres Wpływów Rzymskich Epoka Żelaza
29	Radom - Wośniki st. 1	74-67/23	Cmentarzysko	Kultura Grobów Kloszowych wczesny okres lateński, epoka żelaza
30	Radom - Wośniki st. 2	74-67/24	Cmentarzysko	Kultura Grobów Kloszowych Wczesny Okres Lateński Epoka Żelaza

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
31	Radom - Wośniki st. 3	74-67/26	Osada otwarta	Późne Średniowiecze XIV - XV w.
32	Radom - Wośniki st. 4	74-67/27	Osada otwarta Osada otwarta	Epoka Brązu Nowożytność XIX - XX w.
33	Radom - Wośniki st. 5	74-67/28	Osada otwarta	Nowożytność XIX - XX w.
34	Radom - Wośniki st. 6	74-67/29	Osada otwarta Miejsce produkcyjne	Epoka Brązu Nowożytność XVI - XVIII w.
35	Kierzków st.1	74-67/30	Obozowisko Osada Osada	Epoka Kamienia Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność XVI - XVIII w.
36	Wacyn st. 1	74-67/45	Osada Osada	Późne Średniowiecze XIV - XV w. Nowożytność XVI - XVIII w.

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
37	Radom - Michałów st. 14	74-68/1	Cmentarzysko	Kultura Grobów Kłozowych Epoka Żelaza
38	Radom - Michałów st. 41	74-68/2	Cmentarzysko	Kultura Łużycka - Epoka Brązu Kultura Grobów Kłozowych Epoka Żelaza
39	Radom - Glinice st. 24	74-68/3	Grób skrzynkowy	
40	Radom - Młodzianów st. 42	74-68/4	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia
41	Radom - Młodzianów st. 43	74-68/5	Ślad osadniczy	Neolit
42	Radom - Młodzianów st. 53	74-68/6	Znalezisko luźne	Kultura Łużycka - Epoka Brązu - Epoka Żelaza
43	Radom - Gołębiów st. 19	74-68/7	Osada	Wczesne Średniowiecze X-XI w.
44	Radom - Gołębiów st. 18	74-68/8	Osada Osada	Kultura Trzciniecka - Wczesna Epoka Brązu Kultura Ceramiki Sznurowej - Neolit

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
45	Radom - Gołębiów st. 32	74-68/9	Ślad osadnictwa Osada	Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu Wczesne średniowiecze - średniowiecze XII - XIII , XIV - XV w.
46	Radom - Gołębiów st. 20	74-68/10	Osada	Kultura Pucharów Lejkowatych - Neolit
47	Radom - Gołębiów st. 30	74-68/11	Osada	Mezolit - Neolit
48	Radom - Gołębiów st. 31	74-68/12	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Epoka Kamienia Kultura Trzcieniecka - Wczesna Epoka Brązu

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
49	Radom - Dzierzków st. 52	74-68/15	Osada Osada	Kultura Pucharów Lejkowatych - Neolit Kultura Trzciniecka Kultura Łużycka Epoka Brązu
50	Radom - Gołębiów st. 55	74-68/16	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia
51	Radom - Gołębiów st. 56 ul. Zbrowskiego	74-68/17	Ślad osadniczy	Neolit
52	Radom - Gołębiów st. 18	74-68/18	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu
53	Radom - Gołębiów st. 58	74-68/19	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia
54	Radom - Gołębiów st. 59	74-68/20	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu
55	Radom - Gołębiów st.60	74-68/21	Osada	Wczesne Średniowiecze XII - XIII w. Nowożytność
56	Radom - Glinice st. 23	74-68/22	Ślad osadniczy	Kultura Amfor Kulistych -Neolit

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
57	Radom - Gołębiów st. 61	74-68/23	Ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze
58	Radom - Gołębiów st.62	74-68/24	Ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze
59	Radom - Gołębiów st.63	74-68/25	Ślad osadniczy	Nowożytność
60	Radom - Michałów st.66	74-68/42	Ślad osadniczy	Nowożytność
61	Radom - Długojów st. 64	74-68/43	Ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze
62	Radom - Długojów st.65	74-68/44	Ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze
63	Radom - Gołębiów st.67	74-68/49	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia
64	Radom - Długojów st.68	74-68/45	Obozowisko	Kultura Pucharów Lejkowatych - Neolit
65	Radom - Długojów st.69	74-68/46	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Starożytność Nowożytność
66	Radom - Długojów st.70	74-68/47	Osada	Kultura Trzciniecka - Wczesna Epoka Brązu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
67	Jeżowa Wola st.1	75-67/1	Osada Cmentarzysko Osada	Kultura Pucharów Lejkowatych Epoka Kamienia/Neolit Kultura Trzciniecka Wczesna Epoka Brązu Okres Wpływów Rzymskich
68	Jeżowa Wola st. 2	75-67/2	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Kultura Trzciniecka Wczesna Epoka Brązu Okres Wpływów Rzymskich
69	Jeżowa Wola st.3	75-67/3	Punkt osadniczy	Kultura Trzciniecka Wczesna Epoka Brązu Okres wpływów rzymskich
70	Radom - Żakowice st.1	75-67/4	Punkt osadniczy Cmentarzysko	Epoka Kamienia Kultura Przeworska - Okres Wpływów Rzymskich

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
71	Radom - Żakowice st.2	75-67/5	Cmentarzysko Osada otwarta	Kultura Przeworska - Okres Wpływów Rzymskich Nowożytność
72	Radom - Żakowice st.3	75-67/6	Punkt osadniczy Cmentarzysko	Epoka Kamienia Kultura Przeworska - Młodszy okres Przedrzymski / Okres Wpływów Rzymskich
73	Radom - Wośniki st.7	75-67/20	Osada otwarta Osada otwarta	Wczesne średniowiecze IX - X w. Nowożytność XVII- XIX w.

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
74	Radom - Godów st. 29	75-68/1	Ślad osadniczy Cmentarzysko	Wczesna Epoka Brązu Kultura Pucharów Lejkowatych - Neolit Kultura Łużycka - IV Okres Epoki Brązu
75	Radom - Malczów st. 17	75-68/2	Grób szkieletowy	Kultura Ceramiki Sznurowej - Neolit, Wczesna Epoka Brązu
76	Radom - Malczów st.2	75-68/3	Ślad osadniczy	Kultura Pucharów Lejkowatych - Neolit
77	Radom - Malczów st.39	75-68/4	Osada	Wczesne Średniowiecze
78	Radom Malczów st.49	75-68/5	Ślad osadniczy	Kultura Grobów Kłoszowych- Epoka Żelaza Wczesne Średniowiecze / Średniowiecze Nowożytność
79	Radom - Godów st. 71	75-68/45	Ślad osadniczy	Epoka Brązu

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
80	Radom - Godów st. 72	75-68/46	Ślad osadniczy	Średniowiecze
81	Radom - Malczów st.73	75-68/47	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Paleolit Późne Średniowiecze Nowożytność
82	Radom Malczów st.74	75-68/48	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Późne Średniowiecze Nowożytność
83	Radom Malczów st.75	75-68/49	Ślad osadniczy	Epoka Kamienia - Wczesna Epoka Brązu
84	Radom Malczów st. 76	75-68/50	Ślad osadniczy Ślad osadniczy Osada	Mezolit - Wczesna Epoka Brązu Epoka Brązu Średniowiecze
85	Radom Malczów st.77	75-68/51	Osada Osada Osada	Wczesne Średniowiecze VIII - XIII w. Średniowiecze XIII - XVI w. Nowożytność

LP	Nazwa stanowiska	Lokalizacja na obszarze AZP	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
86	Radom - Janiszpol st. 78	75-68/65	Ślad osadniczy	Mezolit - Wczesna Epoka Brązu
87	Radom - Janiszpol st. 79	75-68/66	Ślad osadniczy	Mezolit - Wczesna Epoka Brązu
88	Radom - Janiszpol st. 80	75-68/67	Osada	Średniowiecze
89	Radom - Idalin st. 81	75-68/68	Ślad osadniczy	Średniowiecze
90	Radom - Idalin st. 82	75-68/69	Cmentarzysko	Kultura Grobów Kłoszowych Epoka Żelaza
91	Radom - Stara Wola Gołębiowska st. 1	74-68/28	Osada	Starożytna nieokreślona (okres wpływów rzymskich)
92	Radom - Stara Wola Gołębiowska st. 2	74-68/29	Ślad osadnictwa	Starożytna nieokreślona

Wpisy do rejestru zabytków ruchomych znajdujących się na terenie Gminy Miasta Radomia

Radom, ul. Reja - kościół ewangelicko - augsburski - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia kościoła - (25 poz.) - nr rej. **32/B/83** z dnia 28.03.1983 r. oraz (7 poz.) - nr rej. **3/B/82** z dnia 14.07.1982 r.

Radom, ul. Kielecka 44 - cmentarz ewangelicko - augsburski - Zabytki ruchome - nagrobki na w/w - (13 poz.) - dec. nr 326/2007 z dnia 23.03.2007 r. *nr rej. B-113*

Radom, ul. Żeromskiego 6/8 - kościół p.w. św. Katarzyny -kościół i klasztor OO. Bernardynów - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia kościoła - (179 poz.) - nr rej. **37/B/84** z dnia 14.05.1984 r.

Radom, ul. Żeromskiego 6/8 - klasztor OO Bernardynów - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia klasztoru OO Bernardynów - (24 poz.) - nr rej. **36/B/84** z dnia 26.04.1984 r. oraz (14 poz.) - nr rej. **94/B/94** z dnia 17.10.1994 r.

Radom, ul. Żeromskiego 6/8 - kościół p.w. św. Katarzyny -kościół i klasztor OO. Bernardynów – polichromia przedstawiająca czczone w Polsce cudowne obrazy Matki Boskiej, 1938-42, autor. prof. Adama Stalony – Dobrzyńskiego, z kaplicy Matki Bożej Anielskiej, zlokalizowanej przy prezbiterium kościoła – nr rej. **B – 333** z dnia 22.11.2012 r. ,

Radom, Plac Konstytucji 3 Maja , kościół Garnizonowy -- (1 poz.) - nr rej. **43/B/86** z dnia 05.11.1985 r.

Radom, ul. Tybla - kościół p.w. św. Trójcy - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia kościoła - (24 poz.) - nr rej. **39/B/84** z dnia 05.11.1984 r.

Radom - ul. Tybla 4 - kościół p.w. św. Trójcy - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenie kościoła - (8 poz.) - nr rej. **57/B/92** z dnia 10.02.1992 r.

Radom - ul. Tybla 4 - kościół p.w. św. Trójcy - Zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia kościoła - (1 poz.) – nr rej. **B-320** z dnia 04.11.2011 r.

1/organy – instrument muzyczny, szafa organowa wraz z prospektem – zbudowane przez firmę „St. Krukowski i Syn” z Piotrkowa Trybunalskiego w 1937 r.

Radom, Pl. Stare Miasto - kościół p.w. św. Wacława -(1 poz..) nr rej. **41/B/85** z dnia 21.10.1985 r.

1/ płyta pokutna XV w./?/, piaskowiec płaskorzeźbiony

Radom, ulice Żeromskiego i 25 - Czerwca. - (1 poz.) - nr rej. **78/B/93** z dnia 28.06.1993 r.

1/ krzyż na cokole upamiętniający Uniwersał Połaniecki, wzniesiony pod koniec XIX w. przez mieszkańców pod radomskich wsi: Dzierzków, Gołubiów, Wola Gołębiowska i Zamłynie

Radom, ul. Żeromskiego - prywatna kolekcja - (1 poz.) - nr rej. **49/B/87** z dnia 27.04.1987 r.

Radom, Park im. Tadeusza Kościuszki. - (1 poz.) - nr rej. **75/B/93** z dnia 26.04.1993 r.

1/ - Kamienny zegar z 1865 r. na terenie parku im. Tadeusza Kościuszki

(w/w obiekt ob. na terenie Biblioteki Publicznej przy ul. Piłsudskiego 12 w Radomiu)

Radom, Park im. Tadeusza Kościuszki - (2 poz.) - nr rej. **77/B/93** z dnia 15.06.1993 r.

1/ krzyż na cokole, neogotyck, żeliwny , 1889 r. (od ul. Żeromskiego)

2/ pamiątkowa płyta kamienna, ufundowana dla uczczenia 122 rocznicy wybuchu
Powstania Kościuszkowskiego z 1916 r.

Radom, ul. Kwiatkowskiego róg ul. Białej - (1 poz.) - nr rej. **85/B/94** z dnia 07.02.1994 r.

1/ kapliczka przydrożna z inskrypcjami, ufundowana w 1930 r.;

Radom - ul. Limanowskiego 31 - (1 poz.) - nr rej. **81/B/93** z dnia 05.10.1993.

1/ krzyż na cokole, przydrożny, ufundowany w 1919 r. , z licznymi tablicami kommemoratywnymi,

Radom - ul. Malczewskiego - (1 poz.) - nr rej. **76/B/93** z dnia 24.05.1993 r..

1/ - kaplica przydrożna, neogotycka, została postawiona w drugiej połowie XIX w.

Radom, ul. Malczewskiego 18 – szpital ortopedyczno – urazowy, kaplica św. Kazimierza (4 poz.) - nr rej. **86/B/94** z dnia 16.02.1994. (ob. obiekty przeniesione do Woj. Szpitala Zespolonego, ul. Tochtermana 1)

1/ Tablica pamiątkowa Stanisława Lessela, II poł. XIX w., marmur, 44 x 58 cm;

2/ Tablica pamiątkowa Emila Gosławskiego, II poł. XIX w., marmur, 44 x 58 cm;

3/ Tablica epitafijna Zygmunta Płużańskiego, ok. 1908 r., marmur, 72 x 42 cm

4/ Tablica epitafijna Władysława Papiewskiego, ok. 1907 r., marmur 79 x 44 cm

Radom, ul. Malczewskiego 26 -(1 poz.) - nr rej. **99/B/94** z dnia 24.11.1994 r..

1/ krzyż na cokole upamiętniający 70-tą rocznicę Powstania Styczniowego, 1933 r.,
metal, murowany, tynkowany, wys. 400 cm

Radom, ul. Osiedlowa i ul. Okulickiego - (2 poz.) - nr rej. **84/B/94** z dnia 06.01.1994 r.

1/ krzyż na cokole przy ul. Osiedlowej, z 1920-30, piaskowiec, żeliwo,

2/ krzyż na cokole przy ul. Okulickiego (wylot ul. Głównej) , ok. 1900-1914 , secesja, piaskowiec, żeliwo;

Radom, ul. Przechodnia / róg ul. Limanowskiego/ - (1 poz.) - nr rej. **82/B/93** z dnia 29.12.1993 r.

1/ kapliczka przydrożna, eklektyczna, wykonana przed 1861 r. z inskrypcją

Radom , ul. Rwańska 6 - (kościół farny - p.w. Jana Chrzciciela) - (1 poz.) - nr rej. 122/**129/B/95** z dnia 04.12.1995 r., (12 poz.)

-nr rej. **133/B/96** z dnia 28.03.1996 r., (44 poz.) - nr rej. **132/B/96** z dnia 12.03.1996 r. - nr rej. **B – 1462** z dnia 3.10.2007 r.

1/ prospekt organowy wraz z instrumentem muzycznym - zbudowane w 1909 r.

Radom, ul. Rwańska 6 kościół p.w. św. Chrzciciela - (1 poz.) –nr rej. **B - 384** z dnia 24.07.2015 r.

1/ polichromie ścienne z lat 1971-73 autorstwa Wacława Taranczewskiego

Radom - ul. Rynek 1 - Wojewódzkie Archiwum Państwowe - zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia wnętrza - (13 poz.)

- nr rej. **38/B/84.** z dnia 14.05.1984 r. oraz (8 poz.) - nr rej. **56/B/92** z dnia 31.01.1992 r..

Radom - ul. Struga 10 - kolekcja aparatów telefonicznych - (23 poz.) - nr rej. **160/B/97**

z dnia 06.03.1997 r. oraz - (104 poz.) - nr rej. **154/B/97** z dnia 27.11.1997 r.

Radom - ul. Słowackiego i ul. Szydłowiecka, kapliczki (2 poz.) - nr rej **73/B/93** z dnia 20.04.1993 r.

1/ kapliczka przydrożna przy ul. Szydłowieckiej wykonana ok. 1900 r. w stylu neoklasycystycznym

2/ kapliczka przydrożna zlokalizowana przy ul. Słowackiego (przy wylocie ul. Skaryszewskiej) powstała ok. 1908 r.

Radom, ul. Warszawska 15 - cerkiew p.w. św. Mikołaja zabytki stanowiące wyposażenie cerkwi - (24 poz.) nr rej. **90/B/94** z dnia 26.04.1994. r. **oraz** (34 poz.) , nr rej. **20/B/82** z dnia 23.08.1982 r.

Radom, ul. Warszawska 15 - cerkiew p.w. św. Mikołaja – zespół nagrobków z cmentarza prawosławnego - (64 poz.), **nr rej. B-322** z dnia 25.01.2012 r.

Radom, ul. Warszawska 15 – Cmentarz prawosławny – nagrobki na w/w cmentarzu (30 poz.) , **nr rej. B- 223** z dnia 16.12.2009 r.

Radom - ul. Wierzbicka 96 - (1 poz.) - nr rej. **79/B/1993** z dnia 28.06.1993 r.

1/ Kapliczka przydrożna, klasycystyczna z 1748 r.

Radom - ul. Żeromskiego - (1 poz.) - nr rej. **74/B/93** z dnia 23.04.1993 r..

1/ kapliczka przydrożna z obrazem św. Rozalii, postawiona ok. 1894 r.

Radom - ul. Żeromskiego 4 - (1poz.)- nr rej. **45/B/86** z dnia 07.11.1985 r.

1/ brama żeliwna eklektyczna, k XIX w.

Radom - ul. Żeromskiego 7 - (1 poz.) - nr rej. **34/B/83** z dnia 05.09.1983 r.

1/ polichromia sklepienia, neorokoko / neoklasycyzm/ 2 poł XIX w.

Radom, ulice: Młodzianowska i Wiejska - (1 poz.) - nr rej. **83/B/93** z dnia 29.12.1993 r.

1/ figura przydrożna - *Matka Boska pod krzyżem* wykonana w 1906 r. z inskrypcją

Radom, ul. Malczewskiego 8 (b. Wojewódzka Biblioteka Publiczna) - (1 poz.) -

nr rej. **71/B/93** z dnia 05.02.1993 r.

1/ Polichromia na plafonie wraz z rozetą i fasetą /XIX w./ w dawnym pomieszczeniu w/w obiektu.

Radom, ul. Warszawska 15 – Cmentarz prawosławny – nagrobki na w/w cmentarzu - (30 poz.) , decyzja nr 1396/09 z dnia 16.12.2009 r. (MWKZ w Warszawie, rej. woj. mazowieckiego) .

Radom, ul. Limanowskiego 72 – cmentarz rzymsko – katolicki – (kwatery: 3A, 4A, 5A, 6A, 7A, 8A, 10A, 11A, 12A) – **(335 nagrobków)** - nr rej. **B- 358** z dnia 06.12.2011 r. –

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasta Radomia
(stan na 4 czerwca 2021)

Lp.	Ulica, nr domu	Obiekt, czas powstania	Uwagi	Nr karty adresowej
1	25 Czerwca 12	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	37
2	25 Czerwca 14	kamienica, koniec XIX w.	w rej. zab.	38
3	25 Czerwca 2	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	35
4	25 Czerwca 20	dom murowany, 1934-1937	w rej. zab.	39
5	25 Czerwca 27	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	40
6	25 Czerwca 38	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	41
7	25 Czerwca 4	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	36
8	25 Czerwca 40	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	42
9	25 Czerwca 41	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	43
10	25 Czerwca 43	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	44
11	25 Czerwca 45	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	45
12	25 Czerwca 53	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	46
13	25 Czerwca 66	d. Szkoła Rzemiosł, ob. Szkoła Samochodowa, dom murowany, 1902 r.	w rej. zab.	47
14	25Czerwca/Kolberga	park Miejski „Leśniczówka”	w rej. zab.	769
15	25-go Czerwca 11	kamienica, pocz. XX w.		322
16	25-go Czerwca 13	kamienica, pocz. XX w.		323
17	25-go Czerwca 15	dom murowany, pocz. XX w.		324
18	25-go Czerwca 16	kamienica, koniec XIX w.		325

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

19	25-go Czerwca 18	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	326
20	25-go Czerwca 34c	dom murowany, koniec XIX w.		328
21	25-go Czerwca 35	kamienica, koniec XIX w.		329
22	25-go Czerwca 36A	kamienica, koniec XIX w.		331
23	25-go Czerwca 37	kamienica, koniec XIX w.		330
24	25-go Czerwca 39	kamienica, koniec XIX w.		332
25	25-go Czerwca 48	kamienica, koniec XIX w.		333
26	25-go Czerwca 50	kamienica, pocz. XX w.		334
27	25-go Czerwca 51	kamienica, 1899 r.		335
28	25-go Czerwca 60	dom murowany, pocz. XX w.		337
29	25-go Czerwca 65	dom murowany, pocz. XX w.		338
30	25-go Czerwca 8	kamienica, koniec XIX w.		321
31	25-go Czerwca b.n.	budynek Stacji Pomp Wodociągu Miejskiego, 1926-1928	w rej. zab.	870
32	Bóżniczna 20	dom murowany, lata 20-te XX w.		208
33	Bóżniczna10	dom murowany, pocz. XX w.		818
34	Broni 2	dom murowany, pocz. XX w.		820
35	Broni 4/ Planty 5	dom murowany, pocz. XX w.		821
36	Broni1	dom murowany, pocz. XX w.		819

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

37	Chłodna 12	dom drewniany, lata 20-te XX w.		211
38	Ciemna 2	dom murowany, lata 20-te XX w.		214
39	Ciemna 4	dom murowany, lata 20-te XX w.		215
40	Ciesielska 8	dom murowany, ok. 1925 r.		217
41	Czachowskiego 10	kamienica, lata 20-te XX w.		220
42	Czachowskiego 13	kamienica, lata 20-te XX w.		221
43	Czachowskiego 8	kamienica, lata 20-te XX w.		219

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

44	Czarneckiego 11	dom, lata 20-te XX w.		787
45	Czarneckiego 3	dom, lata 20-te XX w.		732
46	Dowkontta 2	dom, 1923 - 28		823
47	Dowkontta 4	dom, 1923 - 28		824
48	Dzierzkowska 6	dom murowany, lata 30-te XX w.		742
49	Dzika 2/4	dom murowany, I poł. XIX w. oficyna lewa, murowana, I poł. XIX w. oficyna prawa, murowana, I poł. XIX w.	w rej. zab.	48
50	Focha 10	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	49
51	Focha 11	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	50
52	Focha 13	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	51
53	Focha 3	budynek, 4 ćw. XIX w.		745
54	Focha 5 /Kilińskiego	kamienica, koniec XIX w.		770
55	Focha 9	kamienica, 4 ćw. XIX w.		746
56	Giserska 14	dom murowany, lata 30-te XX w.		231

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

57	Giserska 5	dom mieszkalny, murowany, ok. 1880 r.		226
58	Giserska 6	dom mieszkalny, murowany, ok. 1900 r.		227
59	Główna 9	budynek, fabryka, murowana, koniec XIX w.		237
60	Górna 11	dom murowany, lata 20-te XX w.		244
61	Górna 19	dom murowany, lata 20-te XX w.		246
62	Górna 2 /Słowackiego	dom murowany, lata 20-te XX w.		238
63	Górna 3	dom murowany, lata 20-te XX w.		239
64	Grodzka 10	pozostałości d. zamku, ob. plebania, murowany, przed 1364 r., XVI, XVIII, XIX w.	w rej. zab.	15
65	Grodzka 2	Kamienica, poł. XIX w.		252
66	Grodzka 8	d. budynek kamienicy starościńskiej, ob. obiekt użyteczności publicznej, murowany XVII w., 1827, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	52
67	Grottgera 3	dom z cegły, lata 30-te XX w.		826
68	Grzeczmarowskiego 13	budynek szkoły, 1926-1927	w rej. zab.	869

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

69	Janiszewska 13	młyn wodny, parowy, spalinowy, ob. elektryczny, murowany, 2 poł. XIX w.		768
70	Kelles Krauza 19	d. kaplica Towarzystwa Dobroczynności, obecnie kościół, murowana w latach 1881-1903	w rej. zab.	25
71	Kelles Krauza 19	d. budynek Towarzystwa Dobroczynności, obecnie obiekt nieużytkowany, murowany w latach 1881-1903	w rej. zab.	26
72	Kelles Krauza 26	dom murowany, XIX/ XX w. oficyna murowana, XIX/XX w.		268
73	Kelles Krauza 27	dom murowany, 1931 r.	w rej. zab.	56
74	Kelles Krauza 28	dom murowany, koniec XIX w.		269
75	Kelles Krauza 32	dom murowany, 1905 r.	w rej. zab.	57
76	Kelles Krauza 33	d. dom Gubernatora, murowany, 4 ćw. XIX w.		270
77	Kelles Krauza 33	d. Loża Masońska, ob. budynek prywatny, murowany, po 1850 r.		271
78	Kelles Krauza 38	Kamienica, koniec XIX w.		272
79	Kelles Krauza 4	dom murowany, pocz. XX w. 1925 r.		55
80	Kelles Krauza 7	dom murowany, , lata 20-te XX w. oficyna murowana, lata 20-te XX w. brama prawa, murowana, lata 20-te XX w.		261

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

81	Kelles Krauza 9	dom murowany, lata 20-te XX w.		263
82	Kielecka 44	cmentarz ewangelicko-augsburski, pocz. XIX w.	w rej. zab.	781
83	Kilińskiego 11	dom murowany, koniec XIX w.		276
84	Kilińskiego 13	dom murowany, koniec XIX w.		277
85	Kilińskiego 15/17	d. Resursa Rzemieślnicza, ob. Dom Rzemiosła, murowany, 1907 r.	w rej. zab.	59
86	Kilińskiego 19	kamienica, koniec XIX w.		278
87	Kilińskiego 21	kamienica, pocz. XX w.		279
88	Kilińskiego 22	kamienica, lata 30-te XX w.		280
89	Kilińskiego 23	Przedszkole, 1830 r.		281
90	Kilińskiego 25/27	Liceum, lata 50 – te XX w.		282
91	Kilińskiego 4	dom murowany, koniec XIX w.		753
92	Kilińskiego 7	dom murowany, pocz. XIX w.		273
93	Kilińskiego 8	dom murowany, pocz. XIX w.	w rej. zab.	58
94	Kilińskiego 9	dom murowany, koniec XIX w.		275
95	Klementyny 3 /Saska	dom drewniany, lata 20-te XX w.		284
96	Kolberga 32c/32a	dom drewniany, 1926 r. dom drewniany, 1927 r.		827

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

97	Kopernika 1	budynek, d. Zakład Energetyczny Woj. Przed. Energ. Ciepłej, ob. Mazowieckie Centrum Sztuki „Elektrownia”, murowany, koniec XIX w.		288
98	Kopernika 11	dom murowany, pocz. XX w.		290
99	Kopernika 3	dom murowany, pocz. XX w. prawa oficyna, murowana, pocz. XX w. lewa oficyna, murowana, pocz. XX w.		289
100	Kopernika 9	dom murowany, pocz. XX w.		828
101	Koszarowa 11 i 13	dom murowany, koniec XIX w. oficyna lewa, murowana, koniec XIX w. oficyna prawa, murowana, koniec XIX w. dom murowany, koniec XIX w. oficyna lewa, murowana, koniec XIX w. oficyna prawa, murowana, koniec XIX w.		291
102	Kościelna 3	dom drewniany, 1925 r.		771
103	Kościelna 13	dom drewniany, lata 30-te XX w.		294
104	Kościelna 15	dom drewniany, lata 30-te XX w.		295
105	Kościuszki 6	dom murowany, pocz. XX w.		829
106	Krótką 18	dom drewniany, ok. 1910 r.		300
107	Krótką 9	dom drewniany, ok. 1910 r.		298
108	Krychnowicka 1	willa, ob. szpital, 1925 – 1930 park	w rej. zab.	66
109	Kwiatkowskiego 10	dom murowany, lata 20-te XX w.		305
110	Kwiatkowskiego 3	dom murowany, lata 20-te XX w.		303

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

111	Limanowskiego 23	d. szpital św. Aleksandra, ob. nieużytkowany, 1829 r.	w rej. zab.	67
112	Limanowskiego 27	dom murowany, pocz. XX w.		830
113	Limanowskiego 29	d. browar „Saski”, ob. Nieużytkowany, 1896 r.	w rej. zab.	68
114	Limanowskiego 33	willa, murowana, pocz. XX w. stróżówka, murowana, pocz. XX w.		308
115	Limanowskiego 37	dom drewniany, 1938 r.		309
116	Limanowskiego 42	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	70
117	Limanowskiego 46	dom murowany, pocz. XX w.		831
118	Limanowskiego 68	dom murowany, 1930 r.		310
119	Limanowskiego 72	cmentarz rzymsko-katolicki, budynek administracyjny cmentarza, murowany, II poł. XIX w. kostnica cmentarna murowana, 3 ćw. XIX w. dzwonnica cmentarna, murowana, pocz. XX w. brama cmentarna, murowana, 3 ćw. XIX w. kaplica cmentarna, cmentarza wojskowego, murowano-drewniana, lata 20-te XX w.	w rej. zab.	27
120	Limanowskiego / Przechodnia	figura-krzyż, murowany, 1919 r.		307

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

121	Lubelska 31	dom murowany, 1 ćw. XX w.		311
122	Lubelska 33	dom drewniany, 4 ćw. XIX w.		796
123	Lubelska 43/49	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		810
124	Ludwikowska 13	dom drewniany, ok. 1920 r.		315
125	M.C. Skłodowskiej 15	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	34
126	M.C. Skłodowskiej 3	dom murowany, koniec XIX w. oficyna, murowana, koniec XIX w.		511
127	M.C. Skłodowskiej 5	dom murowany, koniec XIX w.		512
128	M.C. Skłodowskiej 6	dom murowany, koniec XIX w.		513
129	M.C. Skłodowskiej 8	dom murowany, koniec XIX w.		515
130	M.C. Skłodowskiej 9	dom murowany, koniec XIX w.		516
131	Malczewskiego 1	kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy, murowany, 1629, 1776, 1924-1927	w rej. zab.	203
132	Malczewskiego 1	d. klasztor benedyktynek, d. więzienie, ob. Kuria Diecezji Radomskiej, murowany, 1613-1627, 1691-1733, 1776 r., poł. XIX w.	w rej. zab.	339
133	Malczewskiego 1, Reja / Tybla	d. klasztor benedyktynek, d. więzienie, ob. Kuria Diecezji Radomskiej, murowany, 1613-1627, 1691-1733, 1776 r., poł. XIX w. ogrodzenie d. klasztoru benedyktynek, murowane, ok. poł. XIX w.	w rej. zab.	202
134	Malczewskiego 12	dom murowany, koniec XIX w.		342

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

135	Malczewskiego 14	dom murowany, XIX w.		343
136	Malczewskiego 16	d. Resursa Obywatelska, ob. Dom Kultury „Resursa”, murowany, 1851-1852, XX w.	w rej. zab.	75
137	Malczewskiego 17	dom murowany, koniec XIX w. oficyna prawa, murowana	w rej. zab.	76
138	Malczewskiego 18	d. Szpital p.w. Św. Kazimierza, ob. hotel, murowany, 1844-1846, d. budynek szpitalny, murowany, koniec XIX w. Obecnie hotel Aviator		344
139	Malczewskiego 19	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	77
140	Malczewskiego 2	dom murowany, 1820-1830 r.		340
141	Malczewskiego 20	budynek, roгатka warszawska, murowana, I poł. XIX w., XX w.	w rej. zab.	78
142	Malczewskiego 20	dom mieszkalny, murowany, koniec XIX w.		832
143	Malczewskiego 20c,20d	d. koszary wojskowe, ob. budynek mieszkalny, murowany, 2 poł. XIX w.		345
144	Malczewskiego 21	dom murowany, XIX/XX w.		833
145	Malczewskiego 25	Kapliczka, murowana 1855 r.		347
146	Malczewskiego 29	d. szkoła ćwiczeń, d. studium pedagogiczne, ob. Uniwersytet Techniczno-Humanistyczny, murowany, lata 40-te XX w.		348

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

147	Malczewskiego 5	budynek, murowany, ob. Poczta Polska, koniec XIX w.	w rej. zab.	71
148	Malczewskiego 6	kamienica, I poł. XIX w.	w rej. zab.	72
149	Malczewskiego 7	budynek, d. Loża Masońska, ob. prokuratura, murowany, ok. 1818 r., II poł. XIX w.	w rej. zab.	73
150	Malczewskiego 8	Kamienica, murowany, I poł XIX w. (1821 r.)	w rej. zab.	74
151	Malczewskiego 9/11	dom murowany, poł. XIX w. oficyna murowana, II poł. XIX w.		341
152	Mariacka 21	dom murowany, pocz. XX w.		352
153	Mariacka 16	dom drewniany, koniec XIX w.		353
154	Mariacka 23	dom murowany z czerwonej cegły, pocz. XX w.		354
155	Mickiewicza 11	dom murowany, pocz. XX w.		835

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

156	Mickiewicza 13	dom murowany, lata 50/60 XX w.		836
157	Mickiewicza 23	dom murowany, pocz. XX w.		355
158	Mickiewicza 27	dom murowany, 1937 r.		356
159	Mickiewicza 31	Młodzieżowy Dom Kultury, murowany		357
160	Mickiewicza 37	dom murowany, pocz. XX w.		837
161	Mickiewicza 5	dom murowany, pocz. XX w.		834
162	Mickiewicza 33	dom murowany, pocz. XX w.		773
163	Miła 10	dom mieszkalny, d. gwoździarnia, murowany, 1900 r.	w rej. zab.	79
164	Miła 11	dom murowany, 1920 r.		360
165	Miła 15 / Czysza 1	dom drewniany, 1920 r.		361

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

166	Miła 2 /Struga	dom murowany, lata 20-te XX w.		358
167	Miła 3	dom murowany, 1920 r.		359
168	Mireckiego 12	dom murowany, lata 20-te XX w.		364
169	Mireckiego 14	dom murowany, lata 20-te XX w.		365
170	Mireckiego	Park Miejski „Stary Ogród” pocz. XIX w.	w rej. zab.	30
171	Młodzianowska 120	willa rodziny Iwanowskich, 1930 r.	w rej. zab.	80
172	Młynarska 4	dom murowany, koniec XIX w.		369
173	Moniuszki 10 / Sienkiewicza 7	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		371
174	Moniuszki 11	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	81
175	Moniuszki 12	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		372
176	Moniuszki 14a	dom murowany, 1925 r.	w rej. zab.	82
177	Moniuszki 15	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		373
178	Moniuszki 16	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		374
179	Moniuszki 17	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	83
180	Moniuszki 18	kamienica, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	375
181	Moniuszki 19	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	85
182	Moniuszki 20	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	86
183	Moniuszki 21	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		376
184	Moniuszki 22	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		377
185	Moniuszki 24	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	87
186	Moniuszki 7 / Sienkiewicza 6	dom murowany, 1898 r.		370

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

187	Moniuszki 9	budynek , ob. Urząd Miejski - „Pałac Ślubów”, 1927 r.	w rej. zab.	815
188	Narutowicza 19	dom murowany z czerwonej cegły, lata 20-te XX w.		378
189	Narutowicza 21	dom murowany, lata 20-te XX w.		379
190	Narutowicza 27	dom murowany z czerwonej cegły, lata 20-te XX w.		380
191	Niedziałkowskiego / Struga 36	dom murowany, pocz. XX w.		391
192	Niedziałkowskiego / Kelles-Krauza	ogrodzenie d. Towarzystwo Dobroczynności, murowane, lata 1896-1903		387
193	Niedziałkowskiego 12	dom murowany, koniec XIX w.		383
194	Niedziałkowskiego 14	dom murowany, koniec XIX w.		384
195	Niedziałkowskiego 18	dom murowany, pocz. XX w.		838
196	Niedziałkowskiego 20	Oficyna, dom murowany, pocz. XX w.		266
197	Niedziałkowskiego 20	dom murowany, koniec XIX w.		385
198	Niedziałkowskiego 25/27	dom murowany, lata 20-te XX w. oficyna murowana, ok. 1930 r.		386
199	Niedziałkowskiego 29	dom murowany, ok. 1930 r.		388
200	Niedziałkowskiego 31	dom murowany, ok. 1930 r.		389
201	Niedziałkowskiego 33	dom murowany, ok. 1930 r.		390
202	Niedziałkowskiego 41	dom murowany, ok. 1930 r.		392
203	Nowogrodzka 10	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	88
204	Nowogrodzka 22	dom murowany, pocz. XX w.		398

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

205	Nowogrodzka 3	dom murowany, pocz. XX w.		393
206	Nowospacerowa 10/12	dom murowany, lata 20-te XX w.		400
207	Nowospacerowa 26	dom murowany, lata 20-te XX w.		403
208	Nowospacerowa 28	dom murowany, lata 20-te XX w.		404
209	Nowospacerowa 30	dom murowany, lata 20-te XX w.		405
210	Obrońców 2 /Limanowskiego	cmentarz wojskowy, kaplica cmentarna	w rej. zab.	750
211	Obrońców 3	dom drewniany, ok. 1938 r.		408
212	Obrońców 8	dom drewniany, I poł. XX w.		839
213	Odrodzenia/Metalowa	d. smolarnia, murowana, 1921 r.		410
214	Ofiar Firleja	cmentarz komunalny – miejsce pamięci narodowej		840
215	Ogrodnicza 1	dom murowany, 1925 r.		414
216	Okulickiego 23	dom drewniany, pocz. XX w.		422
217	Okulickiego 26	dom murowany, lata 20-te XX w.		425
218	Okulickiego 30	dom murowany, lata 30-te XX w.		426
219	Okulickiego 34	dom murowany, pocz. XX w.		427
220	Okulickiego 36	dom drewniany, pocz. XX w.		428
221	Okulickiego 37	dom drewniany, pocz. XX w.		429
222	Okulickiego 39	budynek gospodarczy po garbarni przy MPK murowany, koniec XIX w.		430
223	Okulickiego 42	dom murowany, koniec XIX w.		432
224	Okulickiego 44	dom murowany, pocz. XX w.		433
225	Okulickiego 46	dom murowany, pocz. XX w.		434

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

226	Okulickiego 49	d. stajnie wojskowe, ob. bud. mieszkalny, murowany, 1828, 1928 r. WC przy d. budynku straży przemysłowej, murowany, 1928 r.		437
227	Okulickiego 50	dom murowany, koniec XIX w.		438
228	Okulickiego 52	dom murowany, koniec XIX w.		439
229	Okulickiego 6	dom murowany, lata 20-te XX w.		420
230	Okulickiego 61	dom murowany, 1925 r.		442
231	Okulickiego 63	dom drewniany, lata 20-te XX w.		443
232	Okulickiego 8	d. garbarnia Schnierstein, murowany, ok. 1830 r. pałacyk murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	89
233	Okulickiego 81	dom drewniany, ok. 1925 r.		448
234	Okulickiego 9	dworek, d.. przychodnia, ob. nieużytkowany, murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	90
235	Okulickiego 94 Czarneckiego	dom drewniany, ok. 1920 r.		449
236	Okulickiego 9a	d. pałacyk, murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	800
237	Okulickiego/Główna	krzyż przydrożny	w rej. zab.	841
238	Okulickiego 88, 90	d. dróżniczówka, ob. Bank, murowany, 1 poł. XIX w. d. konduktorka, murowany, 1 poł. XIX w.	w rej. zab.	92

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

239	Piłsudskiego 1	kamienica, po 1890r.	w rej. zab.	93
240	Piłsudskiego 10	budynek, ob. sąd , murowany, 4 ćw. XIX w. 1894 r.	w rej. zab.	102
241	Piłsudskiego 11	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	103
242	Piłsudskiego 12	d. dworek, ob. Miejska Biblioteka Publiczna, murowany, 4 ćw. XIX w., 1898 r.	w rej. zab.	104
243	Piłsudskiego 13	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	106
244	Piłsudskiego 15	budynek, d. Kasa Przemysłowców, murowany, 1897 r.	w rej. zab.	107
245	Piłsudskiego 17	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		450
246	Piłsudskiego 19	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	108
247	Piłsudskiego 2 / Traugutta 40	dom murowany, 1911 r.	w rej. zab.	94
248	Piłsudskiego 3	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	95
249	Piłsudskiego 4	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	96
250	Piłsudskiego 5	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	97
251	Piłsudskiego 6	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	98
252	Piłsudskiego 7	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	99
253	Piłsudskiego 8	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	100

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

254	Piłsudskiego 9	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	101
255	Plac Jagielloński 2	dom murowany, koniec XIX w.		700
256	Plac Jagielloński 7	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		701
257	Plac Jagielloński 15	d. hala targowa, ob. dom handlowy „Senior”, murowany, XIX/XX w., 1897 r.	w rej. zab.	54
258	Plac Jagielloński 8 / Focha 13	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		702
259	Plac Konstytucji 3-go Maja 6	dom murowany, koniec XIX w.		467
260	Plac Konstytucji 3 Maja 1	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	61
261	Plac Konstytucji 3 Maja 3	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	62
262	Plac Konstytucji 3 Maja 5	dom murowany, 1881-1882 r.	w rej. zab.	63
263	Plac Konstytucji 3 Maja 8	dom murowany, 1890 r.	w rej. zab.	65
264	Plac Konstytucji 3 Maja 9	d. cerkiew, Kościół Garnizonowy, murowany, ok. 1874, 1918-1939 r. brama wejściowa, murowana, pocz. XX w.	w rej. zab.	22
265	Plac Stare Miasto 11 a	Budynek, ob. Klub „Katakumby”, pocz. XX w.		842

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

266	Wacława 2/6	dom murowany, dawny dom Teodora Karscha		586
267	Plac Stare Miasto 13	Kościół p.w. Św. Wacława, murowany, XIII-XIV w., ok. poł. XV i XVI w.	w rej. zab.	20
268	Plac Stare Miasto 9	dom murowany, 1890 r.		585
269	Planty 5a	budynek, d. łaźnia, murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	843
270	Planty 16	dom murowany, pocz. XX w.		846
271	Planty 23	dom murowany, pocz. XX w.		207
272	Planty 7	dom murowany, pocz. XX w.		845
273	Planty	park, poł XX w.		844
274	Podwalna 3	dom murowany, pocz. XX w.		452
275	Podwalna 5	dom murowany, pocz. XX w.		453
276	Podwalna 7	dom murowany z czerwonej cegły, pocz. XX w.		454
277	Polna 14	dom murowany, lata 20-te XX w.		463
278	Polna 16	dom drewniany, pocz. XX w.		848
279	Polna 17	dom murowany, ok. 1920 r.		465
280	Poniatowskiego 6	dom murowany, pocz. XX w.		847
281	Plac Dworcowy 2	dworzec kolejowy, murowany, koniec XIX w. Ekspedycja kolejowa, murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	33
282	Promyka 1	dom murowany, pocz. XX w.		468
283	Reja 1 / Szewska 17	kamienica, lata 20-te XIX w.	w rej. zab.	109

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

284	Reja 16	dom murowany, 1 poł. XIX w.		477
285	Reja 22, 22a	dom murowany, 2 poł. XIX w.		478
286	Reja 24	dom murowany, 2 poł. XIX w.		480
287	Reja 26	dom murowany, 1 ćw. XIX w. (1821 r.)	w rej. zab.	112
288	Reja 3	dom murowany, 1 ćw. XIX w.		470
289	Reja 4	dom murowany, przed 1824 r.		471
290	Reja 7	d. kościół OO. Benedyktynów p.w. Wniebowzięcia NMP. Obecnie kościół ewangelicki, murowany 1784-85, 1818, 1893 r.	w rej. zab.	21
291	Reja 5	dom murowany		849
292	Reja 6	dom murowany, przed 1824 r.	w rej. zab.	111
293	Reja 8	dom murowany, poł. XIX w.		473
294	Rwańska 11	dom murowany, 2 poł. XIX w.		487
295	Rwańska 12	dom murowany, ok. 1823 r.		488
296	Rwańska 13	dom murowany, ok. 1828 r.		489
297	Rwańska 14	dom murowany, ok. 1828 r.		490
298	Rwańska 15	dom murowany, 1 poł. XIX w.		491
299	Rwańska 16	dom murowany, ok. 1823 r., koniec XIX w.		492
300	Rwańska 17	dom murowany, poł. XIX w.		493
301	Rwańska 18 / Wałowa	dom murowany, przed 1812, 1821 r.		494
302	Rwańska 19	kamienica, 1868 r.	w rej. zab.	115
303	Rwańska 21	dom murowany, ok. poł. XIX w.		495
304	Rwańska 23	dom murowany, ok. poł. XIX w.	w rej. zab.	116

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

305	Rwańska 25	dom murowany, 1 poł. XIX w.		496
306	Rwańska 3 / Szewska 6	dom murowany, 1823 r. 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	113
307	Rwańska 5	dom murowany, 1820-1830 r.		482
308	Rwańska 6	dom murowany, poł. XIX w.		825
309	Rwańska 6a	kościół farny p.w. Św. Jana Chrzciciela, murowany, 1360-1370, pocz. XVI w., 1817-1838, 1908-1909. kaplica Kochanowskich, murowana, 1630-33, 1881-82, 1908-09. Kancelaria kościoła parafialnego, murowana, XVIII w., pocz. XX w.	w rej. zab.	14
310	Rwańska 7	dom murowany, 1818-1823 r.		483
311	Rwańska 8	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	484
312	Rwańska 9	dom murowany, 1826-1927 r. 2 poł. XIX w.		485
313	Rynek 1	d. ratusz, murowany, 1845-48, XIX w., 1941 r., 1962 r. d. odwach, zespół ratusza, ob. Archiwum Państwowe, murowany, 1819, 1845-47, 1962	w rej. zab.	32
314	Rynek 10	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	123

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

315	Rynek 11	d. Kolegium Ks. Pijarów, ob. Muzeum im. Jacka Malczewskiego, murowany, XVIII w., XIX w., 1954 r., d. Kaplica Ks. Pijarów p.w. Św. Jana Kantego, ob. Muzeum im. Jacka Malczewskiego, murowany, 1737-56, 1818-20, 1873 r.	w rej. zab.	24
316	Rynek 12	dom murowany, 1824 r.	w rej. zab.	124
317	Rynek 13	dom murowany, przed 1808 r., 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	125
318	Rynek 14 / Rwańska 4	dom murowany, 1824-1830	w rej. zab.	126
319	Rynek 15 / Rwańska 2	dom murowany, 1808-1810	w rej. zab.	127
320	Rynek 16	dom murowany, koniec XVIII w., 1817-30	w rej. zab.	128
321	Rynek 2	dom murowany, poł. XIX w.	w rej. zab.	117
322	Rynek 3	dom murowany, XVIII w., poł. XIX w.		497
323	Rynek 4 i 5	Dom Gąski i Esterki, ob. Muzeum Sztuki Współczesnej - Oddział Muzeum im. Jacka Malczewskiego, murowany, XVIII w., XIX w., 1954 r.	w rej. zab.	118
324	Rynek 6	dom murowany, XVIII w., XIX w.	w rej. zab.	119
325	Rynek 7	dom murowany, XVIII w., XIX w.	w rej. zab.	120
326	Rynek 8	dom murowany, XVIII w., 1896 r.	w rej. zab.	121
327	Rynek 9	dom murowany, XVIII w., XIX w.	w rej. zab.	122

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

328	Saska 2	dom murowany, lata 20-te XX w.		498
329	Saska 27	dom murowany, lata 20-te XX w.		502
330	Sienkiewicza 11	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	129
331	Sienkiewicza 12	dom murowany, 1914 r.	w rej. zab.	507
332	Sienkiewicza 13 /Mickiewicza	dom murowany, koniec XIX w.		508
333	Sienkiewicza 16	kościół parafialny p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny, murowany, 1894-1911	w rej. zab.	18
334	Piłsudskiego 8	dom murowany, koniec XIX w.		503
335	Sienkiewicza 22	dom murowany, lata 20-te XX w.		509
336	Sienkiewicza 28	dom murowany, 1908 r.		510
337	Sienkiewicza 3	dom murowany		504
338	Sienkiewicza 34	dom murowany, 1911 r.	w rej. zab.	130
339	Sienkiewicza 36 / 25-go Czerwca 31	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	131
340	Sienkiewicza 4	dom murowany, koniec XIX w.		505
341	Sienkiewicza 8	dom murowany		506
342	Słowackiego (przy ZNTK - budynek Słowackiego 54)	kapliczka, murowana, 1748 r.	w rej. zab.	774
343	Słowackiego 1 /Żeromskiego 58	dom murowany, koniec XIX w.		764
344	Słowackiego 10	dom murowany, XIX/XX w.		522
345	Słowackiego 101	dom murowany, lata 20-te XX w.		556
346	Słowackiego 103/105	dom murowany, lata 20-te XX w.		557

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

347	Słowackiego 104	dom murowany, lata 20-te XX w.		558
348	Słowackiego 121/123, Kościelna (Glinice)	kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, murowany, 1931-1951, Figura Chrystusa na cmentarzu przykościelnym, murowana, 1939 r. kaplica filialna p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, murowany, 1925 r.	w rej. zab.	17
349	Słowackiego 106	dom murowany, lata 30-te XX w.		559
350	Słowackiego - budynek między nr 107 i 109	dom murowany, lata 20-te XX w.		560
351	Słowackiego 109	dom murowany, lata 20-te XX w.		561
352	Słowackiego 11	dom murowany, koniec XIX w.		523
353	Słowackiego 111	dom murowany, lata 20-te XX w.		562
354	Słowackiego - obok budynku nr 104	wieża ciśnień, ob. biurowiec, murowana, 1928-30 r. ogrodzenie wieży ciśnień, murowane, lata 20-te XX w. domek dozorczy, murowany, 1928 r.	w rej. zab.	137
355	Słowackiego 12	dom murowany, pocz. XX w.		524
356	Słowackiego 120	dom murowany, lata 20-te XX w.		566
357	Słowackiego 124	dom murowany, lata 20-te XX w.		567
358	Słowackiego 125	dom murowany, lata 20-te XX w.		568
359	Kwiatowa 2/ Słowackiego 129	dom drewniany, lata 30-te XX w.		572
360	Słowackiego 131	dom drewniany, lata 30-te XX w.		573

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

361	Słowackiego 137	dom murowany, lata 20-te XX w.		575
362	Słowackiego 14	dom murowany, pocz. XX w.		525
363	Słowackiego 161	dom drewniany, lata 30-te XX w.		579
364	Słowackiego 166	dom murowany, lata 20-te XX w.		580
365	Słowackiego 17	d. Szkoła Handlowa Żeńska, ob. Młodzieżowy Dom Kultury, murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	133
366	Słowackiego 18	dom murowany, pocz. XX w.		527
367	Słowackiego 189	dom murowany, lata 20-te XX w.		581
368	Słowackiego 19	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	134
369	Słowackiego 20	dom murowany, pocz. XX w.		528
370	Słowackiego 21	dom murowany, pocz. XX w.		529
371	Słowackiego 22	dom murowany, pocz. XX w.		530
372	Słowackiego 24	dom murowany, pocz. XX w.		531
373	Słowackiego 25	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	135
374	Słowackiego 3	dom murowany, koniec XIX w.		517
375	Słowackiego 33	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	136
376	Słowackiego 35	d. kaplica Kościoła Polsko-Katolickiego, ob. sklep, murowana, pocz. XX w.		532
377	Słowackiego 35	dom murowany, pocz. XX w.		533
378	Słowackiego 4	dom murowany, koniec XIX w.		518
379	Słowackiego 41	dom murowany, lata 20-te XX w.		535
380	Słowackiego 43	dom murowany, pocz. XX w.		536
381	Słowackiego 45	dom murowany, lata 20-te XX w.		537
382	Słowackiego 47	dom murowany, lata 20-te XX w.		538

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

383	Słowackiego 48	dom murowany, pocz. XX w.		539
384	Słowackiego 50	dom murowany, pocz. XX w.		540
385	Słowackiego 57 A	kamienica, lata 30-te XX w.		542
386	Słowackiego 6	d. Szkoła Kolei Państwowych., d. Szkoła Specjalna, obiekt nieużytkowany, murowany, pocz. XX w.		519
387	Słowackiego 61	dom murowany, pocz. XX w.		543
388	Słowackiego 69	dom murowany, lata 20-te XX w.		544
389	Słowackiego 7	budynek, d. pałacyk, ob. Sąd Gospodarczy, murowany, koniec XIX w.		520
390	Słowackiego 70	dom murowany, lata 20-te XX w.		545
391	Słowackiego 72	dom murowany, lata 20-te XX w.		547
392	Słowackiego 8	dom murowany, XIX/XX w.		521
393	Słowackiego 87	dom murowany, lata 20-te XX w.		551
394	Słowackiego 9	budynek, d. pałacyk, murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	132
395	Słowackiego 97	dom murowany, lata 20-te XX w.		554
396	Słowackiego 99	dom murowany, lata 20-te XX w.		555
397	Słowackiego (przy wiadukcie)	budynek Dyrekcji ZNTK, murowany, 4 ćw. XIX w. budynek Straży Przemysłowej ZNTK, murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	751
398	Staromiejska 12/14	dom murowany	w rej. zab.	139
399	Staromiejska 7	dom murowany, pocz. XX w.		589

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

400	Staromiejska 8	d. fabryka, XIX/XX w. ob. skup makulatury		590
401	Staszica 33	dom murowany, pocz. XX w.		591
402	Stolarska 1	dom drewniany, ok. 1925 r.		592
403	Stolarska 4	dom murowany, ok. 1925 r.		593
404	Struga 18A	dom murowany, lata 20-te XX w.		598
405	Struga 2	dom murowany, 1 ćw. XX w.		594
406	Struga 22	dom murowany, lata 20-te XX w.		600
407	Struga 24	dom murowany, ok. 1930 r.		601
408	Struga 27	dom murowany, lata 20-te XX w.		599
409	Struga 30	dom murowany, lata 20-te XX w.		602
410	Struga 31	oficyna I, murowana, koniec XIX w. dom murowany, koniec XIX w. dom murowany, koniec XIX w.		603
411	Struga 34	dom murowany, koniec XIX w.		605
412	Struga 38	dom murowany, lata 20-te XX w.		606
413	Struga 4	dom murowany, 1 ćw. XX w.		595
414	Struga 57	d. winiarnia, murowana z cegły, pocz. XX w.		851
415	Struga 8 /Wąska 2	dom murowany, 1 ćw. XX w.		596
416	Struga 81	dom murowany, 1925 r.	w rej. zab.	140
417	Szewska 12	dom murowany, 1822 r.		614
418	Szewska 13	dom murowany, 1 poł. XIX w.		615
419	Szewska 14	dom murowany, 1 poł. XIX w.		616
420	Szewska 15	dom murowany, 1 ćw. XIX w.		617

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

421	Szewska 17	kamienica, 1 ćw. XIX w. (1821 r.)		852
422	Szewska 5	dom murowany, ok. 1828 r.		610
423	Szewska 8	kamienica, 1822 r.		612
424	Szpitalna 1	dom murowany, 2 ćw. XIX w.		853
425	Szpitalna 2	dom murowany, I poł. XX w.		854
426	Szpitalna 3	dom murowany, 1 poł. XIX w.		802
427	Szpitalna 3a	dom murowany, 1 poł. XX w.		855
428	Szwarlikowska 16	dom murowany, 2 poł. XIX w.		804
429	Szydłowiecka 30	Muzeum Wsi Radomskiej, skansen, obiekty z XVII/XIX w.	w rej. zab.	200
430	Średnia 10	dom murowany, lata 20-te XX w.		627
431	Średnia 20	dom murowany, lata 20-te XX w.		629
432	Średnia 3	dom murowany, pocz. XIX w.		778
433	Średnia 31	dom murowany, lata 20-te XX w.		630
434	Średnia 37	dom murowany, lata 20-te XX w.		632
435	Średnia 5	dom murowany, lata 30-te XX w.		622
436	Średnia 50	dom drewniany, 1930 r.		635
437	Średnia 6	dom murowany, lata 20-te XX w.		623
438	Średnia 72	dom drewniany, 1930 r.		640
439	Średnia 74	dom murowany, 1933 r.		641
440	Średnia 8	dom murowany, lata 20-te XX w.		626
441	Tadeuszowska 15	dom drewniany, pocz. XX w.		646
442	Tadeuszowska 4	dom drewniany, pocz. XX w.		644
443	Tadeuszowska 50	dom drewniany, 1918 r.		652
444	Tadeuszowska 57	dom drewniany, 1922 r.		653

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

445	Towarowa	cmentarz żydowski, 1831 r.	w rej. zab.	782
446	Traugutta 10	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		656
447	Traugutta 12	dom murowany, lata 20-te XX w.		657
448	Traugutta 13	dom murowany, lata 20-te XX w.		658
449	Traugutta 17b	Kamienica lata 20-te XX w.		660
450	Traugutta 18	dom murowany, lata 20-te XX w.		661
451	Traugutta 20	dom murowany, lata 20-te XX w.		662
452	Traugutta 34	Budynek dawnego szpitala położniczego, murowany, 1932-1935.		663
453	Traugutta 36	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	141
454	Traugutta 38	dwa domy z oficyną, 1 ćw. XX w.	w rej. zab.	142
455	Traugutta 39	dom murowany, pocz. XX w.		664
456	Traugutta 43	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	144
457	Traugutta 44	budynek, d. Prywatne Gimnazjum Żeńskie Marii Gaj, murowany, koniec XIX w. d. stajnie przy Prywatnym Gimnazjum Żeńskim, ob. poligrafia, murowany, koniec XIX w.		666
458	Traugutta 45	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	145

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

459	Traugutta 50	oficyna prawa, murowana, 4 ćw. XIX w. oficyna lewa, murowana, 4 ćw. XIX w. dom murowany, 4 ćw. XIX w.		667
460	Traugutta 51	dom murowany, 1896 r.	w rej. zab.	146
461	Traugutta 51a	dom murowany, XIX w.		856
462	Traugutta 52	oficyna, murowana, pocz. XX w.		668
463	Traugutta 55 - niższy budynek	dom murowany, pocz. XX w.		669
464	Traugutta 55 - wyższy budynek	dom murowany, pocz. XX w.		670
465	Traugutta 6	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		654
466	Traugutta 61	d. Szkoła Lorentza, ob. Zespół Szkół Ekonomicznych, murowany, 4 ćw. XIX w.		671
467	Traugutta 62	budynek, Hotel Francuski, murowany, koniec XIX w.		857
468	Traugutta 62	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		858
469	Traugutta 8	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		655
470	Traugutta 42	Kamienica, pocz. XX w.		665
471	Tybla 1	dom murowany, 1 poł. XIX w.		805
472	Tytoniowa 2/6	brama wjazdowa do zakładu, pocz. XX w.		860
473	Wałowa / Staromiejska 45	budynek, d. browar		864
474	Wałowa 1	dom murowany, 1 poł. XIX w.		861

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

475	Wałowa 16	dom murowany, 2 poł. XIX w.		679
476	Wałowa 18	dom murowany, poł. XIX w.		680
477	Wałowa 21	dom murowany, ok. 1830 r.		681
478	Wałowa 22	dom murowany, poł. XIX w.		863
479	Wałowa 23	dom murowany, 2 poł. XIX w.		766
480	Wałowa 25	dom murowany, 2 poł. XIX w.		682
481	Wałowa 26	pozostałość murów miejskich, d. brama Łżecka, murowana, przed 1364 r., XV w., XVI w., 1805-1850, 1969-1973		683
482	Wałowa 26 / Rynek 11	pozostałość murów miejskich, odcinek muru i baszta, murowana, przed 1364 r., XV w., XVI w., XIX w.		684
483	Wałowa 27	dom murowany, 2 poł. XIX w.		685
484	Wałowa 28	kamienica, 2 poł. XIX w.		686
485	Wałowa 3	dom murowany, 1 poł. XIX w.		862
486	Wałowa 5	dom murowany, 1 poł. XIX w.		676
487	Wałowa 7	dom murowany, 1 poł. XIX w.		677
488	Warszawska 15	cmentarz prawosławny z 1839 r.	w rej. zab.	28

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

489	Warszawska 23	garbarnia, obiekt nieużytkowany, murowany, 1926-27		752
490	Wąska / Pl. Jagielloński 1	dom murowany, koniec XIX w.		690
491	Wąska 4	dom murowany, XIX/XX w.		807
492	Wierzbicka 1	kościół parafialny p.w. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus, murowany, 1937 r.	w rej. zab.	19
493	Witolda 10	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	149
494	Witolda 13	dom murowany, 1910 r.		691
495	Witolda 15 / Plac Jagielloński 3	dom murowany, 1910 r.		692
496	Witolda 2 / Żeromskiego 23	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	168
497	Witolda 9	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	148
498	Wolność 2 / Szewska	dom murowany, 2 poł. XIX w.		693

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

499	Wośnicka 125	zespół dworski: XVI, XIX w. dwór, park.	w rej. zab.	199
500	Wyszyńskiego 12	dom murowany, koniec XIX w.		209
501	Wyszyńskiego 14	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	150
502	Wyszyńskiego 18	dom murowany, koniec XIX w.		210
503	Zacisze 10	kamienica, lata 20-te XX w.		695
504	Zborowskiego 11	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		808
505	Zielona 21	budynek, d. Szpital Zakaźny, murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	151
506	Żeromskiego 1	dom murowany, ok. 1820 r.	w rej. zab.	152
507	Żeromskiego 10	d. budynek klasztoru OO. Bernardynów, ob. LO im. M. Kopernika, murowany, I poł. XIX w.	w rej. zab.	159
508	Żeromskiego 11	kamienica, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	160
509	Żeromskiego 12	dom murowany, 1 poł. XIX w.	w rej. zab.	161
510	Żeromskiego 13	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	162
511	Żeromskiego 14	kamienica, 1 poł. XIX w.	w rej. zab.	163

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

512	Żeromskiego 16	dom murowany, 1 poł. XIX w.		704
513	Żeromskiego 18	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	164
514	Żeromskiego 19	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	165
515	Żeromskiego 2	dom murowany, ok. 1820 r.	w rej. zab.	153
516	Żeromskiego 20	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	166
517	Żeromskiego 21	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	147
518	Żeromskiego 22	dom murowany, 3 ćw. XIX w.	w rej. zab.	167
519	Żeromskiego 24	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	169
520	Żeromskiego 25	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	170
521	Żeromskiego 26	dom murowany, 1821-1823 r.	w rej. zab.	171
522	Żeromskiego 27	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	172
523	Żeromskiego 28	dom murowany, XIX w.		706
524	Żeromskiego 28	budynek, d. Drukarnia J. Trzebińskiego, nieużytkowany, murowany, 1918 r.	w rej. zab.	173
525	Żeromskiego 29	dom murowany, XIX w.	w rej. zab.	174
526	Żeromskiego 3	dom murowany, 1 poł. XIX w.	w rej. zab.	154
527	Żeromskiego 30	dom murowany, 2 poł. XIX w.		705
528	Żeromskiego 32	dom murowany, 1869 r.		707
529	Żeromskiego 33 /Focha 1	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	175
530	Żeromskiego 34	kamienica, XIX w.		708

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

531	Żeromskiego 35/Kilińskiego 14	budynek, d. Dyrekcji Towarzystwa. Kredytowego Ziemskiego, murowany, poł. XIX w.	w rej. zab.	176
532	Żeromskiego 36	dom murowany, po 1827 r.	w rej. zab.	177
533	Żeromskiego 37	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	178
534	Żeromskiego 40 / Pl. Konstytucji 3 Maja 8	dom murowany, 1828 r.	w rej. zab.	179
535	Żeromskiego 39	dom murowany, 1862 r. oficyna murowana	w rej. zab.	180
536	Żeromskiego 4	dom murowany, poł. XIX w.	w rej. zab.	155
537	Żeromskiego 40	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	181
538	Żeromskiego 41	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	182
539	Żeromskiego 43/45	budynek, d. Narodowy Bank Polski, ob. Sąd, murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	710
540	Żeromskiego 44 / Moniuszki 26	budynek, ob. „Delikatesy” murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	183
541	Żeromskiego 46, 46A, 46B.	d. pałacyk, murowany, 1 poł. XIX w. oficyna I d. pałacyku, murowany, 1 poł. XIX w. oficyna II d. pałacyku, murowany, 1 poł. XIX w.	w rej. zab.	184
542	Żeromskiego 47	dom murowany, 2 poł. XIX w., XX w.		711
543	Żeromskiego 48	dom murowany, poł. XIX w.		712
544	Żeromskiego 49	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	186
545	Żeromskiego 5	dom murowany, ok. 1830 r.	w rej. zab.	156
546	Żeromskiego 50	dom murowany, koniec XIX w.		713

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

547	Żeromskiego 51	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	187
548	Żeromskiego 53	budynek d. Komisji Województwa. Sandomierskiego, ob. Urząd Miejski, murowany, 1822-27, 1942, 1950	w rej. zab.	188
549	Żeromskiego 55 /Niedziałkowskiego 2	dom murowany, 2 poł. XIX w.		817
550	Żeromskiego 56	budynek, d. Rogatka Lubelska, ob. Dom Pracy Środowisk Twórczych „Laźnia”, murowany, 1 poł. XIX w., pocz. XX w.	w rej. zab.	189
551	Żeromskiego 57	dom murowany, lata 80-90-te XIX w.	w rej. zab.	190
552	Żeromskiego 58	dom murowany, koniec XIX w.		716
553	Żeromskiego 59	kamienica, lata 80-90-te XIX w.		717
554	Żeromskiego 6/8	kościół klasztorny OO. Bernardynów p.w. Św. Katarzyny, murowany, 1480-1500, XVI w., XVII w., XIX w., 1911-1912. Ogrodzenie placu klasztornego OO. Bernardynów, murowane, poł. XIX w. Budynek gospodarczy/kuchnia/przy klasztorze OO. Bernardynów, murowany, pocz. XIX w. Brama wejściowa na plac kościelny OO. Bernardynów, murowana, poł. XIX w.	w rej. zab.	23

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
 dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

555	Żeromskiego 60	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		718
556	Żeromskiego 61	dom murowany, lata 90-te XIX w.		719
557	Żeromskiego 62	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		720
558	Żeromskiego 63	dom murowany, koniec XIX w.		721
559	Żeromskiego 64	dom murowany, 4 ćw. XIX w.		730
560	Żeromskiego 66	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	191
561	Żeromskiego 67	dom murowany, koniec XIX w.		731
562	Żeromskiego 68	dom murowany, lata 90-te XIX w.		722
563	Żeromskiego 69	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	192
564	Żeromskiego 7	dom murowany, 2 poł. XIX w.	w rej. zab.	157
565	Żeromskiego 70	dom murowany, lata 80-te XIX w.	w rej. zab.	193
566	Żeromskiego 71	dom murowany, lata 80-90-te XIX w.	w rej. zab.	194
567	Żeromskiego 72	dom murowany, 4 ćw. XIX w.	w rej. zab.	195
568	Żeromskiego 73	dom murowany, koniec XIX w.	w rej. zab.	196
569	Żeromskiego 87	dom murowany, pocz. XX w.	w rej. zab.	198
570	Żeromskiego 88	dom murowany, pocz. XX w.		723
571	Żeromskiego 89	dom murowany, pocz. XX w.		724
572	Żeromskiego 9	dom murowany, 2 poł. XIX w.		158
573	Żeromskiego 90	dom murowany, pocz. XX w.		725
574	Żeromskiego 91	kapliczka p.w. św. Rozalii	w rej. zab. B	867
575	Żeromskiego / Park im. T. Kościuszki	park, altana murowana, koniec XIX w.	w rej. zab.	29

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

576	Żeromskiego 75	budynek, ZEOW, murowany, 1950-1958 r.	w rej. zab.	197
577	Żeromskiego/25-go Czerwca	krzyż upamiętniający Uniwersał Połaniecki	w rej. zab.	866
578	Żytnia 1	dom murowany, 2 poł. XVIII w., XIX w.		726
579	Żytnia 5a	dom murowany, pocz. XX w.		728
580	Słowackiego / Skaryszewska	Krzyż przydrożny	w rej. zab. B	871
581	Żeromskiego / Park Kościuszki	Krzyż przydrożny	w rej. zab. B	872
582	Limanowskiego 31 (na przeciwko Limanowskiego 62)	Krzyż przydrożny	w rej. zab. B	874
583	Malczewskiego - przed blokiem nr 26	Krzyż przydrożny	w rej. zab. B	875
584	Kielecka / Szydłowiecka	Kapliczka przydrożna	w rej. zab. B	876
585	Wierzbicka / Boczna	Kapliczka przydrożna	w rej. zab. B	877
586	Jana Pawła II / Osiedlowa	Kapliczka przydrożna	w rej. zab. B	878
587	Kwiatkowskiego / Biała	Kapliczka przydrożna	w rej. zab. B	879
588	Biznesowa	Pomnik pomordowanych przez niemieckiego okupanta 1958 r.	w rej. zab. A	880
589	Biznesowa	Pomnik pomordowanych przez niemieckiego okupanta 1981 r.	w rej. zab. A	882

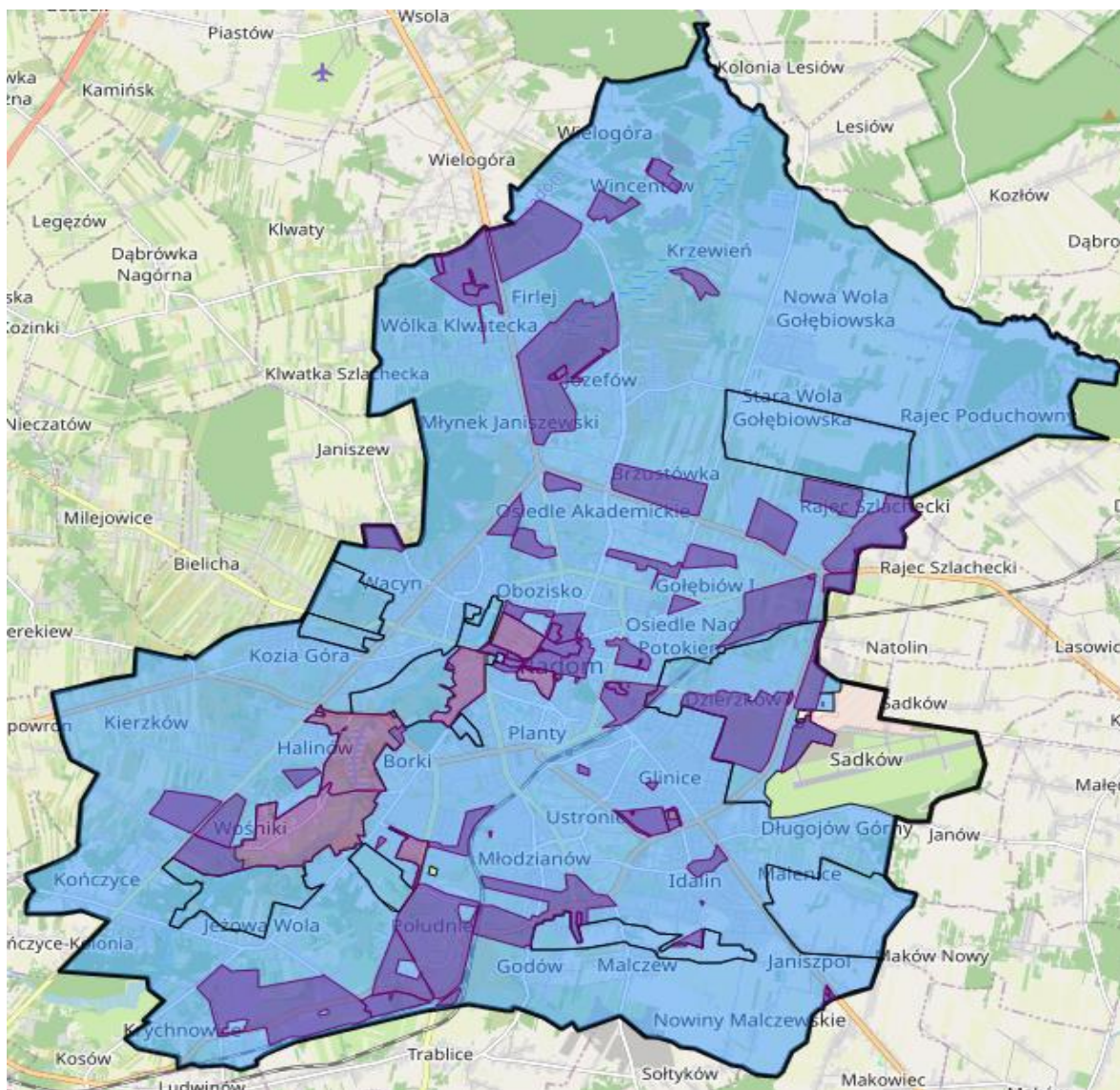
GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

590	25 Czerwca 57	budynek mieszkalny		883
591	25 Czerwca 68	domek dozorczy	w rej. zab.	885
592	25 Czerwca 68	budynek Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych	w rej. zab.	886
593	Mickiewicza 1a	budynek mieszkalny		887
594	Mickiewicza 3	budynek mieszkalny		888
595	Mickiewicza 3a	budynek mieszkalny		889
596	Niedziałkowskiego 24	budynek mieszkalny	w rej. zab.	890
597	Struga 36 / Niedziałkowskiego 36	budynek mieszkalny		891
598	Struga 29	budynek mieszkalny		892
599	Szewska 24	budynek mieszkalny		893
600	Traugutta 32	budynek mieszkalny		894
601	Traugutta 32a	budynek mieszkalny		895
602	Traugutta 41	kamienica, I ćw. XX wieku		896
603	Warszawska 3	budynek szkoły		897
604	Waryńskiego 19	budynek mieszkalny		898
605	Reja / Szwarlikowska	fragment murów obronnych		899
606	Rwańska 16 / 18	fragment murów obronnych		900
607	25-go Czerwca 34	kamienica, koniec XIX w		901

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

608	25-go Czerwca 36	kamienica, koniec XIX w		902
609	Wojciecha Bogusławskiego 1	kamienica, 1960 r.		903
610	Traugutta 17A	kamienica, l. 20-te XX w.		904
611	Traugutta 27 (południowy)	kamienica, l. 20-te XX w.		905
612	Traugutta 27 (północny)	kamienica, l. 20-te XX w.		906
613	Garbarska 27	wałkownia w zespole d. garbarni „NOWOŚĆ”		907
614	Garbarska 27	falcownia w zespole d. garbarni „NOWOŚĆ”		908
615	Garbarska 27	budynek administracyjno – gospodarczy w zespole d. garbarni „NOWOŚĆ”		909
616	Garbarska 27	kotłownia w zespole d. garbarni „NOWOŚĆ”		910
617	Garbarska 27	maszynownia w zespole d. garbarni „NOWOŚĆ”		911
618	Wacława 2/6	Budynek mieszkalny w zespole dawnej garbarni Karschów		912
619	Pl. Stare Miasto 12	Budynek mieszkalno – usługowy w zespole dawnej garbarni Karschów		913

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024

Mapa nr 3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące i sporządzane

<https://mpu.radom.pl/mapa/> (dostęp 17.02.2021)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
dla Gminy Miasta Radomia na lata 2021 - 2024